

PANEGYRICÆ
ORATIONES
VETERUM ORATORUM.

Bionanici

PANEGYRICÆ ORATIONES

ANTIQUIS IMPERATORIBUS

Olim dictæ à C. Plinio Cæc. Secundo,
Latino Pacato, Mamertino, Na-
zario, Eumenio, Auso-
nio, & aliis.

*In gratiam eloquentiæ studiosorum,
nunc demum impressæ.*

VENETIIS, MDCCVI.

Sumptibus Io: Gabrielem Fiumi.

Superiorum permissu

H. v. l. a.

B^o5.5.658¹⁻²

PANEGYRICUS

MAXIMIANO,

Et Constantino Augustis dictus.

Ixerint licet plurimi, multi-
que dicturi sint ea, quibus
omnia facta vestra summa-
rumque virtutum merita
laudantur, sacratissimi Prin-
cipes, Maximiane, velis
nolis semper Auguste, &

Constantine oriens imperator: mihi tamen
certum est, ea præcipuè isto sermone comple-
ctiquæ sunt hujus propria lætitiæ, qua tibi
Cæsari additum nomen Imperii, & istarum
coelestium nuptiarum festa celebrantur. Cæ-
tera enim in Rempubl. beneficia vestra, pos-
sunt multis occasionibus, diversorum tempo-
rum prædicari; huic voto propria nunc debe-
tur oratio, quod semel factum, futurum est
sempiternum. Equidem scio gaudentium stu-
dia, nunc ita toto orbe florescere, quacunque
fama ultra naturam, qua fingitur discursus
volucres mutata, & plusquam mille vocibus
sonora percreburit, ut omnium nationum

gratulationibus consecratur. Quid enim rebus humanis contingere potuit, aut nobilius ad gloriam, aut certius ad salutem, quàm quòd pristinæ vestræ concordia, perpetuæque pietati, hoc quoque pignus accessit, summorum nominum arctissimâ coniunctione venerabile: ut Imperatori filiam collocaverit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines exultatione superare, qui hoc tantum Reipubl. bonum præsentis intuemur, & ipsâ vultuum vestrorum contemplatione sentimus, ita convenisse vos, ita non dexteras tantum, sed etiam omnes sensus vestros mentesque iunxisse, ut si fieri possit, transire invicem in pectora vestra cupiatis. Quid enim, aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuisti? quum hac affinitate vestrâ, & tibi Maximiane per generum juvena renovata sit, & tibi Constantine per focerum nomen Imp. accreverit? Maximas itaque vobis, æterni Principes, publico nomine gratias agimus, quòd suscipiendis liberis, optandisque nepotibus seriem vestri generis prorogando, omnibus in futurum seculis providetis; ut Romana res, olim diversis regentium moribus fatisque jactata, tandem perpetuis domûs vestræ radicibus coalescat, tamque sit immortale illius imperium, quàm sempiterna soboles Imperatorum. Hæc est vera pietas, hæc voluptas conservandi generis humani, exemplum dare gentibus ad matrimonia studiosius expetenda, & liberos educandos, ut substituendis successionibus singulorum nihil obsit 2 omnium posteritate Respubl.

1 Qua-

---

1 Al. iunxisse,

2 Al. omni post

1 Quare si leges hæ, quæ mulctâ cœlibes notaverunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta Reipubl. quia seminarium juventutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, quod huic vestro in Rempubl. merito possumus dignum nomen ascribere? qui non plebeja germina, sed imperatoriâ stirpe Rempubl. propagatis, ut quod miliesimo anno post Urbem conditam evenisse tandem gratulabamur, ne mutatoria per novas familias communis salutis gubernacula traderentur: 2 id est omnibus duret ætatibus Imp. semper Herculei. Quemnam igitur utriusque vestrum præconii, ac venerationis ordinem faciam? adhuc enim de ambobus 3 in hanc necessitudinem congruentibus vobis communiter dixi: & te quidem sentio senior Auguste majestati præcedere, te sequi junior Imp. Sed profectò sicut tuo Constantine socero ante est conciliata divinitas, quum ab eo pignus ipsi charissimum postulares, sic, & nunc quoque in hac gratulatione prius illa dicenda sunt, quæ in te considerans tantus iste, & paterni, & tui autor imperii, lætatus est, quod

A 4

pe-

1 Illi, ait D. Ambros. qui decorum, suorum, adulteria venerantur, cœlibatus, & viduitatis statuere poenas, specie quidem qua fecunditatem quærerent, sed studio quo propositum castitatis abolerent.

2 Id est, hic (est) vacat, adjectum ab indocto librario.

3 Fit hoc hodie in Rom. Imp. apud Germanos. nam ducalis Austriæ domus id fastigii nunc tenet. Olim illustres Saxonæ, Svetiæ, Baviaræque ducum familiæ.

petisti. O divinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi jure adoptionis nepotem, majestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti: divi inquam Constantii filium, in quem se prima illius juvenia transfudit, in cujus ore coelestes illius vultus natura signavit: qui aspectum illius ad deorum concilia translatis adhuc desiderantibus, nobis sufficit pro duobus. Neque enim forma tantum in te patris, Constantine, sed etiam continentia, fortitudo, justitia, prudentia sese votis gentium praesentant. Quo enim magis continentiam patris aequare potuisti, quam quod te ab ipso fine pueritiae illico matrimonii legibus tradidisti, ut primo ingressu adolescentiae formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de concessis aetati voluptatibus, in hoc sacrum pectus admitteres? Novum jam tum miraculum juvenis uxorius, sed, ut res est, mente praesaga omnibus te verecundiae observationibus imbuebas, talem postea ducturus uxorem: fortitudinem autem illius jam tum in principiis consequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Bataviam aliasque cis Rhenum terras invaserant, interfecit, depulit, abduxit: tu jam ab ipsis eorum regibus auspicatus es: simulque, & praeterita illorum scelera punisti, & totius gentis lubricam fidem timore junxisti. Liberavit ille Britannias servitute: tu etiam nobiles & illic oriendo fecisti. Plurimas ille barbaras nationes victoriam domuit, veniam mitigavit: tibi, cunctis hostibus alacritatis tuae terrore compressis, interim deest materia vincendi. Justitiam vero patris, atque pietatem sic imitaris, & seque-

---

1 Nam in Britannia Constantinus natus fuit.

queris , ut omnibus ad te confugientibus, di-
versamque opem , aut contra aliorum iniu-
rias, aut pro suis commodis postulantibus, qua-
si legata patris videaris exolvere , idq; ipsum
coram gaudeas prædicari . Quicquid tu justè ,
ac liberaliter feceris , filium Constantii neces-
sariò præstitisti . Nam quid ego de prudentia
dicam , quâ te pene credimus fore ipso patre
potiorem? qui veteres illos Romanæ Reipubl.
principes , superiorem Africanum , Pompe-
jumque Magnum i ætatis cursum virtute pro-
vectos, tam maturè sumpto vincis imperio :
tantarumque rerum sustines molem incipien-
te virtute? Gesseris enim multa fortiter licèt,
multa sapienter , quum per maximos tribuna-
tus stipendia patria conficeres , sentias neces-
se est tantæ auspicia fortunæ Imp. adolescens .
quanquam quid ego in te ætatis tuæ potius,
quàm gravitatis nomen usurpo? cujus tanta
maturitas est , ut quum tibi pater imperium
reliquisset , Cæsaris tamen appellatione con-
tentus expectare malueris , ut idem te , qui
illum, declaret Augustum . Siquidem ipsum
imperium hoc fore pulchrius judicabas , si id
non hæreditarium ex successione cepisses , sed
virtutibus tuis debitum à summo Imperato-
re meruisses . Neque enim dubium quin tibi
maturè sacrum istud fastigium divinæ pote-
statis astrueret , qui te jam olim sibi generum,
etiam antequam petere posses , sponte dele-
gerat . Hoc enim , ut audio , imago illa de-
clarat in Aquilejensi palatio , ad ipsum con-
vivij posita aspectum , ubi puella jam divino
decore venerabilis , sed adhuc impar one-

A 5 ri

I *Ætatis cursum virtute proVectos* , hoc est ,
qui virtutibus ante ætatem emicuerunt .

ri suo, sustinet, atque offert tibi etiam, tum puero galeam auro, gemmisque radiantem, & pennis 1 pulchræ alitis eminentem: ut te, quod vix ulla possunt habitûs ornamenta præstare, sponsale munus faciat pulchriorem. Fortunatus pictor ille, quisquis fuit: & quamvis Apellem, ipsumque Parrhasium scientiâ uicerit, materiâ tamen imaginis quàm arte felicior. Quamquam enim ipsi ferant, difficillimam esse præcipuè cujusque formæ imitationem, quia certis suis notis citò deformitas exprimitur: similitudo tamen pulchritudinis, tam sit ardua, quàm rara est pulchritudo. non tantum tamen ille cepit laboris ex ore vestro divinas species transferendo, quantum divinitatis hausit cominus vos inspiciendo, intuendo sollicitè, & curiosè ab hilaritate illius ætatis, vultus immobiles, & serios exigendo: promendo denique amoris vestri tacita præfagia, ut quod invicem vobis verecundia negabat, libere vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc jam Maximiane divinâ mente præsumptas, hæc, quum ferret ætas, ut rogareris optaveras, quum tibi in illa iucundissima sede, lætitiæ harum nuptiarum gaudia prædestinabas, ut simul illam paruulam, & hunc intuendo crescentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac coniunctione 2 firmasti. enim competentius, quid providentiâ tuâ dignius facere potuisti, quàm ut ejus filio, quem tibi pridem, & affinitate adsciveras,

-
- 1 *Pulchra alitis*, id est pavonis. Hinc apparet apud veteres galeæ conum ex pennis, aut aliis rebus addi solitum.
- 2 Videtur sic legendum, *firmasti*. Quid enim *competentius* est quid

ras, & maiestate sociaveras, nunc ex intimis affectibus traderes summi pignus imperii? Hæc est tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alii divitias, aut honores, aut ipsa etiam imperia, sed sola donarunt: tu, animo maiore, quam cæteri, pariter indulges & quod pietas tua habet charissimum, & quod fortuna præcipuum. Nec tamen miranda ista in te est Maximiane animi magnitudo, in quem dii immortales tanta congesse-
runt, & naturæ bona, & ornamenta, fortunæ, ut quamvis maxima largiaris, ita penes te sint omnia, quasi ea solus obtineas. Ut enim ille, qui omnes aquas cœlo, & terris præbet Oceanus, semper tamen in motibus suis totus est: ita tu potes imperium Maximiane donare, non potes non habere. De quo ego quum ad id loci venero, ita dicam, ut fortasse quibusdam videar audacior, veritas tamen meæ erga te devotionis appareat. Nunc enim sequitur, ut quoniam virtutes tuas Constantine Auguste socero prædicavi, tu quoque, licet optimè scias, tamen audias, quam te principis ornet affinitas. Hic est, qui nomen, quod accepit à deo principe generis sui, dedit vobis: qui se progeniem esse Herculis non adulationibus fabulosis, sed æquatis virtutibus comprobavit. hic est, qui in ipso ornatu numinis sui, Gallias priorum temporum iniuriis efferatas, Reipublicæ ab obsequium reddidit, sibi ipsas ad salutem. hic, quod jam falso traditum de antiquis Imperatoribus putabatur, Romana trans Rhenum signa primus barbaris gentibus intulit. huius quum frater rursus, ac sæpius expeditionibus domita Germania, aut boni consulit, aut quiescit, aut lætatur quasi amica, si pareat: tu fero-

cissimos Mauritaniae populos inaccessis montium iugis, & naturali munitione fidentes expugnasti, recepisti, transtulisti. Te primo ingressu tuo tantâ lætitiâ, tantâ frequentîâ Respublica excepit, ut quum te ad Capitolini Jovis gremium, vel oculis ferre gestiret, stipatione sui vix ad portas urbis admitteret. Te rursus vicesimo anno Imperatorem, octavo Consulem, ita ipsâ amplexu quodam suo Roma voluit detinere, ut videretur augurari jam, & timere quod factum est. Est enim, Imperator æterne, in quo uno querelam Reipublicæ penè meruisti. 1 Audi doloris nostri liberam vocem, si quidem dii ipsi, quod plerunque humanas res negligant, dum querimur ignoscunt: quibus aliud fortasse curantibus grandines ruunt, terræ dehiscunt, urbes hauriuntur: quæ non illis hauriuntur volentibus, sed aut aliorum aspicientibus, aut fatali rerum cursu urgente videntur accidere. Tale est Imperator, quod omnibus nobis incluso gemitu moerentibus facere voluisti, non quidem tu Reipublicæ negligentîâ, aut laboris fugâ, aut desidiæ cupiditate ductus, sed consilii olim, ut res est, inter vos placiti constantîâ, & pietate fraternâ: ne quem totius vitæ summarumque rerum socium semper habuisses, in alicujus facti communitate defereres: ne vel illius, viderit quali, certè novæ laudi cederes. Verum longè diversa in vos erat causa declinandi, aut sustinendi laboris. Quamquam, & si totam excusationem ætatis afferres, sic quoque tibi Reipublicis curis non erat 2 abtutuendum. An si maximus quisque natus gubernator est certissimus ad

1 Nota lector, quàm rectè hic sentiat de suis Diis. 2 Abtutuendum, vel ab nutuendum.

ad salutem, non is est optimus qui usu peritissimus imperator? Aut te unquam Constantine liberi nostri, nepotesque patientur, vel quum ad summam perveneris senectutem, Reipubl. vela contrahere, quæ tam felicibus ventis, etiam iuvenis impleveris? Sed tamen utcunque fas fuerit, eum principem, quem anni cogerent, aut valetudo deficeret, receptui canere: te verò, in quo adhuc istæ sunt integræ solidæque vires, hic totius corporis vigor, hic imperatorius ardor oculorum, immaturum otium sperasse miramur. Quid enim aliud participi maiestatis tuæ dare potuit venia quietis, quàm, ut tu imperio succederes pro duobus? Sed profectò exegit hoc ipsa varietas, & natura fortunæ, cui nihil mutare licuerat, dum vos imperium teneretis, ut illa xx. annorum continua felicitas intervallo aliquo distingueretur: aut etiã dii immortales probare voluerunt tibi innixam steterisse Rempub. quum sine te stare non posset. Quamquã in istis quidem partibus non caruit pristina firmitate, ibi verò penè funditus corruit, unde tu Maximiane discesseras. adeo illic plurimum habuerat stabilitatis asserta, ubi deserta maximè vacillavit. Non aliter enim quàm solet terra ventis aut aquis subter immisis intervulsâ sui soliditate nutare; ita cuncta Italia, atque ipsa Roma subductâ repentè, qua sustentata fuerat, dexterâ tuâ, contremuit, ac penè confedit. Quod ego cursim transeo. cur enim vel recordemur adversa, quum videamus omnia tuo reditu restituta? Fecit enim Roma ipsa pro maiestate nominis sui, ut ostenderet posse se etiam imperatoribus imperare, abduxit exercitus suos, ac tibi reddidit. Et quum ad sedandos animos auctoritatem privati principis

cipis attulisses, supplicēs tibi manus tendens, vel potius queribunda clamauit, quousque hoc Maximiane patiar me quati, te quiescere? mihi libertatem adimi, te usurpare tibi illicitam missionem? An quod diuo Augusto post septuaginta ætatis, quinquaginta imperii non licuit annos, tam citò licuit tibi? Ideone te mihi ille, cuius tot aras, tot templa, tot nomina colo, Hercules dedit, ut tu in suburbano otiosus sedens, vsum dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quoniam tranquillo mari portum intrare non properasti, vade per fluctus, mei quidem amore sollicitus, sed tuâ maiestate securus: & tamen per te tibi steterit, iniuriam in mei restitutione patieris. Imperasti pridem rogatus à fratre, rursus impera iussus à matre. O Imperator æterne, 1 pietatem tuam, quæ tuum illum animum semper inuictum sola vicit. Non potuisti resistere sanctæ illius parentis imperio, & inuitus licet paruisti, & te illis vigiliis, illisque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidisti. Quibusnam tu domina gentium potes compensare beneficiis, hoc tui imperatoris obsequium? qui tanto vfu sciens quantus sit imperandi labor, propter te non vtitur illâ, quam degustauerat, voluptate, tantumque Reipubl. onus suscipit post quietem? Facilius fuerat iugiter imperasse: 2 quamuis enim magnum laborem consuetudo non sentit, intermissa desiderant nouas vires. Quantâ opus fuit tibi, Imperator æterne, prouidentiâ, quantâ auctoritate, vt subsidia Reipubl. erigeres, exanimata recreares, dilapsa colligeres? Mirabamur te post

---

1 O pietatem tuam. 2 al. quamtumuis

post imperium esse priuatum : multò magis mirum est , imperium ferre post otia . Solus hoc (ut dicitur] potuit deus ille , cuius bona sunt , quòd viuimus , & videmus , ut habenas malè creditas , & cursum deuio vectore turbatum reciperet , rursùmque dirigeret . Cuius simile tu Imperator etiam facilè fecisti . neque id mirum ; quum enim à te recessit imperium , & priuatus licet dici velles , inhæsit tibi ingenita maiestas . Omnes exercitus vestri , omnesque provinciæ requiescere te post tanta opera , ut cunque æquo animo tulerunt , imperare desisse nunquam crediderunt . Quid enim putas tibi Maximiane Jovem ipsum respondisse , quum tu ingenti animo diceres , Recipe Jupiter quod commodasti ? hoc profectò respondit , Non mutuum istud tibi tradidi , sed æternum ? non 1 sed seruo . Statim igitur , vt præcipitantem Rempubl. refrænasti , & gubernacula fluitantia recepisti , omnibus spes salutis illuxit : 2 posuere venti , fingere nubes , fluctus resederunt : & sicubi adhuc in longinquioribus terris aliqua obseruatur obscuritas , aut residuus undarum pulsus immurmurat , necesse est tamen ante tuos nutus dilucescat , & sileat . Dixi pro ratione temporis , sacratissimi Principes , ea quæ in vobis invicem , ut facitis , admirari , & amare debetis : restat ut ipsa illa , quæ separatim de virtutibus vestris locutus sum , sicut huic voto congruit , in sermonis fine coniungam . Dii immortales , quanta Romano imperio renouastis , quæ iam , ut res est , cesserant vetustati ? Maximiano Imperatori æterno , Constantinus Imperator

no-

---

1 Hic aliud deest forsan legendum *nōn domino, sed seruo.* 2 al. *composuerunt se* ,

novus plus coepit esse, quàm filius. Favor ille crescentis adest, iste senior, perpetuis profectò pietatibus affinitas ista coalescat stirpibus, quæ semper in Republica viros ad concordiam copulavit. Etenim si quamvis dissidentes familias Gracchi, & Corneliæ matrimonium reduxit in gratiam: si pro diuo Augusto Acciacam victoriam tatummodo gener Agrippa confecit, quid sperandum est, quum sempiternam patris, ac filii charitatem, etiam nuptiarum foedus astrinxerit? Quod si Publius Scipio bellum Punicum suscepit adolescens, ipsum postea superaturus Hannibalem: si Marius à factione Syllana urbem recepit senex, idque magno intervallo temporis euenisse memorabile est; quàm facilè nunc omnes metus ponet Romana Respublica, quæ defenditur coniuncti imperii duabus ætatibus, periterque utitur virtute iuvenis, & maturitate senioris? Te pater ex ipso imperii vertice decet orbem prospicere communem, cœlestique nutu rebus humanis fata decernere, auspicia bellis gerendis dare, componendis pacibus leges imponere: te iuvenis indefessum ire per limites quò Romanum barbaris gentibus instat imperium, frequentes ad focerum laureas mittere, præcepta petere, effecta rescribere. Ita eueniet, ut & ambo consilium pectoris vnus habeatis, & uterque vires duorum. O felix in imperio, & post imperium felicior. Audis enim profectò hæc, & vides diue Constanti, quem curru, & pene conspicuo dum vicinos ortus repetit occasu, sol ipse inuecturus cœlo excepit: quanto nunc gaudio potiris, quantâ voluptate perfrueris, quum talem hunc filium tuum, qui te primus patrem in imperii tui possessio-

MAXIM. ET CONST. DICTUS. 17

tionem, idem pater, idem socer, idem imperator induxerit? Hæc est tua præter omnes divos propria immortalitas, quam videmus, filius similis aspectu, similis animo, par imperii potestate. Inviderint licet nobis, nihil tamen auferre & domi tuæ facta potuerunt. Nec Maximiano filius, qualis tu eras, nec Constantino pater deest. Quin etiam ut omnibus modis tua necessitudo renovetur, rursus hic socer, rursus hic gener est, ut beatissimus imperator semper ex tua sobole nepotibus augeatur.

LA-

LATINI PACATI DREPANI

P A N E G Y R I C U S

Romæ dictus Theodosio Imperatori
Augusto seniori.

SI quis unquam fuit, Imp. Auguste, qui te presente dicturus ante trepidaverit, eum profectò me esse, & ipse sentio, & his qui consilium tuum participant, videri posse video. Nam quum te semper ultra omnes, retrò principes laudari oportuerit, nunc porro ultrà, quàm aliàs prædicatus es, in ea urbe conveniat dicendo celebrari, cujus, & libertatem armatus asseruisti, & auxisti dignitatem togatus, quo tandem modo consequi majestatem utriusque vestrum oratione meâ poterò? hoc præcipuè in tempore, quo ambo ita mutuò crevistis, ut nec tu fueris adhuc major, nec illa felicior. Huc accedit auditor senatus, cui quum difficile sit pro amore quo in te præditus est, de te satisfieri, tum difficilius progenitâ atque hæreditariâ orandi facultate, non esse fastidio rudem hunc, & incultum Transalpini sermonis horrorem, præsertim, quum absurdæ, sinistraeque jactantiæ possit videri, his ostentare facundiam, quam de deorum fonte manantem, in nostros usque usus derivatio fera traduxit. Quibus equidem cogitatis adeo sollicitor, ut non eos tantum hodie arbitrer interesse quos cerno, sed assistere observarique dicturo Catones ipsos, & Tullios, & Hortensios, omnesque illos oratores putem, qui me in posteris suis audiunt. Ita multiplici circumventus metu,

quasi

quasi parum habeam timere, quod video; quod timeam. Quid ergo? nouusne me pavor, & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? mihi verò hi omnes quibus altrinsecus jactor æstus, diu antè meditati, longèque prospecti sunt: sed quum admiratione virtutum tuarum ab ultimo Galliarum recessu, qua litus Oceani cadentem excipit solem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad contuendum te adorandumque properassem, ut bona quæ auribus ceperam, etiam visu usurparem; timui, fateor, pii laboris officium impiâ taciturnitate corrumpere: ita dum obsequio interpreter impudentiam, dum in eundem hominem non puto convenire gaudium, & silentium, duas res diversissimas junxi, merum, & temeritatem. Quin, illud me impulit ad dicendum, quòd ut dicerem nullus adigebat. non enim jam coacta laudatio, & expressæ metu voces periculum silenti redimunt, fuerit abjeritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas, quum trùcem dominû auras omnes plausuum publicorum ventosâ popularitate captantem mendax assentatio titillabat, quum gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur: nunc par tacendique libertas, & quam promptum laudare principem, tam tutum siluisse de principe. Libet igitur, redditam postliminio securitatem loquendo experiri: libet, inquam, quia neminem magis laudari imperatorem decet, quàm quem minùs necesse est. De te igitur mihi sermonis hujus auspiciu erit ille felicitatis publicæ aspex dies, qui te primus inauguravit imperio. Nam ut divinis rebus operantes, in eam cœli plagam ora convertimus,

mus, à qua lucis exordium est: sic ego vota verborum, quæ olim nuncupaveram soluturus, id oratione tempus afficiam, quo Romana lux coepit. Jacebat innumerabilibus malis ægra, vel potius dixerim, exanimata Respublica, barbaris nationibus Romano nomini velut quodam diluvio superfusis: Sed par causa replicare causas, & placatum vulgus offendere. Nam quum per se vivax sit recordatio calamitatum, tum mihi metus, hanc gaudio præsentium lucem, tristium commemoratione fuscare. Faciam ergo quod facere præstantes scientiâ medicos sæpe vidi, altorum vulnerum cicatrices, postquam cutem, sanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præsentisse, & singulos universosque rogitaſſe contentus, an quum inter omnes liqueret fessis rebus medendum, tali aliquo viro publicis gubernaculis admovendo, qui imperatoris unius tueretur ætatem, alterius juvaret laborem, potuerimus hujusmodi vel optare. In integro itaque rem totam esse faciamus, & in quodam orbis terrarum comitio quæri putemus quisnam sit ille, qui debeat tantam molem subire, & nutantia Romanæ rei fata suscipere. Nonne is omnium suffragiis hominum tributim, centuriatimque legeretur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma divina, cui ætas integra, cui militarium, civiliumque rerum usus contigisset? Cuncta igitur à capite proposito ordine prosequamur: iam profecto constabit eum principem declaratum, qui, & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primum tibi mater Hispania est, terris omnibus terra felicior, cui excolenda, atque adeo ditanda impensius, quàm cæteris gentibus, supremus ille rerum fabricator in-

indulſit, quæ nec auſtrinis obnoxia æſtibus,
 nec Arctoïſ ſubjecta frigoriſ, media fove-
 tur axis utriuſque temperie, quæ hinc Pyræ-
 neis montibus, illinc Oceani ætibus, inde
 Thyrrheni maris littoribus coronata, naturæ
 ſolertis ingenio velut alter orbis includitur.
 Adde tot egregias civitates, adde culta, in-
 cultaque omnia vel fructibus plena, vel gre-
 gibus: adde auriferorum fluminum, adde ra-
 diantium metalla gemmarum. ſcio fabulas
 poetarum, auribus mulcendis repertas, aliqua
 nonnullis gentibus attribuiſſe miracula, quæ
 dum ſint vera, ſint ſingula: nec jam excutio
 veritatem: ſint, ut ſcribitur, Gargara pro-
 ventu læta tritici, Mevania memoretur ar-
 mento, Campania cenſeatur monte Gaurano,
 Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispa-
 niæ uni quicquid laudatur aſſurgat: hæc du-
 riſſimos milites, hæc expertiſſimos duces,
 hæc facundiſſimos oratores, hæc clariſſimos
 vates parit: hæc iudicum mater, hæc princi-
 pum eſt: hæc Trajanum illum, hæc deinceps
 Hadrianum miſit imperio. Huic te debet im-
 perium: cedat his terris terra Cretenſis, par-
 vi Jovis gloriata cunabulis, & geminis Delos
 reptata numinibus, & alumno Hercule nobi-
 les Thebæ. fidem conſtare neſcimus auditis:
 deum dedit Hispania, quem videmus. Erat
 iuſtè compensationibus occaſio, ut qui de
 patriæ tuæ laudibus pauca dixiſſem, patris
 ſaltem viribus prædicandis prolixius immo-
 rarer. Sed quid faciam? novam quandam pa-
 tior ex copia difficultatem. quid, inquam,
 faciam? quæ Rhenus, aut racalis vidit aggre-
 diar? jam ſe mihi Sarmatica cæde ſanguineus
 Iſter obiiciet. attritam pedestribus præliis Ba-
 taviam referam? Saxo conſumptus bellis na-
 vali-

valibus offeretur. redactum ad paludes suas Scotum loquar? compulsus in solitudines avias omnis Alamanus, & uterque Maurus occurrerent. Quum igitur impediatur turba delectum, ¹ ad qui tantum præstet gesta in summum referre, quàm enumerando tenuari, dixisse sufficiat unum illum divinitus extitisse, in quo virtutes simul omnes vigerent, quæ singulæ in omnibus prædicantur. An si eius seculo mos ille vixisset, quo Romani duces Macedonici, Cretici, Numantini de vocabulis gentium, subactarum, adoptivum insigne sumebant; Nonne hodie pauciora in Annalium scriniis, quàm in vestrae domus titulis cognomenta legerentur? Quum ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus, ipse Alamanicus diceretur, & quantum tota Respublica haberet hostium, tantum una familia ostenderet & triumphorum. Sed quid necesse est, mitti in præteritum diligentiam curiosam? Patrem Imp. tuum, de te æstimem, nec difficilis conjectatio est. Nam quum duo sint quæ claros duces faciant, summa virtus, summaque felicitas, scire obvium est, qua fuerit felicitate præditus, qui te genuit. O digna imp. nobilitas ² ejus esses filium, principem esse debuerit, qui hunc Romani fastigii apicem non solum fortitudine atque sapientiâ, sed decore etiam corporis, & dignitate potuerit æquare, velut tua hæc forma venerabilis, quàm fortunæ suæ par est, quàm longè, latèque conspicua commendat

im-

---

¹ Non bene habet hic locus. Forsan legendum, *atque tam præstet*

² Videtur legendum, *eius esse filium principis qui*

imperium, ut planè in ambiguo sit utrum te magis nostris mentibus, an obtutibus vultus insinuet. Non frustrà planè opinione sapientium, qui naturalium momenta causarum subtiliùs sciscitati, arcanis coelestibus nobiles curas intulerunt, augustissima quæque species plurimum creditur trahere de coelo. Sive enim divinus ille animus venturus in corpus, dignum priùs metatur hospitium, sive quum venerit, fingit habitaculum pro habitu suo; sive aliud ex altero crescit: & quum se paria junxerunt, utraque majora sunt; parcam arcanum coeleste rimari: tibi istud soli pateat Imp. cum deo consorte secretum: illud dicam, quod inteliexisse hominem, & dixisse fas est, talem esse debere, qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum privata, vel publica vota redduntur, à quo petit navigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auspicium. Dudum, ut video, dedignaris hanc gloriam, sed patere ea in laudum tuarum parte constitui, quæ solebant in aliis sola laudari. virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit, ut oporteret te principem fieri, hæc ut dece-
ret. An verò quicquam putamus in imperii tui declaratione præteritum, quum ductam esse rationem ipsorum etiam videamus annorum? Cujus quidem rei ita fuit cura majoribus, ut non solùm in amplissimis magistratibus adipiscendis, sed in præturis quoque aut ædilitatibus capeffendis ætas spectata sit petitorum, nec quisquam tantum valuerit nobilitate, vel gratiâ, vel pecuniâ, qui annos comitali lege præscriptos festinatis honoribus occuparit. Nec injuria id quidem. nam, & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, illo
tamen

tamen adolescentiæ lubrico, ut non cadant ; titubant . Annon clarissimos nominis Romani viros (illos Catulos , Scipiones loquor] aliquantisper sibi luxuria vindicavit ? quos etsi ad portum mutati , in melius revexerint flatus , diu tamen vitiorum turbo jactavit , & naufragos atque fluctuantes , ab illis quibus mersabantur erroribus , ægrè ætas recepit . Bene igitur cuncta quadrarunt , & cæteris quæ innumera congruebant , anni quoque suum junxere suffragium , qui soli in homine perfecti , bono duarum potiuntur ætatum , virtute juvenum , & maturitate seniorum . Priùs fortasse imperium inire debueris , ut diutiùs imperares , sed sine exempli periculo providebitur , nequid amiseris vita longiore pensandum , quod ex præterito perdidisti . Parum interest , quando cœperit , terminum non habebit . Hactenus in te prædicata sine Imp. dona factorum , nunc ad ea proferamus gradum , quæ tibi debes . Neque enim tua illa præterita belicæ rei gloriâ , quam per tot laborum experimenta quæstisti , ascribenda , fortunæ est , cui hoc nomine etiam succenseri potest , quod quem sceptro , & folio destinaverat , nunquam indulgenter habuit . Sed ut severi patres his , quos plus diligunt filiis , tristiores sunt , ita te plurimis bellis , & difficilimis Reipubl. temporibus exercuit , dum aptat imperio . Et priùs quidem , quàm ad illa veniam , quæ ævi maturus egisti , summatim tuum illud attingam cum patre divino castrense collegium , ætas sub pellibus hyemes , æstates inter bella sudatas , dies noctesque præliando , aut vigilando consumptas , gravissimas pugnas terra , marique pugnatas . Non tam patiens Africanus , rudimenta militiæ ,
sub

sub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tentoria Hispana successit, nec futurarum specertiore virtutum Philippea castra Alexander nondum Magnus impleuit. quos etsi plurimâ laude dotauerit amplificatrix veri vetustas, nihil plus tamen blandita præstitit, quàm ut eos in his annis sequutos regum aut ducum castra vulgaret, in quibus tu ita fortiter multa gessisti, ut ea non tantùm Alexander, aut Africanus, aut Hannibal videre dum discerent, sed parentes atque institutores eorum optassent facere, dum docerent. Quàm tecta sunt semper consilia fortunæ 1 quis quæso tum publicis rebus non putasset inimicum tuum ilium à statione castrensi ad quietem 1 receptum? Enim verò illa futurum principem comens, idcirco paulisper voluit esse privatum, ut quia iam ad plenum bellicis artibus abundabas, usûs ciuilis experiens sub otii tempore redderetur. Quidni ego tuum otium aliorum negotiis 2 anteuerto? Non enim te amoena littora, nec dispositi ad temporum vires habuere secessus, sed siue tu agris, siue oppidis tempus dabas, rem, & famam pariter augebas: & in urbibus quidem omnium ætatum ordinumque homines iis, aut illis beneficiis apprehendebas; amicorum commoda, absentium negotia assiduitate, consilio, re iuvabas. Iam si placuisset oppida rure mutare, ut tu vitæ oblitus urbanæ, exequerbaris agricolam? Audio etiam Imp. & credo sæpe aliqua te laborum tibi iniunxisse, & ne contraheres corporis veternum, huiuscemodi semper opere insidian-

B

ris,

1 Receptum, quartæ inflexionis est: hoc est, receptionem.

2 Anteuerto pro præpono.

tis, otii terfisse rubiginem. Sic agrestes Curii, sic veteres Coruncani, sic nomina reuerenda Fabritii, quum induciæ bella suspendebant, inter aratra vivebant: & ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio Capitolini Jouis laureis, triumphales viri rusticabantur. Inde est quod accepimus datos serentibus fasces, & missas cum curulibus suis per rura palmas, quod agricolas consulares, pastoresque trabeatos, & dictatores inter armenta vestitos. Sed illos quidem angusta res familiaris addicebat labori, ut quibus ipsi suburbanum horti præceptisque ianiculum, & jugera arctata pomærio vomere essent, aut ligone versanda, nec iniuriâ opus reuerteretur ad dominos, quum deerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, maioris exempli est labor sine necessitate. Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat æternitas, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est. ut indefessa vertigo cœlum rotat, ut maria æstibus inquieta sunt, & stare sol nescit: ita tu Imp. continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es. Vix relictâ Hispana successerâs, iam Sarmaticis tabernaculis tegebaris: vix emerita arma suspenderas, iam hosti armatus instabas: vix Iberum tuum videras, iam Istro prætendebaris. Ne tum quidem quum in altiore progressus gradum, iubere tantum, & dividere cum negotiis otium, & partem gloriæ velut reposito frui posses honore, operam remisisti: quin omnium castrensiū munerum numeros primus, aut cum primis obires, stare pro signis, excubias sorte agere, uallum ferre, locum bello antecapere, speculatum egredi.

castra

castrametari, in prælium primus ire; præliq
 postremus excedere, dux consilio esse, miles
 exemplo, ut iam tum posset intelligi alios im-
 peratori pugnare, te tibi. Illud tamen præ cæte-
 ris mirum, quod quum omnia feceres, ut impe-
 rare deberes, nihil tamé faciebas, ut imperares.
 Argumento est dies ille communis boni autor,
 quo tu quum ad fuscipiendam Rempubl. voca-
 baris, oblatum imperium deprecatus es, nec
 dans speciem tantum, ut cogi videreris, sed
 obnixè, & diu, & velut impetraturus egisti.
 quippe aberat causa fingendi. non enim te
 princeps solus, & domi, & tanquam tentaret
 ambibat, sed publicè, & in comitio, & ut
 aliud iam facere non posset, prorsus, ut nisi im-
 perium affectu simplici voluisses, potueris
 velle securus. Expostulari hoc loco tecum Rei-
 publ. verbis necesse est, quæ in summa tua con-
 statione, in formidinem à media spe relapsa,
 tali aliqua te profectò, sed quam solus audires,
 voce convenit, Parùmne me Theodosia ha-
 tænus distulere fata, ut insuper tentes mœ-
 ras angere fatorum? an nescis rem tuam
 per momenta consumi? nescis me tibi tu-
 isque decrescere? quicquid atterit Gothus,
 quicquid rapit Hunus, quicquid aufert Ala-
 nus, id olim desiderabit Arcadius. 2 Per-
 didi infortunata Pannonias, lugeo funus
 Illyrici, specto excidium Galliarum. Princi-
 pum senior in tanta bella non sufficit, alter
 etsi futurus sit aliquando fortissimus, adhuc ta-
 men parvus est. Tu dubitas excipere colla-
 psam, & ut nihil differas, serò reparandam

B. 2 hanc

1. al. nolle. 2 Apparet hoc tempore Pannoniam
 inferior. quæ hodie Hung. nominatur, ab
 Hunnis occupatam.

hanc mihi gratiam refers, quòd te etiam felix desideravi? quando me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, quum mœnibus Augustus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, si iuris tui esses? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus adhuc tuus: & qui posset cogere, mavult impetrare imperium, quod ab imperatore defertur: tam tibi nolle, tam non licet, quàm velle non licuit. Solus igitur Auguste, solus inquam omnium qui adhuc imperauerunt, ut princeps esses præstitisti: alios empta legionum suffragia, alios vacans aula, alios affinitas regia imposuere Reipublicæ: te nec ambitus, nec occasio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam, & eras à familia imperatoris alienus, & adisci cebaris tertius, & cogebaris inuitus inuitus inquam. Audite hoc publici parricidæ, qui oblitâ fide dominorum sceptrâ cepistis, & periculo non minore, quàm scelere, imperium vitâ paciscentes, sanguinis pretio legium nomen emistis: repulsam patitur principatus, & unus est ambitus candidati, ne declaretur. Credetne hoc olim ventura posteritas? & præstabit nobis tam gloriosam fidem, ut nostro demum seculo annuat factum, quod tantis infrâ, suprâque temporibus, nec inuenerit æmulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ sectam rationesque cognouerit, fidei incunctanter accedet, nec abnuisse dubitabit imperium sic imperaturum. Illi enim, illi auidè regna desiderant, quos soluta legibus delectat vita, quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata capi-

pien.

piendi, libido honesta foedandi, jus atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat te principem fieri, qui futurus eras in imperatore privatus? nisi fortè in te hodie, aut pudicitiae remissior cultus, aut minor sanguinis humani metus, aut alienae rei maior est appetitus. Idem qui fuisti, & tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat; ius summum facultate, & copiâ commodandi, non securitate peccandi experiris. Vnum tibi praestitit principatus, ut certum haberemus omnes, etiam sub imperatoribus aliis, vixisse te legibus tuis. nam qui nihil facit licenter, quum potest, nunquam voluit. Quin tibi primum te, imperio deinde praestitisti. Non contentus ipse ultrò vitia reiecisse, alienis vitiis corrigendis curam adiecisti: idque moderatè, ut suadere potius honesta, quàm cogere videreris. Et quia vel longo orientis usu, vel multorum retrò principum remissione, tantus quosdam luxus infecerat, ut adulta consuetudo lasciviae haudquaquam facillè videretur obtemperatura medicinae, nequis se pati iniuriam putaret: à te voluisti incipere censuram: & impendia palatina minuendo, nec solum abundantem reiiciendo sumptum, sed vix necessarium, usurpando dimensum, quod naturâ difficillimum est, emendasti volentes. An quis ferret molestè ad principis semet modum coerceri? aut subtractum sibi doleret de privata luxuria, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parcè, contentèque viventem, modico, & castrensi cibo ieiunia longa solantem? ad hoc aulam omnem, Spartanis gymnasiis durior, laboris, patientiae, frugalitatis exemplis abundantem? neminem unum inveni-

ri, qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piscem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem? Nam delicati illi, ac fluentes, & quales tulit sæpe resp. parum se lautos putabant, nisi luxuria, vertisset annum, nisi hybernæ poculis rosæ innataissent, nisi æstivam in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent. Horum gulæ angustus erat noster orbis: namque appositæ dapes non sapore, sed i sumptu (Illis demum cibus acquiescebant, quos extremus oriens, aut positus extra Romanum Colchus Imperium, aut famosa naufragiis maria misissent: quos invitæ quodammodo, reluctantiq; naturæ hominum pericla rapuissent. Ut ta- ceam infami sæpe delectu scriptos in provinciis aucupes, ductasque sub signis venatorum cohortes militasse conviviiis: nonne cognovimus cuiusdam retro principis, non prandia sæpe, sed fercula S-H millies æstimata patrimoniorum equestrium pretia traxisse? Tuæ Imper. epulæ mensis communibus parciores, locorum, ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parsimonix 2 cursus inolevit, & quiescentibus legum minis, subiit quandoque privatim sui poenitentia. Sic est enim, sic est: exasperat homines imperata correctio, blandissimè jubetur exemplo. Sed quum hæc, & ad hunc modum cætera, mores hominum, & instituta formarint, tum nihil abdicandis vitiis, adoptandisque virtutibus, impensius sentio profuisse, quàm quòd his te viris semper dedicasti, quos affectare publica deberet imitatio, quam-

1 Videt ur verbum deesse *iudicabant* aut simile. 2 *al. cultus*

quamque facile tibi fuissent sequaces discipuli
 tam cæteris expetendieffent magistri. Vt de his
 fileam, quos tibi primus ille nascentis impe-
 rii dies obtulit, tantis virtutibus præditos,
 ut non pro copia sumpti, sed ex copia vide-
 rentur optati: quos tu postea qualesque legi-
 sti, quibus provinciarum custodiam, quibus
 militaris rei summa, quibus consiliorum tuo-
 rum arcana committeres? Ergo quum duplex
 fuerit ille delectus, unus ex iudicio, alter
 ex fato, incertum meliores viros sapientia
 tua, an fortuna quæsierit, quum tales
 vel exceptos habeas, vel repertos: ut, & filii
 meruerint teneri, & isti debuerint cooptari.
 Ecquis Imperatorum unquam putavit amici-
 tiæ cultum, in regia laude ponendum? humi-
 lis hæc virtus, dubiumque virtus iudicabatur,
 nec palatiis digna, sed periculis habebatur.
 Inde facilius inveneris qui pecuniam ex æra-
 rio, quàm qui ex animo fidem prompserint.
 Optimus ille ditabat, non etiam diligebat,
 prodesse noverat, amare nesciebat: tu amici-
 tiam, nomen antè privatum, non solum in-
 tra aulam vocasti, sed indutam purpura, au-
 ro gemmisque redimitam, solio recepisti, ne-
 que non verbis asseruisti, principis men-
 tem tantò in suos benigniorem esse debere,
 quantò sit fortuna præstantior, quum fide ac
 facultate paribus agas, & familiaribus tuis
 Imp. tribuas quod privatus optaras. Quam-
 quam quæ capere vota potuerunt, quod ple-
 rique te principe consequuti non sunt? Nec
 nunc de his honoribus loquor, quos in quem-
 cunque conferre Imperatori necesse est. Dux
 aliquis evehitur, exegit disciplina castrorum:
 præfectus attollitur, imponendum est pro-
 vincia caput: consul creatur, habiturus est no-

men annus: ita in summis illis, pulcherrimis-
 que beneficiis est, aliqua præstantis utilitas.
 A te novâ benignitate is amicis honos habi-
 tus est, qui totus 1 esse illorum, quibus diffe-
 rebatur, nihilque ex eo ad te redundaret, nisi
 dandi voluptas, cui quum essent domi filii,
 geminæ illæ spes, oculique Reipubl. dilatis
 eorum magistratibus amicos consulatu orna-
 vit. Si mehercule vir ille divinus, felicitatis pu-
 blicæ autor, parens tuus viveret, quid aliud
 expectasset à filio, quàm ut nepotibus ante-
 ferretur? præstitisti igitur amicis, quo plus
 nec patri præstare potuisses. O benevolentia
 tuæ singulare consilium! auges tempore
 dignitatem, quæ incrementum ex magnitu-
 dine non habebat: 2 renuntiantur amici ante
 filios tuos consules, quia non poterant
 plus esse, quam consules. Erat nunc sui
 vetustas ostentatrix, & illa Innumeris litera-
 rum vulgata monumentis iactet exempla, Py-
 rithoi fidem prædicet, & decantatum omni-
 bus scenis Phocæi juvenis laudet officium, Py-
 thiam etiam si videtur dicat, & Damona;
 quorum alter in amici morte se vadem obtu-
 lit, alter ad diem vadatæ mortis occurrit. Ut
 hæc esse vera credamus, quæ mendaciis vatum
 in palus aptata cavearum fidem tempori de-
 bent, num præstare 3 credendum plus possu-
 mus, quàm ut istos qui amicitia laude cen-
 sentur, amicorum fuisse quàm sui 4 diligen-
 tiores putemus? Sed quum instituentem
 naturâ plus ferè filios, quàm nosmetipsos
 diligamus, omne vicit exemplum, qui
 ami-

1 Legendum esset. 2 Renuntiantur consu-
 les: propriè locutus est.

3 al. credendo. 4 diligentiores pro amatiore.

amicos his prætulit, quos sibi præferebat. Sed tu quidem ad exonerandam debentium verecundiam, quæ in tuos confers, non vis videri præstare, sed reddere. Geramus tibi morem, & beneficiorum summas tuorum, pro tua voluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius, sed rependi putemus. Enimverò quum leviter cognitos, aut etiam semel visos, iis honoribus simul ditas, quibus, & amici possent esse contenti: nonne omnibus vis probare, amicum tibi esse qui bonus sit? cuicumque quid publici mandatum fuerit officii, præmium spondetur, & redditur. Sibi humilitatem, & tenebras suas imputet iacens virtus, quæ non obtulit se probandam: quòd conscientia tuæ sufficit, honoratus est qui probatus. Velim tu dicas, unde, quum tantis promissa persolvas, quid cui promiseris scias: nec te vel Reipublica, vel ipsa illa tuorum beneficiorum turba confundat, ut parcius, tardiorve tempore i quem modòve decipias. Quis debitor verecundus, ita mutuum ad diem reddit, ut tu quod promittis appendis? Nec imponi negligentibus arbitreris, quotidie in beneficia tua querimus, & memoriam convenimus: & ne singulis insidietur oblivio, cum altero quisque conferimus: unum invenire non possumus, cuius spem, atque expectationem, non dicam fefelleris, sed, quæ delicatior est querela, distuleris. Solamne me Imperator benevolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam. nam cui Hortensio, Lucullove, vel Cæsari tam parata unquam affuit recordatio, quàm tibi sacra mens

B 5

tua?

---

i Quam, id est quemquam.

tua? loco, momentoque quo jufferis reddit omne depositum. Utrum te tamen ipse admones? an ut illi majestatis tuæ participi deo feruntur assistere fata, cum tabulis, sic tibi aliqua vis divina subservit, quæ quod dixeris scribat, & suggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin promissio fidem subdas, & verba re sancias. Nemo jam, nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore computanda, quo dederis: quia tam sint certa, quæ spondes, ut tum videantur accepta, quum spondes. Jam idipsum, quod antè promittis, nonne de summo purissimæ mentis candore profiscitur? Nam cujus est animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artē difficultatis? sed denuntiare præstanda, ut, & prolixior sit sensus bonorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & similes reddat ingratis? Animos enim nostros subitīs affectibus impares, perinde lætitia ac dolor, si deprehendat, externat. Annon illa Romana pietatis notissimæ mater nuntiō mali Cannensis exterrita, filio reduce, quem flebat, diriguit in mortem? nec par esse gaudio potuit, quæ superfuerat orbitati? Conscius igitur cœlestis arcani, & naturalium depositorum, mavis hominibus sperata procedere, quàm insperata supervenire beneficia: nec immeritò, namque fugitiva successuum repentiorum voluptas, ut occupat sic relinquit: felicitas longior est expectare securum. Itaque quum hætenus naturū esset statutum, ut bona sua homines nescirent, & tum primū inciperent felicitate gaudere, quum cœpissent esse felices, tu promittendo præstanda, invenisti tempus, quod nobis natura subtraxerat, ut quos adempta solūm juvabant, etiam

adi-

adipiscenda delectent. Pari benignitate, quum plures afficere honoribus velles, quàm honori loca admitterent, & angustior esset materia voluntate, nec mentem tuam, quamvis diffusam, caperet imperium, quem nondum aliquo provexisti gradu, tamen dignatione es solatus. Atque haud scio an quibusdam consolatio ista suffecerit. Ille cohonestatus, affatu, ille mensa beatus, ille osculo consecratus est. Ita omnibus, qui te principe sibi iure confiderent, aut processit dignitas, aut satisfecit humanitas: humanitas inquam, quæ tam clara in imperatore, quàm rara est. Nam quum
 1 indiscreta feliciū pedissequa sit superbia, vix cuiquam contigit, & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cujus quidem ita majores nostros semper pertæsum est, ut gravio-rem semper putaverint servitute contemp-
 tum, ejusque impatientia sint coacti, post bel-
 larores Tullos, Numasque sacrificos, & Romu-
 los conditores, regnum, usq; ad nomen odisse.
 Denique ipsum illum Tarquinium exceratio-
 ne postrema, hoc damnaverunt maledicto, &
 hominem libidine præcipitem, avaritia cæ-
 cum, immanem crudelitate, furore vecor-
 dem, vocaverunt Superbum, & putaverunt
 sufficere convitium. Quòd si per rerum natu-
 ram liceret, ut ille Romanæ libertatis assertor,
 regii nominis Brutus osor, precariæ redditus
 vitæ seculum tuum cerneret, studiis 2 virtus,
 parsimonix, humanitatis imbutum, ac refer-
 tum: nullum toto orbe terrarum superbiæ, li-
 bidinis, crudelitatis extare vestigium, jam

B 6 te

1 Superbia feliciū indiscreta, hoc est
 individua pedissequa.

2 al. virtutis.

te ipsum, quàm publicè, quàm privatim videret
 priscorum duritià ducum, castitate pontifi-
 cum, consulum moderatione, petitorum co-
 mitate viventem; mutaret profectò senten-
 tiam tanto post suam, & quum Romanam di-
 gnitatem, ac libertatem probaret, meliore in
 statu imperatore te esse, quàm consule se fuis-
 set, necessariò fateretur, Tarquinium sub-
 moveri debuisse, non regnum. Sed quod fa-
 cere magnas urbes ingressi solemus, ut pri-
 mùm sacras ædes, & dicata numini summo de-
 lubra visamus, tum fora atq; gymnasia, &
 pro suis extenta porticibus ambulacra, & clau-
 stra miremur: ita in laudibus tuis, sanctos pa-
 latii ritus, & priscis æquanda ceremoniis insti-
 tuta venerati, gradum ad illa proferimus, quæ
 in medio constituta ad publicos usus facientia,
 non partim, sed in commune conducunt: nec
 parietibus, sed orbe clauduntur: nec tecto, sed
 coelo operiuntur. Velut primum, id est ne sta-
 tim summa capiamus, quòd creber egressu ex-
 spectantibus populis te fateris, nec videri mo-
 dò patiens, sed facilis adiri, è proximo ac-
 cipis vota hominum tuorum, ut quisquis ille
 consultor est, etiamsi meruerit [quod est ra-
 rum] repulsam, ferat tamen, ut sui numinis
 conscientiam. At quàm alter illorum princi-
 pum mos fuit? quos loquar notum est, qui
 majestatem regiam imminui, & vulgari pu-
 tabant, nisi eos intra repositum Palatinæ ædis
 inclusos, tanquam aliquod i Vestale secre-
 tum veneratio occulta consuluisse: nisi in-
 tra domesticam umbram jacentes, solitudo
 pro-

-
- 1 *Vestale secretum*: alludit ad ignem illum,
 qui in intimis Vesteæ penetralibus, nulli
 visus, custodiebatur.

provisa, & silentia late conciliata vallassent. Quin si quando in lucem venire & diem ferre potuissent, lecticisthensisque subvecti, & densissimâ circum suprâque cooperti viro- rum, armorumque testudine, sensim atque ad numerum movebantur, tum longè populus abigebatur, 1 nec otiosa 2 viatoris manus plebem verberare submovebat, ut secretum esset in publico. At noster hic omnibus spectandus affertur, nec magis communem, hunc diem atque solem, quam nostrum Imperatorem videri licet. Quin quum vicinum habeant permissa fastidium, nunquam iste mirantis explet oculos, magis, magisque visus expetitur, & novum dictu! præsens desideratur. miremur in urbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem ferè nulla in solo suo natio externa non vidit, idque ita crebrò ut penè tam notus sit barbaris vultus iste, quam nobis: nec frustrâ, quum æstates omnes foris, hyemes domi ducens, civibus, hostibusque pari sorte anni spatia diviseris: & si qui fortè sunt barbarorum, qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint, nominis terrore perculsi, & velut afflati quiescant. Tua enim Imperator auspicia, non hæ tantùm gentes tremunt, quas ab orbe nostro sylvarum interval- la, vel flumina, montesve distinguunt, sed quas æternis ardoribus inaccessas, aut continuâ hyeme separatas, aut interfusis æquoribus abjunctas natura determinat. Non Oceano Indus, non frigore Bosphoranus, non Arabs medio sole securus est: & quo vix pervenerat nomen, ante Romanum accedit impe-
rium.

---

1 Nec otiosa, & non otiosa.

2 Viatoris. 1. apparitoris manus.

rium . Dicamne ego receptos ad servitium Gothos , castris tuis militem , terris sufficere cultorem ? dicam à rebellibus Saracenis poenas polluti foederis expetitas ? dicam interdictum Scythis Tanaim ? & imbelles arcus esse fugientis Albani ? Quæcunque natio barbarorum robore , ferociâ , numero gravis unquam nobis fuit , aut boni consulit ut quiescat , aut lætatur quasi amica si serviat : Persis ipsa reipubl. nostræ retrò æmula , & multis Romanorum ducum famosa funeribus, quicquid unquam in principes nostros inclementius fecit , excusat obsequio . Denique ipse ille rex ejus, dedignatus antea confiteri hominem , jam fatetur timorem , & in his te colit templis , in quibus colitur , tum legatione mittenda, gemmis sericoque præbendo , ad hoc triumphalibus belluis in tua effeda suggerendis , etsi adhuc non est foederatus , jam tamen tuis cultibus tributarius est. Ne tamen Imperator existimes, cuncta me ad aurium gratiam loquuturum, triumphis tuis Gallicis stupeas licebit, irascimur , dum in remota terrarum vincendo procedis , dum ultra terminos rerum , metasque naturæ regna orientis extendis, dum ad illos primæ lucis indigenas , & in ipsum siquod solis cubile est , festinas , invenit tyrannus ad scelera secretum . O quàm parvis veniunt summa mala principis ! Sic in ultimum propè Italici generis excidium effracto Gn. Lentuli ludo , mirmillorum agmen emicuit : sic bella consulibus ancipiti Marte pugnata Cilix pirata conflavit : sic tenentibus arma fugitivis , Romana diu pila cesserunt ferro ergastulorum . Quis non ad primum novi sceleris nuntium , hominem risit ? Nam res infra dignitatem iracundiæ videbatur , quum

pau-

pauci homines, & insulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem suum illi exules orbis induerent: at quantos parturiebet fortuna morus, quantum Reipubl. malum pestis augenda, quantam tibi gloriam restinguenda servabat, præcipuè quum perfidiâ ducum, defectione legionum contra Rempublicam fuerat armatum. Nolo tamen usquequaque miserorum, vel fatum, qui dum carnifici purpurato, tua se & affinitate, & favore jactanti, infelicitè credunt, gravissimum omnium nefas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quàm difficilem in locum, scopulosumque devenerim. nam quum revolui id lustrale justitium aures tuæ respuant, laudes petant, gloriæque intersit ad præsentium commendationem bonorum, mala decursa reputari: contra verò clementia summa beneficium suum malitè imminui quàm tristitium enumeratione cumulari; necesse erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem, aut ingratum virtuti, aut onerosum esse pietati. Sed tamen Imperator exiguum sensibus tuis injunge patientiam. Nam si dulcis in bonis miseriarum recordatio est, si nautas tempestatum, si medicos juvat meminisse morborum, cur non tu quoque mala nostra audias, ut tua beneficia recognoscas? Unde igitur ordiar, nisi à tuis mea Gallia malis? quæ ex omnibus terris, quas illa pestis infederat, haud injuriâ tibi vindicas privilegium miseriarum, non auribus modò, quarum sensus est levior, sed coràm oculis ferre compulsa victoriam Maximi, interitum Gratiani. alta licet vulnera (quod fatendum est) proximus nobis Italus, contiguus ostendat Hispanus: sed in dolore suo habet suum uterque

que solatium : tyrannidem ille non vidit, hic tyrannicidium vidit. Nos primi impetum belluæ furentis excepimus : nos sævitiam eius innocentium sanguine, nos cupiditatem publicâ paupertate satiavimus. 1. Apud nos semel exercuit crudelitas jam secura, & adhuc inops avaritia. alibi malum publicum, aut coepit, aut destitit : in Gallia sedit. Quis se nobis calamitate contulerit ? tyrannum, & cum aliis tulimus, & soli. Quid ego referam vacuatas municipibus suis civitates ? impletas fugitivis nobilibus solitudines ? quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata ? capita diminuta ? vitam ære taxatam ? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis consulares, & senes fortunarum superstites, & infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem : quum interim miseri 2 utebamus agere miseros, immò omnes cogebamur mentiri beatos, & quum domi, atque secretò solis conjugibus, ac liberis credidissemus furtivum dolorem, procedebamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem, Quid ita ille tristis incedit ? an quia pauper ex divite est ? non enim se vivere gratulatur : quid ità publicum atratus incesat ? luget, credo, fratrem : sed habet filium. ita fieri non licebat amissa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilismen-
tibus vultus induebamus : & ad illorum vicem, qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta moerentes. Est aliquod calamitatum deli-

---

1 Puto 1. Nos simul. apud expuncto, nisi 1. apud nos. Nos, &c.

2 Opinor hic legendum, utebamus :

linimentum dedisse lacrymas malis, & pectus
laxasse suspiriis: & nulla major est poena,
quàm esse miserum, nec videri. Spes inter
hæc nulla prædonis explendi. nec enim, ut
natura fert, copiam satietas sequebatur: cre-
scebat in dies habendi fames, & parandi ra-
biem parta irritabant. Ut ægrorum sitim po-
tus accendit: ut ignis arentibus non obruitur,
sed augetur: ita coactæ publicæ egestate divi-
tiæ aviditatem jejunæ mentis acuebant. Sta-
bat ipse purpuratus ad lanceas, & momenta
ponderum, nutusque trutinæ pallens, at-
que inhians exigebat. Comportabantur inte-
rim spolia provinciarum, exuviæ exulum,
bona peremptorum. Hic aurum matronarum
manibus extractum, illic raptæ pupillorum
cervicibus bullæ, istic dominorum cruore
perfusum appendebatur argentum. Numera-
ri ubique pecuniæ fisci, repleti, æra cumula-
ri, vasa concidi, cuivis ut intuenti, non im-
peratoris domicilium, sed latronis receptacu-
lum videretur. Sed tamen latro raptis abuti-
tur, & ablata aliis sibi reddit: nec ideò vias,
saltusque obsidet, ut thesaurum struat, atque
defodiat, & cum scelere miser sit, sed ut gulæ,
ventrique suppetat, nec desit sumptus impen-
diis: nam & effundit, & negligit eâdem per-
dendi, & quærendi facilitate. Noster ille pi-
rata quicquid, undecunque convenerat, id
nobis sibi perituro, in illam specus sui
Charybdim congerebat. Charybdim loquor:
quæ quum plena navigia sorbuerit, dicitur
tamen rejectare naufragia, & contortas fundo
rates Taurominitanis littoribus exponere. bo-
na nostra ad ærarium unâ, & perpetuâ viâ
ibant, nullas eorum reliquias, nulla fragmen-
ta, vel sero victa fastidio, illa communis vo-
rago

rago removebat. Est improborum principum postrema defensio, auferre donandi gratia, & invidiam rapinarum magnitudine munerum deprecari, quæ (malum) ratio est abstulisse omnibus, quod nullus habiturus sit? Et privatorum quidem avaritiæ licet mala, tamen aliqua defensio est, timetur inopia, & reponitur senectuti, & prospicitur hæredi, quam affert causam concupiscendi, qui quantum ubique est habet? Quin ego, si fas piûmque mortalibus æstimare cœlestia, nullam majorem crediderim esse principum felicitatem, quàm fecisse felicem, & intercesuisse inopiæ, & fortunam vicisse, & dedisse homini novum fatum. Itaque imperatori propriam majestatem æstimanti, non tam id suum videri debet, quod abstulit, quàm quod dedit. Nam quum intra ipsum voluantur omnia, & ut ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit aquas terris, recipit è terris; ita quicquid in cives manat à principe, redundat in principem, & rei, & famæ bene consulit munificus imperator. Lucratur enim gloriam, quum det pecuniam reversuram. Sed illi quidem stulta omnis ratio captandæ laudis videbatur, qui præter insitum pessimo cuique, boni exemplum, summam felicitatem habendi, ac nocendi sine determinans, non solum ut quàm plurimum quæreret, sed ut nihil cuiquam reliqui faceret laborabat. Nec enim, qui regibus mos est, exerendis invigilabat metallis, ut latentia naturæ bona in usum arcefferet, & pararet innoxias nullo pauperiores divitias. Parum ille pretiosum putabat aurum, quod de montium venis, aut fluminum glare, is quæsitore Bessus, scrutatore Calai-

laicus 1 exuisset : illud purius splendidiusque credebatur, quod dedissent dolentes, quod hominum lacrymæ non animum æquè abluissent, nec è terrenis specubus egestum, sed è cervicibus jugulisque cætorum esset effossum. Sic quum immitis tyranni, & stilius timeretur, & gladius, transferat in vota paupertas, & ut possemus effugere carnificem, optabamus subire sectorem. 2 Quod si ille, cui pro cæteris sceleribus suis, minus crudele fuisse videtur, vestrum si vestrum. Vallio triumphalis, & trabeatæ Merobandis recordetur interitum : quorum alter post amplissimos magistratus, & purpuras consulares, & contractum intra unam domum quemdam honorum senatum, vita sese abdicare compulsus est : alteri manibus satellitum Britannorum, gula domi fracta, 3 & iniusta foeminæ mortis infamia, ut .s. maluisse vir ferri amantissimus videretur laqueo perire, quàm gladio. Sed in illos fortasse speciales putaretur habuisse odiorum causas tyrannus : steterat enim uterque in acie Gratiani, & Gratianus utrumque dilexerat : quid de his dicimus, qui honorum, ac principum nescii, & tantum inter suos clari, nobiles animas sub carnifice fuderunt ? De virorum mortibus loquor ? quum descensum recorder ad sanguinem foeminarum, & in sexum, cui bella parcent, non parcè sævitum. Sed nimirum graves suberant invidiosæque causæ, ut unco ad poenam Clarivatis matrona raperetur ; obiiciebatur enim, atque etiam expro-

---

1 al. *eruisset* legendum puto.

2 Opinor sic legendum. *Quod si cui ille p.c.f.f. m.cru.f.v.vestrum* expuncto.

3 Leg. *Iniusta*.

exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio ; diligentiùs culta divinitas . Quid hoc majus poterat intendere accusator sacerdos ? Fuit enim , fuit , & hoc delatorum genus , qui nominibus antistites , re vera autem satellites , atque adeo carnifices , non contenti avitis evoluisse patrimoniis , calumniabantur in sanguinem , & vitas premebant reorum iam pauperum . Quin etiam quum in judiciis capitalibus astitissent , quum gemitus , & tormenta miserorum , auribus , ac luminibus hausissent , quum licitorum arma , quum damnatorum fræna tractassent , pollutas pœnali manus contactu ad sacra referebant , & ceremonias quas incestaverant mentibus , etiam corporibus inquinabant .¹ Hos ² ille Phalaris in amicis habebat , hi in oculis eius , atque etiam in osculis erant : nec injuria à quibus tot simul votiva veniebant : avaro , divitum bona : cruento , innocentium pœna : impio , religionis injuria . Tandem in nos oculos deus retulit , & bonis orientis intentus ad mala nostra respexit : & hunc sacratio capiti objecit furorem , ut fœdus abrumpere , ius fœciale violare , bellum edicere non timeret . An ego sine divino numine factum putem , ut qui sub nomine pacis ludere , & primi sceleris pœnas lucrari quiescendo potuisset , secundum , tertiumque vexillum latrocinii civilis attolleret ? & superatis Alpibus Cortiis Julia quoque claustra laxaret , tibi Imp. imponeret servatæ adhuc veniæ fidem , vincendi necessitatem ? Agebat eum
(cre-

1 Hæc Pacatus , ait Baronius , nullum gentilis homo habens delectum inter Catholicos , & hæreticos . Vide eum tom. 4.

2 ille Phalaris Maximum intelligit .

(credo] præcipitem vindicanda iam proximo ultore 1 Rep. & extinctus aperto dominus parricidio, penas ab eo debitas expetebat. Non id confidentia, sed amentia: non temeritas, sed necessitas erat: nec ultrò lacessebat ille te bello, sed ulterius se negare supplicio non poterat. Alioquin quomodo tantam concepisset audaciam, ut 2 rure inferum, & obviam morti venire, tam ignavus, & timens mortis auderet, ut qui se non potuerit postea, vel victus occidere? Et equidem Imper. Auguste, ad asserendam Remp. usurpandamque victoriam suffecisset in bella vel solum venire. Nam si olim domini adversum rebelles servos dimicaturi flagra in aciem detulerunt, tantaque vis conscientiae fuit, ut ab inermibus verterentur armati, & qui obtulerant mortibus pectora, darent terga verberibus: nonne tu quoque legionibus otiosis, rem totam visus egisses? An sustinere te coram, & solum oculorum tuorum ferre conjectum ille, quondam domus tuae negligentissimus vernula, mensularumque servilium statarius lixa potuisset; non statim subiisset hominem præterita sui, tuique reputatio? non ipse sibi obiecisset te esse triumphalis viri filium, se patris incertum? te hæredem nobilissimæ familiæ, se clientem? te retrò omni tempore Romani exercitus ducem, libertatis patronum, se orbis extorrem, patriæque fugitivum? jam verò te principem, in medio Reipubl. sinu omnium suffragio militum, consensu provinciarum, ipsius denique ambitu imperatoris optatum, se in ultimo terrarum recessu legioni-

---

1 al. *Respub.*

2 Forſan *rurere*.

nibus nesciis, adversis provinciarum studiis, nullis denique auspiciis in id tyrannici nominis aspirasse furtum? Postremò tecum fidem, secum perfidiam: tecum fas, secum nefas: tecum jus, secum injuriam: tecum clementiam, pudicitiam, religionem, secum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omnium scelerum postremorumque vitiorum stare collegium? Res ipsas interrogemus, & quæ certissima conjectatio est, colligamus gerenda gestis. Num tandem dubitari potest, quid fuerit eo præsentē facturus, quem non vidit, & fugit? Quamvis igitur Imp. hoste tali abuteris, nec tant ad prælium conferendum, quàm ad supplicium de nefario capite sumendum venires, consiliis tamen tantis tantisque rationibus bellum administrabas, ut cum Persa aliquo decertaturus, aut Pyrrho, aut cum illo ipso Hannibale videreris. Nam primùm fidem regum, quibus limes orientis ambitur, datâ, atque acceptâ dextrâ firmas, quò foris securus agitates, si nihil sollicitum, & suspectandum domi reliquisses: tunc copias tuas trifariam dividis, ut, & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres, & fugam circumfusus ambires: postremò populis barbarorum ultroneam tibi operam ferri voventibus commilitum munus indulges, ut, & limiti manus suspecta decederet, & militi auxiliator accederet: qua tua benignitate pellectæ omnes Scythicæ nationes, tantis examimbus confluebant, ut quem remiseras tuis barbaris, videreris imperasse delectum. O res digna memoratu! ibat sub ducibus, vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus, & signa,

con-

---

1 al. abutereris

contra quæ steterat sequebatur, urbemque Pannoniæ, quas inimica dudum populatione vacuaverat, miles impleverat. Gothus ille, & Hunnus, & Alanus respondebat ad nomen, & alternabat excubias, notari infrequens ferebat. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio, ut à barbaro erat: quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam, comparcendo laxabat, pro omni premio, omnique mercede id unum reposcens, ut tuus diceretur. Quanta est virtus ambitio! accipiebas beneficium quod imputares. Memorabile putavit antiquitas, quod Acciaco aliquando bello, ducibus, motibusque Romanis peregrina Ægyptus arma permiscuit, tantumque res credita est habere novitatis, ut nisi frequenter isset in literas, apud posteros videretur facti fides laboratura. Nam quis Annalium scriptor, aut carminum, Cleopatræ classes, & eborata navigia, & purpurea cum auratis funibus vela tacuit? quin ita crebro historia recantata est, magis, ut ab iisdem sæpe dicta, quam, ut ab aliquo intermissa videatur. 1 Non contendam duces; nec enim principem nostrum non dicam victus Antonius, sed victor Augustus æquaverit. Quid in cæteris saltem simile deprehendimus? Maximè si rerum, temporumque facies intrinsecus conferemus, hos illosque populus animorum subiiciamus oculis. Illos vela facientes data ventis classis attulerat: hi longum iter sub armorum fasce carpebant. illos 2 peregrino

---

1 Non contendam duces, id est contentione conferam. 2 Peregrino igne. id est Amore Antonii qui Rom. erat.

regrino igne suspirans regina pellexerat: hos amor laudis, & participandæ gloriæ cura rapiebat. illos tepens Pharus, & mollis Canopus, leviumque populorum altor Nilus emiserat: hos minax Caucasus, & rigens Taurus, & ingentium corporum durator Ister effuderat. illos tenero perlucens amictu, & vix leve carbasum vitando sole tolerantes, alterno concussa tinnitu ¹ sinistra ducebant: hos loriceis onustos inclusosque ferro, fractæ voces turbarum, ingentiumque lituorum clangor accuebat. Quæ tandem ² ut collatio posset esse populorum, etiamsi tanta non esset dissimilitudo causarum, ut ab illis fuerit Romani imperii appetita captivitas, ab his repetita libertas? Quo tibi Imp. indignius videbatur ejus piaculi quemquam inveniri potuisse consortem, cujus se barbarus agebat ultorem. Sed illi quidem nefario sanguine belli primitias imbuentes, par poenæ culpæque documentum fuerunt. Testis est Fiscia, testis pulcherrimus amne conflictus (si conflictus ille dicendus est) quo ita id publicos proditores animi plenus miles invasit, ut eum nec numerus resistentium, nec maximi fluminis altitudo remorata sit, ³ quoniam ut erat ex longissimo itinere anhelus atque pulvereus, equos calcaribus incitaret, amnem nando conjungeret, ripam insiliret, paratos denique, expectantesque deprehenderet. Sermo iste prolixior est quàm illa res fuerit. Vix fluvium manus invicta transierat, jam locum belli tene-

---

¹ Legendum *sistra*. Sunt autem Sistra tinnibula quibus in sacris Ægyptii plerumque utebantur. ² *Ut vacat*,

³ *Puto legendum*, quominus.

nebat: vix hostem invenerat, jam urgebat;
 vix pectora viderat, jam terga cedebat. Da-
 tur debito rebelle agmen exitio, voluuntur
 impiæ in sanguine suo turbæ, tegit totos stra-
 ges una campos, continuisque funeribus cun-
 cta latè operiuntur. Jam qui ad muros diffe-
 rendâ morte properaverant, aut fossas cada-
 veribus æquabant, aut obuiis sudibus indue-
 bantur, aut portas quas eruptione patefece-
 rant, morte claudebant: at quorum se fugę im-
 pervius ripis amnis objecit, trepidando col-
 lecti, & alterum quisque complexi, per abru-
 pta glomerantur: spumat decolor cruore flu-
 vius, & contantes meatus vix eluctatis cada-
 veribus evoluit. Utque se tibi posset speciali
 imputare militia, ipsum illum vexillarium
 sacrilegæ factionis avidis gurgitibus absor-
 buit, & ne mortis sepultura contingeret, ca-
 daver abscondit. Nonne utroque credendus
 tuæ studuisse vindictæ, & adjuvando victo-
 riam, & 1 occupando clementiam? En tibi
 alteram pugnam, alteramque victoriam. De-
 lectas in prælium Marcellinus cohortes, &
 ipsum factionis nefariæ robur, illa belli civilis
 Megæra rapiebat, tanto cæteris satellitibus 2
 audientior, quanto excellentiorem operam
 navabat tyranno frater tyranni. Quo qui-
 dem maximè tuus gaudebat exercitus, quum
 se ultrò videret laceffi, qui nihil magis timue-
 rat quàm timeri: adeo quidem, ut castris ad
 castra collatis, quòd præcipiti die manum
 conferere non poterat, spe victoriæ cum luce
 ventura pervigilaret, tardum solem; deser-
 torem diem, annum noctis æstivæ tempus

C

cri-

---

1 occupando, id est præveniando.
 2 audentior, legendum.

criminaretur: Ecce lux tandem, omnis campus horrebat, divisi in cornua equites, leves ante signa velites, depositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones, universa latè, qua visus agi poterat, occupant. Nondum se virtus experiebatur, jam disciplina vincebat: at postquam intra conjectum relique acies utraque promovit, & effusis hinc inde sagittarum nimbis revenit ad capulos, milites, pristinæ virtutis, Romani nominis, imperatorum denique memores, causam publicam manu agere: hostes venditam operam, laceratam Italiam, spem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria desperatione pugnare, nec graducedere, sed vestigio stare, vel cadere. At ubi impulsæ acies, fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire præcipites, aut gloriando fugere, & se invicem festinando tardare: armati, inermes, integri, faucii, primi postremique misceri, miles urgere eminus, comminus gladiis, hastis, punctim cæsim ferire: alii populi tibi imminere, alii terga configere, aut quos cursu non poterant continere, jaculis occupare, arma, telaque, homines vitâ peremptâ, prona, supinaque corpora passim, vel in acervo jacere. Illi inutilibus, excisisque membris reliquâ sui parte fugiebant: hi dolorem vulnorum sequebantur: isti mortes receptas in sylvas, & flumina deferiebant: illi postremum spiritum in admiratione nominis tui, & sui ducis detestatione fundebant. nullus finis cædendi insequendique, nisi subtraxisset aliquando victoribus mors hostem, & nox diem. At quanto meliùs manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis petiit veniam necessitatis, & terram in osculis premens, calcanda

da vestigiis tuis corpora, & arma projecit; quam tu non superbe, ut victam, non irate ut ream, non negligenter, ut parum necessarium præteristi; sed blandè liberaliterque tractatam jussisti esse Romanam? Junguntur sociæ agmina, & sub uno capite diversa Reip. membra coalescunt: ambo pari gaudio feruntur exercitus. hic operâ suâ gaudet: hic veniâ: uterque victoriâ. Nec pia i hac mora cunctatius, ubi te affore nuntiatum, impulsis effusa portis, obuiam provolavit, & ut est omne desiderium post spem impatientius, parum credens patere venienti, festinavit occurfare venturo. Fingit quidem, ut scimus, timor gaudium: sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enuntiat, ut in speculo frontium imago extat animorum. Velut illa civitas à longa obsidione respirans, quod eam tyrannus Alpibus obiacentem tanquam bellis limen attriverat: tantâ se, & tam simplici exultatione jactabat, ut inesse vera lætitia nimia videretur. Ferebant se obujæ tripudiantium catervæ: cuncta cantu, & crotalis personabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contrâ tyranno funebres nœnias, & carmen exequiale dicebat: hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat adventum: jam quocunque tulisses gradum, sequi, circum-

C 2

cum-

-
- 1 Hic locus valde me torfit. Reponendum puto Narona. Fuit autem in Illyrico oppidum Narona, Romanorum olim colonia, teste Plinio. Porro quum paulo post Alpibus obiacentem dicit, de Juliis intelligit. nam Illyricum Adrius mons medium scindit, quem etiam Juliarum Alpium nomine vocari docet Rufus.

cumcursare; præcedere, vias denique quibus ferebaris obstruere, nullus cuiquam sui-
 tuive respectus blandam tibi faciebat iniuri-
 am. Quid ego referam pro moenibus suis fe-
 stum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos
 veste niveâ senatores? reuerendos municipali
 purpurâ flâmines? insignes apicibus Sacerdo-
 tes? Quid portas virentibus fertis coro-
 natas? quid aulæis i tardantes plateas?
 accensisque funalibus auctum diem? quid effu-
 sam in publicum turbam domorum gratulan-
 tes annis senes? pueros tibi longam seruitutem
 voventes? matres lætas, virginesque secu-
 ras? Nondum omne confeceras bellum,
 iam agebas triumphum. Ibat interim Ma-
 ximus, ac te post terga respectans, in
 modum amentis attonitus evolabat, nec ul-
 lum ille consilium, vllamve rationem, aut
 denique spem, quæ postrema homines dese-
 rit, sequebatur: quin ipsos viæ implicabat
 errores, & nunc dexter aut lævus: nunc
 vestigiis suis obuius incertum iter ancipiti
 ambage texebat. Quoties sibi ipsum putamus
 dixisse, Quò fugio? bellumne tentabo, ut quem
 viribus totis ferre non potui, parte sustineam?
 Alpes Cottias obserabo, quia Iuliæ profue-
 runt? Peto Africam quam exhausti? repeto
 Britanniam quam reliqui? credo me Galliæ?
 sed inuisus sum. Hispaniæ committo? sed notus
 sum: Quid ergo faciam inter arma, & odia
 medius? à tergo premor hostibus, à fronte a
 crinibus. Si morerer, evaseram: sed ecce, nec
 animum sequitur manus, nec manum gladius:
 labi-

---

1 *Tardantes*. nam aulæa viatorem remo-
 rantur, nisi placet legere *radiantes*.

2 *al. criminibus*.

labitur ferrum, tremat dextera, mens fatiscit.
 O quàm difficile est miseris etiam perire !
 Ergo , ut clausæ cassibus feræ quæsito diu
 exitu, desperatoque consistunt, & præ timore
 non fugiunt: ita ille ipso, quo agitabatur metu
 alligatus, in oppidum semet Aquileiense præci-
 pitat, non ut vitam defenderet resistendo, sed
 ne pœnam frustrando differet; quanquam quæ
 poterat ulterior esse dilatio, quum ita vesti-
 giis eius, ac tergo ardens miles insisteret, ut
 pene omnem, quæ est secuta, pompam ultio fe-
 stinata ꝛ perceperit ? Rectè profectò germa-
 na illa pictorum, poetarumque commenta
 Victoriæ finxere pennatam, quòd homi-
 num cum fortuna euntium non cursus est,
 sed volatus. Ille ab ultimo orientis sinu festina-
 tis itineribus raptus exercitus, tot nationibus
 relinquendis, tot fluminibus natandis, tot scan-
 dendis montibus fatigatus, in alio orbe, & in
 alio pene dixerim sole positus, spatio lucis
 unius Illyrico continuauit Aquileiam. Nihil
 tamen sibimet hoc nomine vindicant: & si-
 quando mirantium circulos contrahunt, aut
 convivia nostra sermone producunt, operam
 omnem suam sine Alpium terminantes, deberi
 sibi abnuunt illam celeritatem, quòd expertes
 laborum peruenisse se viderunt, quòd ire non
 senserant: negant immò se suis vectos esse
 corporibus, sed tanquam per aliquas imagi-
 nes somniorum ferrentur, absentes præbuisse
 gestantibus ventis otiosorum ministeria mem-
 brorum. Nec fides anceps: nam si olim seue-
 ri credere maiores Castoras geminos, al-
 bentibus equis, & stellatis apicibus insignes,
 pulcerem, cruoremque Thessalicum aquis

C 3 Tybe-

ꝛ al. præceperit?

Tyberis abluentes, & nuntiasse victoriam, & imputasse militiam; cur non tuæ, publicæque vindictæ confessam aliquam immortalis dei curam putemus, & adnixam? nisi fortè maiorem divini favoris operam res Romana poscebat, Macedonico augenda, quàm tyrannico eximenda servitio. Ego verò si cœleste studium pro dignitate causarum æstimandum sit, jure contenderim, equites tuos pægas, talaribus pedites vectos ac suspensos fuisse. Neque enim quia se diuina mortalibus dedignatur fateri, idcirco quæ visa non fuerint dubitavimus facta, quum facta videamus quæ dubitaverimus esse facienda. Augustè fortunam tuam Imp. expendit quisquis id de te tantum, quod fieri potest, credit. An ego, quum ab Alpibus Juliis otioso, feriatoque ferro non prælium fuisse videam, sed triumphum, dubitauerim illam specialem quandam felicitatis tuæ dixisse militiam? Scimus quidem impritè te cuncta administrasse, ut non possint se tibi imputare successus, sed fatearis necesse est quantum te in bello, tantum fortunam tuam egisse post bellum: cui si vocem demus, & iudicem, nonne prolixè suam enumerabit operam? & ut virtutibus tuis multa concedat, sibi aliquam vindicabit? Et cur quæso non demus, ut accipiamus utriusque partis asserta, quum sint, quæ vinceret tua? Audio Constantiam dicere, Bellum atrox periculosumque suscepi: memorare Patientiam, Immensum iter, tempus anni graue, semper armata, semper ieiunia toleravi: tenere Prudentiam, Partita sum militem, & multiplicavi arte terrorem: afferere Fortitudinem, Bis confixi cum hoste, bis vici: omnes postremò clamare, Quid tibi debemus fortuna quā fecimus?

Sed

Sed si illa dicat, Properationem militum ego iuui, ego fugam hostium præpedivi, ego Maximum in muros coegi, & quem vos cogebatis mori, vivum domino reservavi: non video quod possit esse iudicium: quin quum ista pars imputet tyranni fugam, illa custodiam, reipubl. i. quæ utrique pariter obnoxia est, ita utramque coniungat, ut fateatur uni semet victoriam, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiam beneficii inficiator abiuras: nam etsi per te confeceris quæ volebas, per fortunam tamen plus adeptus es quam volebas. Agedum si videtur, præteritas cogitationes tuas consule, & vota conveni, num amplius speravisti quam ut Maximus tibi nuntiaretur occisus, quam ut semivivum eius caput nondum clausis tota morte oculis ex acie referretur, quam ad summum ut fugiens resistensve caperetur? Cæterum quando quod factum est, vel optasti, ut se tibi ipse servaret, ut consciscere sibi interitum nollet, & posset? magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeo maximo lux amoris, interitus horrori est, sed quatenus, aut ista optari potest, aut ille vitari: at si ultima supra caput steterit hora, & venerit dies nunquam reversurus, ac se confessa mors fuerit, non timentur extrema quum certa sunt. Hinc reorum usque ad damnationem metus, postea attonitus stupor, & ex desperatione securitas, & ad locum supplicii voluntaria carnifice non trahente properatio. Vt de his taceam, qui cum

C 4 fatiſ

- 1 Quæ, s. respublica v. pariter obnoxia est, non exposita, sed obligata accepti beneficii nomine. Deinde, uni .s. imp. alteri .s. fortunæ.

fatis 1 fortunis paciscentes, incertum exitum certo 2 occupaverunt: ut nihil de servis loquar, qui verbera vitavere suspendio, & motus heriles usque ad præcipitia fugerunt: quis unquam ultra spem timuit? quis id circo semet occidere noluit ut occideretur? nisi verò vel levior manus aliena, quàm propria, vel foedior mors privata, quàm publicata, vel longior poena ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere interitum statim totum, quàm supplicium dividere, poplitem flectere, cervicem extendere ad plagam fortasse non unam. Et tamen quando secum ille ferro transigendum putabat, non potius ignem, laminas, crucem, culleum, & quicquid merebatur, timebat. Nunquam profectò tam bene de sceleribus suis sensit, ut mortem potuerit sperare qua periit. 3 Si igitur, nec præsumere veniam reus, nec sperare fugam clausus; nec mortem potuit timere moriturus, & 4 certus extremorum levior videri debuit voluntarius quàm coactus, honestior privatus quàm publicus, postremò brevior occupatus quàm expectatus interitus, num cui dubium est, in eo quod non habuit rationem, fuisse fortunam? Illa illa tyranni consilia cæcavit: illa & animum eius obtudit & gladium: illa expeditam in vulnus manum percussit & tenuit. Nisi verò tu tuum venerabilis Gratiane carnificem diris comitatus ultricibus obsidebas, & irata minax umbra ob os eius, oculosque

---

1 al. *vel fort.* 2. *Occupaverunt*, hoc est prævenerunt. 3 Adverte differere Pacatum secundum principia ethnica.

4 *Certus extremorum*, hoc est non dubitans quin sibi sit moriendum.

que fumantes infernis ignibus tædas, & crepitantia torto angue flagra quatiebas, ne morti honestæ vacaret, ne regalem illum sacrosantumque vestitum impio cruore pollueret, ne vultus olim tuus, sac deinceps fratrum futurus, funestum sanguinem vel dum vindicatur acciperet: 1 ne postremò te manus ulcisceretur tyranni, & deberes Maximo, vel suam mortem. Et planè. ita cuncta ceciderunt, ut nō servata modò ultio, sed ordinata videatur. Nam unde, quæso, tam repentina conversio, ut qui oppetere timuerat, interitum non timeret expetere, & quem incluserat metus profferret audacia? Hic nulla iam reliqua festinandis rebus mora, actutum fortissimi duces instruendo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris vestis aufertur, pedibus ornatus evellitur, totus denique homo aptatur ad interitum, publicè publicus spoliator exuitur, nectuntur manus rapaces, nudantur crura fugitivo: talis denique tuis offertur oculis, qualem offerri decebat victori captum, domino servum, imperatori tyrannum: nec tu illum (qua es clementia) in conspectum tuum venire voluisses, nec oculos istos omnibus salutare homo funebris impiaret, nisi famam confutare mendacii, teque purgare eodem teste quo insimulatore noluisse. Habet vires, habet nescio quos internos mens scelerata carnifices, aut ipsa, sibi carnifex conscientia est, aut, quod magis credo, omni sævius quæstione est, à te interrogari. Ad primam tuam vocem nefario pectori excussa confessio est, nec cunctari

C 5 sal.

- 1 Nè postremò te manus, id est, ne sua sibi manu mortem consciscens, ultioni, quæ illi pòb tuam cædem debebatur, satisfaceret

saltem, aut i musitare potuit, quin consilium
 omne nudaret, se videlicet favoris tui obten-
 disse prætextum, quòd aliter non potuisset ali-
 cere militum societates, nisi se autoramenti
 tui finxisset autorem. Et post hanc tu vocem
 non illum in crucem tolli, non culleo insui,
 non discerpi in frustra iussisti, non postremo
 illam tanti ream mendacii linguam radicitus
 erui præcepisti cum eorum parte vitalium,
 quorum fuerat loquuta commentum: quin
 iam coeperas de eius morte dubitare, & deie-
 ceras oculos, & vultum rubore suffuderas, &
 cum misericordia loquebaris. Sed bene est
 quòd non omnia potes, tui te vindicant & in-
 vitum. Rapitur ergo ex oculis, & ne quid li-
 cere posset clementiæ, inter innumeras manus
 fertur ad mortem. Ecce iterum Imp. averteris,
 & illam tyrannici exitus relationem gravaris.
 Jam jam esto securus, geram clementiæ tuæ
 morem, quod noluiſti videre non audies. Huc
 huc totas pii vates doctarum noctium con-
 ferte curas, hoc omnibus linguis, literisque
 celebrate: nec sis de operum vestrorum pe-
 rennitate solliciti: illa, quam præstare historiis
 solebatis, ab historia veniet æternitas. Vos
 quoque, quibus secunda sors cessit dare fa-
 mam rebus artifices, vulgata illa veterum fa-
 bularum argumenta despicite: Herculeos la-
 bores, & modicos Liberi triumphos, & angui-
 pedum bella monstrorum: hæc potius, hæc
 gesta solertes manus ducant, his fora, his tem-
 pla decorentur, hæc ebore reddantur, hæc mar-
 more, hæc in coloribus vivant, hæc in æra mo-
 veantur, hæc gemmis augeant pretium. 2 Per-
 tinet

1 *Musitare* legendum est.

2 Forſan ſic legendum, *pertinet ad ſecurita-
 tem omnium, ſeculorumque id factum.*

tinet ad securitatem omnium seculorum, quod
 ad factum videri, ut si quis unquam nefaria
 vota conceperit, monumentis nostrorum tem-
 porum recensitus, per oculos hauriat inno-
 centium: quisquis purpurâ quandoque regali
 vestire humeros cogitabit, Maximus ei exu-
 rus occurrat: quisquis aurum, gemmasque
 privatis pedibus optabit, Maximus ei plantis
 nudus appareat: quisquis imponere capiti dia-
 dema meditabitur, avulsum humeris Maximi
 caput & sine nomine corpus aspiciat. Scimus
 quidem nihil unquam novandum, quum Ro-
 manum semper imperium, aut tuum futurum
 sit, aut tuorum; pertinet 2 tum ad geminam
 Reipubl. securitatem, quod fieri non potest,
 etiam non timeri. Sed utcunque virtutis tuæ
 opera curiosę posteritatis oculis artificum ma-
 uus reddet, quum te vel Alpium dorso supe-
 rantem, vel flumina objecta tranantem, vel
 agmen hostile triumphalibus vestigiis atte-
 rentem, pictorum atque fictorum assequere-
 tur imitatio, clementia Imp. quo cœlo tua,
 quo pigmento, quo ære aurove ducetur? qua
 tu ipsius victorię victor ita omnem cum armis
 iram deposuisti, ut ceciderit nemo post bel-
 lum, certè nemo post Maximum? paucis Mau-
 rorum hostium quos secum velut agmen infer-
 num moriturus incluserat, & duobus aut tri-
 bus furiosi gladiatoris lanistis in belli piacu-
 lum cæsis, reliquos omnis venia complexa, ve-
 lut quodam materno sinu clausit. Nullius bona
 publicata, nullius mulctata libertas, nullius
 præterita dignitas imminuta, nemo affectus,
 nemo nota, nemo convitio, aut denique

1 al. recensitis.

2 Legendum tamen.

Castigatione perstrictus, culpam capitis, aurium saltem molestiâ luit. Cuncti domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentiz (quod est dulcius) restituti sunt. Vide Imp. quid hac clementiâ consequutus sis: fecisti ut nemo sibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collibus Roma, & septenâ arcem sublimis, celsior gaudio ferebaris. Tu, quæ experta Cinnanos furores, & Marium post exilia crudelem, & Syllam tuâ clade felicem, & Cæsarem in mortuos misericordem, ad omne civilis motus classicum tremiscebas, quæ præter stragem militum utraq; tibi parte pereuntium, extincta domi senatus tui lumina, suffixa pilo consulum capita, Catones in mortem coactos, truncoſque Cicerones & Pompejos fleveras insepultos: cui damna graviora scissus in partes civium furor, quàm portis imminens Poenus, aut receptus muris Gallus, intulerat: cui Allieni die Æmathia funestior, Cannis Collina ferallior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, ut gravius semper tuam quàm alienam experta, virtutem, nihil tibi magis, quàm te timeres. Vidisti civile bellum hostium cæde, militum pace, Italiæ recuperatione, tuâ libertate finitum: vidisti inquam finitum civile bellum, cui decernere posses triumphum. Hactenus memet Imp. Aug. præteritas res tuas attrectasse fas fuerit: at quum tempus admoneat meminisse præsentium, finem sermonis facere maluerim, quàm amplissimi ordinis munus invadere. Dabitur utcunque venia piæ temeritati, si usurpasse communia, non occupasse videamur aliena: licuerit mihi quæ in barbaris gentibus, longinquisque provinciis pro summa re fortiter, feliciterque fecisti, annuen-

te numine tuo & senatu faventē dixisse : ea-
 verò , quæ Romæ gesta sunt , qualem te urbi
 dies primus invexerit , quis in curia fueris ,
 quis in rostris , ut pompam præeuntium fercu-
 lorum curra modò , modò pedibus subsequu-
 tus , alterno clarus incessu , nunc de bellis ,
 nunc de superbia triumpharis , ut te omnibus
 principem , singulis exhibueris senatorem , ut
 crebro civilique progressu non publica tan-
 tum opera lustraveris , sed privatas quoque
 ædes divinis vestigiis consecraris , remotâ cu-
 stodia militari tutior publici amoris excubiis :
 horum hæc linguis , horum inquam voce lau-
 dentur , qui de communibus gaudiis & di-
 gnità utique quæ maxima , & justius poterunt
 prædicare quæ propria sunt . O mea felix pe-
 regrinatio ! ò bene suscepti , & exhausti labo-
 res ! Quibus ego intersum bonis ? quibus pa-
 ror gaudiis ? quæ reversus urbibus Galliarum
 dispensabo miracula ? quantis stupentium po-
 pulis , quàm multo circumdabor auditore ,
 quum dixerò , Romam vidi , Theodosium vi-
 di , & utrumque simul vidi . Vidi illum prin-
 cipis patrem , vidi illum principis vindicem ,
 vidi illum principis restitutorem . Ad me lon-
 ginquæ convenient civitates : à me gestarum
 ordinem rerum stilus omnis accipiet : à me
 argumentum poetica , à me fidem sumet

historia . Compensabo tibi istam

Imp. injuriam , si quum de te

ipse nihil dixerim quod le-

gendum sit , instruam

quæ legantur .

DIXI .

PANEGYRICUS CONSTANTINO AUGUSTO

Constantii filio dictus .

UNde mihi tantum confidentiæ , sac. Imp. ut post tot disertissimos homines , quos & in urbe sacra & hic rursus audisti , dicere auderem ? nisi nefas esse ducerem , & commissi cujusdam sacrilegii religionem vererer , si is qui semper res à numine tuo gestas prædicare solitus essem , hæc tanto majora pristinis silentio præterirem , per quæ non pars aliqua servata , sed universa sibi est Respubl. 1. restituta . Neque enim ignoro quanto inferiora sint ingenia nostra Romanis , si quidem Latine & disertè loqui illis ingeneratum est , nobis elaboratum , & siquidem fortè commodè dicimus , ex illo fonte & capite facundiæ imitatio nostra 2 derivat . Sed , quamvis conscius mihi infirmitatis ingenitæ , & inchoati potius studii quàm eruditi , cohibere me silentio nequeo quominus de recuperata urbe , imperioque Romano , & tandem ex diuturna convulsione solidato & ipse aliquid coner effari , ut inter tantos sonitus disertorum mea quoque vox tenuis exaudita videatur . Etenim si in rebus bellicis ipsisque præliis non solum tubæ , ac litui , sed etiam Spartanæ tibix incentivum aliquod feruntur habuisse , credo quia magnos animos parvo licet modulo sufficit incitari , cur ego in me de tuo favore diffidam , ut sermonem meum studio potius tui cultus quàm
sui

---

1 Apparet hunc rhetorem Italum non fuisse , sed Gallum , aut alterius nationis .

2 Derivat. s. id;

fui viribus metiaris? Experiar igitur ut possum: quanquam oppletus viribus tuis, ut sic dixerim, insufurrare sine æmulandi fiducia cupidus imitandi: ac primum illud eripiam, quod credo neminem adhuc ausum fuisse, ut antè de constantia expeditionis tuæ dicam, quàm de laude victoriæ. Transacto enim nutu adversi 1 ominis, & offensio revocati (utar libertate erga te nostri amoris, quem tunc inter metus & Reipubl. vota suspendimus) tene Imp. tantum animo potuisse præsumere, ut bellum tantis opibus, tanto consensu avaritiæ, tantâ veniæ desperatione conflatum quiescentibus cunctantibusque tunc imperii tui sociis primus inuaderes? Quisnam te deus, quæ tam præsens hortata est majestas, ut omnibus ferè tuis comitibus & ducibus non solum tacitè mussantibus, sed omen, apertè timentibus contra consilia hominum, contra auspicum monita, ipse per temet liberandæ urbis tempus venisse sentires? Habes profectò aliquid cum illa mente divina, Constantine, secretum, quæ delegatâ nostri diis minoribus curâ uni se tibi dignatur ostendere: alioquin fortissime Imp. sic quoque quum viceris, redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite dispositis exercitibus 2 tuum reliqueras; sed hoc majores pro te suscepimus metus, quod nobis potius quàm tibi consulebas, nostramque pacem magis, quàm bellum quod aggrediebare firmaveras, næ tu Imp. nimio nostri amore nescisti ad securitatem nobis verè providere, qui non omnia tecum arma movisti, quum

in

1 Forſan legendum, *ominis & offenfio* revocari: niſi malis offenfione.

2 al. *tutum*.

in tua conservatione salus nostra sit . Et quid opus erat ipsi Rheno instructis & militibus & classibus , quem jam pridem barbaris nationibus virtutis tuæ terror obstruxerat ? An ostentare voluisti diligentiam tuam divisis copiis inter custodiam pacis & belli ? aut etjam jactanter & gloriose probare liberandæ urbi te sufficere cum paucis ? Vix enim quarta parte exercitus contrà centum millia armatorum hostim Alpes transgressus es , ut apparet penitus considerantibus id quod nos fugit in amore trepidantes , non dubiam te , sed promissam divinitus petere victoriam . Duxerat magnum Severus exercitum , & hostem suum perfidia desertus armaverat : majores postea copias Maximianus admoverat , & ipse trāsfigis videbatur prosperè refugisse : ipse denique qui pater illius credebatur , discissam ab humeris purpuram detrahare conatus , senserat in illud dedecus sua fata transisse . Mille & sexaginta annis , contractas ex toto orbe divitias , monstrum illud redemptis ad civile latrocinium manibus ingesserat : ad hoc aliena matrimonia , innocentium capita , quum bonis passim donando usque ad mortem devotionis obstrinxerat parricidas omnes , insidiosos sibi , aut palàm aliquid pro libertate conatos poenis affecerat , armis oppresserat , & inter hæc utebatur ejus urbis majestate , quam ceperat , totam Italiam conductis ad omne facinus satellitibus oppleverat . Hæc omnia Imp. quum cogitares , scires , videres , nec te paterna gravitas , nec tua natura temerarium esse pateretur , dic *x* quæ quid in consilio nisi divinum numen habuisti ? An illa te ratio ducebat ? sua enim cuique prudentia deus est ,
quod

x Opinor legendum *quæso* .

quòd in tam dispari contentione non poterat melior causa non superare, & innumerabiles licet ille copias pro se obiiceret, pro te tamen iustitia pugnaret. Ut enim omittam illa quæ non decet comparari, quod erat ille Maximiani suppositus, tu Constantii pii filius, ille despectissimæ pravitatis, detortis, solutisque membris, nomine ipso abusivâ appellatione mutilato: tu [quod sufficit dicere] tantus, ac talis: ut hoc, inquam, omittam, te Constantine paterna pietas sequebatur, illum, ut falso generi non invidemus, impietas: te clementia, illum crudelitas: te pudicitia sola dicata conjugio, illum libido stupris omnibus contaminata: te divina præcepta, illum superstitionosa maleficia, illum denique spoliatorum templorum, trucidati senatus, plebis Romanæ fame enectæ piacula: te abolitarum calumniarum, & te probitatum, delationum, te conservatio, atque homicidarum sanguinis gratulatio. In tam diversa causarum ratione divino consilio Imp. hoc est tuo, non militum multitudinem, sed partium merita numerasti. Magnus Alexander quum & præter Macedonas suos, cunctæ Græciæ, universo Illyrico innumerabilem delectum posset indicare, nunquam majores quadraginta millium copias duxit: inhabile regenti ratus, quicquid excederet, & turbam potius, quàm exercitum. Tu verò etiam minoribus copiis bellum multo majus aggressus es: tanto scilicet tuâ virtute propriâ potior, quanto ille

nume-

---

1 Opinor legendum, *te prohibitarum delationem*.

2 Quadraginta millium copias duxit Alexander ut plurimas.

numero instructior. Et ille quidem contra leves Medos, & imbelles Syros, & Parthorum arma volatica, & Asiaticos optantes mutare servitium, rem gessit prælii unius eventu: tibi vincendi erant milites, prohi nefas! paulo antè Romani armis omnibus more primæ classis armati, & pro facinorum conscientia nunquam, nisi morte cessuri. Probavit hoc prima obstinatio eorum, qui sub ipsis Alpium iugis, minutissimo licet muro, ac situ tenentes oppidum, ausi fuerunt te imminente resistere, ac portas claudere, non credentes illi quidem (ut audio) te ipsum adesse. Quis enim crederet, tam citò à Rheno ad Alpes imperatorem cum exercitu pervolasse? sed tamen, qui non solum præsentium numini tuo, verum etiam nuntiato nomini cedere debuisset. Luerunt igitur illico dementiæ suæ poenas, quum oblatam sibi à clementia tua veniam recusassent. Neque enim vallo fossæque obsessio inchoata est, nec cuniculis agendis, nec machinis admovendis, nec incutiendo ariete tentati, quassatique sunt muri, sed statim iniectæ faces portis, scalæ propugnaculis, nec solum fundis eminus, reliisque missilibus, pugnacissimoque præfesto, scilicet ut quam coloniam Cn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus everteret. O miserabilem Veronensium calamitatem, quos non tam tuam quam intestina satellitum pressit obsidio: quippe Athesis ille saxis asper, & gurgitibus verticosus, & impetu ferox oppugnationem prohibebat, omnemque retro regionem evehendis copiis tutam, defensamque præstabat. Quod tamen ne diutiùs hostem iuvaret, providentiâ tuâ factum est, quum superioribus in locis, quâ levior amnis & ignari hostes erant, exercitus parte projectâ, ancipiti periculo clausos, obfessos-

fessosque peiora experiri armis coegisti, adeo
 quâ omnis eruptio tentaverat, cecidisti, ut ip-
 se etiam dux cum parte copiarum ad accersen-
 da auxilia muris excesserit, maiorem miser
 adducturus exercitum, ut maiore comitatu
 cladis occideret. Quo quidem tempore præci-
 pua apparuit tua Imperat. cura simul & ani-
 mi magnitudo, qui redeunti illi minore exer-
 citu congredi, quàm obsidionem intermitte-
 re maluisti, ne respirare clausis, aut ef-
 fugere, aut imminere tergo liceret. Et primò
 quidem (ut audio) laciem instruxeras dupli-
 cem, mox proviso adversariorum numero ex-
 plicari statim in frontem ordines, & extendi
 latiùs arma iussisti, ex tuo animo nimirum ani-
 mos tuorum omnium metiens, quamvis gra-
 vius inde pondus infringi posset imperii. Lau-
 dare me existimas Imper. cunctas quæ in illo
 prælio feceris? Ego vero iterum queror: pro-
 spexeras omnia, disposueras universa, summi
 Imperatoris officia compleveras, cur ipse pu-
 gnasti? cur densissimis hostium globis mi-
 scuisti? cur salutem Reipubl. in pericula
 tanta misisti? An nescire nos putas, quod
 dum nimio rapereris ardore, in media ho-
 stium tela deveneris? & nisi viam tibi cædi-
 bus aperuisses, spem totius generi humani &
 vota deceperas. Quid tibi est Imperat. cum
 inferiore fortuna? toto quippe impetu fereba-
 re torrenti similis amni, quem abruptè radici-
 tus sylvæ, & conuulsa funditus saxa sequerentur.
 Illos pugnare fas est, quibus suo cuiusque
 fato aut vincendum est, aut cadendum: tu,
 cuius ex vita omnium fata pendent, ad ullum
 discrimen accedas? inter tot tela gladiosque
 versere? quis hoc à te exigit? aut quis pati
 possit ut quicquam in te belli casibus liceat?

deceat te Imp. hostem ferire? immò non decet laborare . Spectans ex edito monte Xerxes navale certamen, Augustus aliquid agens vicit apud Actium . Fuit etiam qui sublatus in scalas invicem nexus , concurrentes eminus vidit exercitus : ut nec interesset periculo , & adesset eventui . Ignava , inquires , sunt hæc exempla : sed tuta , graviorque metus est periculi tui , quàm lætitia victoriæ . An non ipsi cæsis fugatisque hostibus, interfectoque etiam ipso eorum duce , comites & tribuni corripuere lacrymantes ? amplexique illud tuum anhelum pectus, cruentas manus, & quicquid de sanguine profundæ cædis emerferat , hinc atque inde clamarunt ? Quid egeras Imp. in quæ nos fata projeceras ; nisi te divina virtus tua vindicasset ? quæ hæc est impatientia ? aut quò tibi manus nostras , si versâ vice pugnas ipse pro nobis ? Hæc ego non dicerem Imp. neque ab aliis dicta memorarem , nisi beneficio tuæ lenitatis tutior esset nostra in verbis quàm tua in armis audacia . Nova enim quadam varietate naturæ, confusoque virtutum temperamento idem es in præliis ferocissimus, & partâ securitate mitissimus . Quum enim dato obsessis tempore poenitendi , Aquilejam quoque delegatis eorum ac supplicibus recepisses , cunctique se tibi i dedissent , quos obsidendo servaveras : ignovisti omnibus , & vitam quam desperaverant reddidisti , & quidem iussisti arma deponere , ut multo tutius victoris pietate tegerentur . Ut tamen pertinaciæ suæ merita sentirent , corripui eos, vincerique iussisti , non ad supplicium, sed vitam, ne conscientiae timore diffugerent , graviterque

---

1. Melius didissent .

quæ delinquerent, conservarique iterum non mererentur si servati non fuissent. Sed unde tanto hominum numero tot vincula, quæ continere militares & paulo antè armatas manus possent? Stupere milites qui producendos susceperant, & custodiæ curam abnuere, & prorsus nescire, quid facerent. Ipsi etiam qui tibi in consilio erant, ipse etiam præfectus hære, quum tu divino monitus instinctu, de gladiis eorum gemina manibus aptari claustra jussisti, ut servarent deditos gladii sui, quos non defenderant repugnantes. O pulcherimum & qui omnium oculis subiici debuisset triumphum virtutis & clementiæ tuæ! Cujus enim potentiæ fuit hostibus arma diripere, ejus humanitatis deditos ad impunitatem suis armis alligare, atque etiam vincere, ut eos ferri illius quod contra te gesserant, quotidie poeniteret: gladius ille, quem in te distinxerat hostis infestus, ipse domini sui manus tenuit, & paratus ad cædem, custos factus est ad salutem. Magnus poeta, dum bellorum toto orbe surgentium discursum, apparatusque describit. *Et curva (inquit) rigidum falces conflantur in enses.* Triste nimium tempus id, quum instrumenta cultui pecudum præparata, in cædem hominum verterentur: at nunc rigidi illi, mortiferique mucrones in salutaria vincla curvantur, & exarmatum hominem non interimunt, sed coercent, deditosque hostes gladii sui collisi obtusique tutantur, qui nihil illis prodesse integri, acutique potuerunt. Omnium ergo armorum ministeria ad diversos affectus arbitrio tuo serviunt. Imp. tibi vincunt gladii, tibi serviunt, te pugnante feriunt, te ignoscente custodiunt. Ut deus ille mundi creator & dominus eodem fulmine suo

fuo nunc tristes, nunc lætos nuntios mittit, ita eadem sub numine tuo tela inimicos, aut supplices tuos perniciæ, aut conservatione discernunt. Eripuisti Imp. adversariis tuis gladios, nequis incumberet dolore, superasti, & eosdem manibus suis innoxios reddidisti, ut clementiæ & vindiçtæ tuæ satisfaceres, quorum sanguini peperceras, arma fregisti. Ut enim hominum diu parta, semper servanda est, si liceat: ferrum inventu facile, usu mutabile. Ideo quæ erant reparabilia conflasti: quod redivivum non erat, reservasti. Quid simile fabulæ ferunt conversa esse humana corpora in fontes, aut pecudes, aut aves? foeda & degener talis conversio: gladius mutatus in manicas, hoc est, quod securitas post timorem, quod umbraculum post calorem, splendorem mutatio perdidit: sed faciem retudit. Studium & humanitas tua hortata est Imp. hucusque ut exultatio nostra verbis eluderet. Sed jam ad potiora redeamus. Recuperatâ omni cis Padum Italiâ, ipsa jam ad te supplices manus Roma tendebat, cui portentum id infederat, nihil conari ausum ad tot nuntios suarum cladum, quippe ipsa se vilissimi hominis obsidebat ignavia, & degeneres animos timor arguebat, stultum & nequam animal nusquam extra parietes egredi audebat, ita enim aut prodigiis aut metûs sui præfagiis monebatur. Proh pudor! intra parietum custodias Imp. non ille aspirare in campum, non exerceri armis, non pulverem pati: astutus quidem, ne virorum officia tentantem contemnerent qui viderent deambulare, & tantum in illo palatio marmoratis parie-

---

1 Forſan ſic leg. *Ut enim vita hominum.*

parietibus incedere . Nam in Salustinos hortos ire , peregrinatio & expeditio putabatur . Et hæc quidem deliciæ tanto illo tempore quo orbem obsederat , semet incluserat , turpissimam hanc ejus formidinem protegebant . Non enim se imbellem , sed beatum , non inertem , sed securum videri volebat . Quoties milites in concionem vocabat , se solum cum illis imperatorem , alios per milites pro se militare jactabat : Fruimini , ajebat , dissipate , prodigite . Hæc erat miserorum brevis , & caduca felicitas . Ac ne tum quidem quum tot adversa suorum prælia comperisset , obviam ire conatus est ad resistendum , quum Padi limite , aut Apennini jugis uteretur . Sed literas calamitatum suarum indices suppresserat : interdum etiam palam , ut usque ad portas veniretur , optabat , non intelligens majestatem illam urbis , 1 quæ pridem ad motus exercita sollicitaverat , jam flagitiis ipsius deformata , & sedibus suis pulsam ad tua auxilia transisse , nec ullis præmiis posse corrumpi , quos tibi præter liberalitatem tuam , sacramenti fidem , tot victoriarum gloriæ dicavissent . Quis enim miles , qui ductu , atque auspiciis tuis toties felicissimè dimicasset , vulnere illi sua venderet ? belli jam penè confecti summam concederet ? Atenim tu idipsum de ardore totius exercitus sentiens , non sine ulla hæsitandi mora , qua brevissimum per eos iter est , rapto agmine advolasti , celeritatem illam in redeundo Scipionis , & Cæsaris tunc maximè cupienti Romæ repræsentans . Hæc est fiducia imperatoris
invi-

---

1 Sic legendum , *Qua pridem ad motus exercita sollicitaverat , iam flagitiis deformata è sedibus , &c.*

invicti, & suorum mentibus freti, non dubitare nec trahere bellum, sed proximum quodque pugnae tempus putare victoriam. Non enim res erat tibi, utique maximo, cum Hannibale victore, ut post res asperas locum, tempusque captares, sed urgere te successus tuos, & continuare victorias, sed quamprimum subvenire urbi debebat. Sapientis enim imperatoris est fractis rebus cunctando consulere, secundis non deesse fortunæ. Itaque unum jam id timebatur, ne ille conterritus his rebus, graviter afflictus, & in arctum redactus boni consuleret, & debitas Reipubl. poenas obsidione differret. Quippe omni Africâ, quam deiere statuerat, exhaustâ, omnibus insulis exinanitis, infiniti temporis annonam congefferat. Sed divina mens, & ipsius urbis æterna majestas, nefario homini eripueret consilium, ut ex inveterato illo torpore, ac foedissimis latebris subito prorumperet, & consumpto per desidias senio, ipsum diem natalis sui, ultima suâ cæde signaret, nè septenarium numerum sacrum, & religiosum inchoando violaret. At quomodo instruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorsus, nequis evaderet, nequis, ut fit, loco motus referre gradum, & instaurare prælium possit, quum à fronte armis, à tergo Tyberi flumine premeretur: in quo ille non mehercule cogitavit necessitatem resistendi, sed propinquitatem refugiendi: nisi fortè jam sentiens diem sibi venisse fatalem, ad solatium suæ mortis, voluit secum trahere quamplurimos, ut omnes essent exitus sui comites, qui scelerum participes extitissent. Quid enim aliud illum sperasse credendum est? qui jam ante biduum palatio emigraverat, & cum uxore, ac filio

in

in privatam domum sponte concesserat, ut res est, omnibus terribilibus agitatus, & nocturnis pulsus ultricibus, ut tu jam olim expectatus habitator, sacris illis ædibus diu exhalatis expiatisque succederes, & adeo ipse verum sibi dixerat, & venturo tibi cesserat, quamvis in prælium ingrederetur armatus, quum excedendo palatio jam se abdicasset imperio. Ad primum igitur aspectum majestatis tuæ, primumque impetum totius tui victoris exercitus, hostes territi fugatique, & angustiis Milvii pontis exclusi, exceptis latrocinii illius primis autoribus, qui desperatâ veniâ locum, quem pugnae sumpserant, texere corporibus, cæteri omnes in fluuium ablere præcipientes, ut tandem aliquod cædis compendium fessis tuorum dexteris eveniret. Quum impios Tyberis hausisset, ipsum etiam illum cum equo & armis insignibus frustra conatum per abrupta ripæ ulterioris evadere, idem Tyberis correptum gurgite devoravit, ne tam deforme prodigium, vel hanc obitus sui relinqueret famam, quòd alicujus viri fortis gladio telove cecidisset. Et aliorum quidem hostium corpora & arma præceps fluvius voluendo devexit, illum autem eodem quo extinxerat in loco tenuit. P. Rom. dubitaret, si putatur aliquò profugisse, cujus mortis probatio quæreretur. Sancte Tybris, quondam hostis monitor Æneæ, mox Romuli conservator expositi, tu nec falsum Romulum diu vivere, nec parricidam urbis passus es enatare: tu Romæ tuæ altor copiis subvehendis, tu munitor mœnibus ambiendis, meritò Con-

D   stan-

1 Sic legendum opinor, loco tenuit, ne pop.
Ro. dub.

stantini victoriæ particepsesse voluisti, ut ille hostem in te propelleret, tu necares. Neque enim semper es rapidus, & torrens, sed pro temporum ratione moderatus: tu quietus armatû Coclitem revexisti, tibi se placido Cloelia virgo commisit; ac nunc violentus & turbidus hostem reipubl. forbuidisti, & ne tuum lateret obsequium, eructato cadauere prodidisti. Reperto igitur & trucidato corpore, universus in gaudia & vindictam p. Ro. exarsit, nec de sicca tota urbe qua suffixum hastâ ferebatur caput, id piaculare foedari, quum interim, ut sunt ioci triumphales, rideretur gestantis iniuria, quum alieni capitis merita pateretur. Sed quid ego hucusque iocularia? recta ipsa (ut audio) commoueri, & altitudo culminum videbatur attolli quacunque numen tuum tardo molimine currus invehetur: tanta te populi densitas, tanta senatûs stipatio provehebat simul & attinebat. Felices qui te propius aspicerent: longius positi nominabant: quos præterieras, loci quem occupauerant poenitebat. Vicissim omnes inde dicto accedere, insequi, certare, innumeralis multitudo & impulsu vario fluctuare, & tantum sibi hominum animi post illam sexennii cladem superesse memorabant. Ausi etiam quidem ut resisteres poscere, & queri, tam citò accessisse palatium, & quum ingressus esses, non solum oculis sequi, sed pene etiam sacrum limen irrumpere. inde omnibus circumfusus ut inde excederes opperiri, prospicere, optare, sperare: ut viderentur eum, à quo obsidione liberati fuerant, obsidere. Gloriatum sit licet & verè summus orator, humeris se Italiæ in patriam reportatum, te, Constantiæ, S. P. Q. R. & illo die & aliis quocumque progredere.

gressus es , & oculis ferè gestavit , nec quicquam aliud homines diebus munerum sacrorumque ludorum , quàm te ipsum spectare potuerunt , qui tuus esset fulgor oculorum , totiusque corporis circumfusa maiestas , quæ oris dignitas , gaudere cuncti spectaculorum morâ , & familiaribus sibi artificibus ob hoc solùm fauere quòd te præsente certarent. Nam quid ego de tuis in curia sententiis , atque actis loquar , quibus senatui auctoritatem pristinam reddidisti , salutem quam per te receperant non imputasti , memoriam eius in pectore tuo sempiternam fore spondidisti? Dicerem plura de diuinis orationibus tuis , de oblata potius , quàm impetrata benignitate , nisi mallet dicta reticere dum propero facta laudare. Quamlibet verba tua in senatu habita nobis nota sint ; tamen qualia fuerint clementiæ tuæ gloria nuntiavit . O tandem felix civili Roma victoriâ ! Irrupit olim te Cinna furiosus , & Marius iratus , qui non solo se Octauii consulis capite satiarunt , sed luminibus civitatis extinctis , exempla quæ nunc toto sexennio passa es reliquerunt . Vicit tibi iterum ante portam Collinam Sylla felix , si se parcius vindicasset , sed multis capitibus rostra complevit : Constantinus victoriæ licentiam sine præliis terminavit : gladios ne in eorum quidem sanguinem distringi passus est , quos ad supplicia poscebas . Deditam sibi idem Sylla exarmatamque legionem in villa publica trucidavit , percussamque morientium gemitu senatum monuit , ne timeret , quod ipse iussisset . At iste victor non modò hostium , sed etiam victoriæ suæ , quicquid militum bello superavit , tibi reservavit . Tibi enim iam militant quos exutos armis imperator aduersus hostes

barbaros rursus armauit . Iam obliti deliciarum , Circi , Maximi & Pompeiani theatri , & nobilium lauacrorum , Rheno , Danubioque prætenduntur , excubias agunt , latrocinia cõmpescunt , certant denique cum victoribus , ut civili bello victi hostibus comparentur . Nec tamen id mirum videri potest , quum qualemcunque militem fortissimum facias tuo Imp. exemplo . Non enim fessus præliis & expletus victoriis , ut natura fert , otio te & quieti dedisti , sed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas , perexisti ad inferiorem Germaniæ limitem . 1 magna enim intercapedine temporis , ac breui locorum distantia , post annuam expeditionem statim bello auspicatus à Tyberi ad Rhenum , immo (vt omen , & similitudo nominis sit , & tua Imp. magnitudo animi pollicetur) à Tusco Albula ad Germanicum Albim prolaturus imperium . Quisnam iste est tam continuus ardor ? quæ diuinitas perpetuo ingens motu ? omnium rerum intervalla sunt : cessat terra noualibus : dicuntur interdum flumina resistere , & ipse dies noctibus acquiescit : tu Constantine solus infatigabilis bellis bella continuas , victorias victoriis cumulas ; quasi præterita sint oblitterata si desinas , non putas te vicisse , nisi vincas . Ruperat fidem gens levis & lubrica barbarorum , & robore atque audaciâ lectis eruptionis autoribus , instituisse Rheno nuntiabantur : illico obuius affuisti , & præsentia tuâ ne audent transitum , terruisti . Etiam videbaris rem votis tuis fecisse contrariam , quòd inhibita eruptione non foret materia victoriæ , sed inopinato consilio usus (abeundo enim simulato

---

1 forsan leg. *Non magna intercaped.*

tato nuntio maioris in superiore limite tumultus) occasionem stolidis ac ferinis mentibus obtulisti in nostra veniendi , relictis in occulto ducibus qui securos adorirentur . Quò quum venissent , consilium tuum sequitur fortuna : roto Rheni alueo oppleto nauibus , deuectus , terras eorum ac domos moestas lugentesque populatus es , tantamque cladem vastitatemque periuræ genti intulisti , ut vix post illud nomen habitura sit . Ita nunc omnes , si placeat , barbaræ nationes & exitiale vobis mouete conatûs exemplum . quamvis enim Imp. noster amicorum regum admittat obsequia , idque ipsum valeat ad laudem victoriæ quòd à nobilissimis regibus timetur & colitur , augeri tamé gloriam virtutis suæ gaudet quoties provocatur . Nam quid hoc triumpho pulchrius quòd cædibus hostium utitur etiam ad nostrû omnium voluptatem & pompam munerum de reliquiis barbaricæ cladis exaggerat ? Tantam captiuorum multitudinem beltiis obiiici , ingrati & perfidi non minùs doloris ex ludibrio sui quàm ex ipsa morte patiantur . Inde est quòd quum exitum differre liceat , perire festinant , seseque lethalibus vulneribus & mortibus offerunt . Ex quo ipso apparet quàm magnum sit vicisse tam prodigos sui : facile est vincere timidos & imbelles , quales amœna Græciâ & deliciæ orientis educunt , vix leve pallium & sericos sinus vitando sole tolerantes , & siquando in periculum venerit , libertatis immemores , ut seruire liceat orantes : Romanum verò militem quem qualemque ordinat disciplina , & sacramenti religio confirmat , aut trucem Francum ferinâ solâ carne distentum , qui vitam i pro-

D 3 vectus

uectus sui utilitate contemnat, quantæ molis sit superare vel capere, ¹ quod tu Imp. & Imp. in Italia, & in ipso conspectu barbariæ paulo antè fecisti . ita sine ullo discrimine omnia genera bellorum , amorum , hostium , uni tibi cedunt . Cedunt ex omni etiam memoria condita literis monumenta virtutum : nec verò tantummodò vetera dictatorum , & consulum, ac deinceps magnorum principum ; sed etiam rectissima & pulcherrima divi patris tui facta superasti. Sordet enim alios ex proximo tempore comparare ; ipsum , inquam , Civum constantium iam primis imperii tui lustris rerum gestarum laude comulasti. Inuitus hoc fortè accipis Imp. sed illem dum dicimus gaudet è cœlo , & pridem vocatus ad sydera , adhuc crescit in filio , & gloriarum tuarum gradibus ascendit. Purgavit ille Bataviam , advenâ hoste depulso : tibi se ex ultima barbarie indigenæ populi dedere . Ille Oceanum classe transmittit : tu & Alpes gradu & classibus portus Italicos occupasti . Recuperavit ille Britanniam : tu nobilissimas Africæ maris insulas quæ P. R. fuere provinciæ . Ignoscat , inquam , divus ipse Constantius : quid habeo quod comparem Italiæ , Africæ , Romæ ? meritò igitur tibi ² Constantine & Imp. senatus signum dei , & paulo antè Italia scutum & coronam , cuncta aurea , dedicarunt , ut conscientiæ debitum aliqua ex parte releuarent . etenim sæpe debetur & divinitati simulacrum aureum , & virtuti scutum , & corona pietati . Quamobrem te summe rerum sator , cuius tot nomina sunt

---

¹ Sic legerim , *quod tu Imp. & in Ital.*

² Melius , *Constantine Imp. senatus . & , expuncto .*

sunt quot gentium linguas esse voluisti (quem enim te ipse dici velis, scire non possumus] si-
 ve in te quædam vis mensque divina est, qua
 toto infusa mundo omnibus miscearis elemen-
 tis, & sine ullo extrinsecus accedente vigoris
 impulsu, per te ipse movearis, siue aliqua su-
 pra omne coelum potestas est qua hoc opus
 tuum ex altiore naturæ arce despicias: te in-
 quam oramus & quæsumus ut hunc in omnia
 secula principem serves. Parum est enim op-
 tare tantæ virtuti tantæque pietati quem lon-
 gissimum habet vita progressum. Et certè
 summa in te bonitas est & pietas, & ideo quæ
 justa sunt velle debes: nec abnuendi est causa
 quum possis; nam si est aliquod quod à te be-
 ne meritis denegetur, aut potestas cessavit,
 aut bonitas. Fac igitur ut quod optimum
 humano generi dedisti, permaneat æternum:
 omnesque Constantinus in terris degat æta-
 res. Quamvis enim Imp. invicte, jam divina
 soboles tua ad Reipublicæ vota successerit,
 & adhuc speretur futura nume-
 rosior: illa tamen erit verè bea-
 ta posteritas, ut quum li-
 beros tuos governa-
 culis orbis ad-
 moveris, tu
 sis om-
 nium maximus
 impera-
 tor.

D I X I.

GRATIARUM ACTIO MAMERTINI

De consulatu suo, Juliano Imperatori.

*Scito, lector, ex Baron. tom. 4. quòd Mamert. laudas
 Jul. encomiasticè potius quàm historicè, im-
 mo adulatoriè, atque mendaciter.
 Eum lege sub anno 2. Juliani.*

ETSI scio te Imperator, & cunctos qui
 consilium tuum participant, posse mira-
 ri, quòd nunc demum gratias agere exorsus
 sum, quasi beneficia in me tua coeperint à
 consulatu: fatebor tamen quod ingenii, cu-
 jus me pœnitet, conscius, etiam nunc tacere
 voluissèm, & prorumpens licet, hujus mune-
 ris gaudium in tam arcanæ lætitiæ conscien-
 tiam coercere: Sed sive errorem nostrum sive
 consilium congesta & coacervata in unum be-
 neficia vicerunt, atque in id redegerunt ne-
 cessitatis ambiguum, ut mihi aut indiserti au
 ingrati esset fama subeunda; malui eloquent
 tiam potius quàm pietatem erga te officium-
 que meum desiderari. Et sanè in his honori-
 bus quibus me priùs honestatis, minor esse
 causa ad agendas gratias videbatur. Nam
 tùm me ærarium publicum curare voluisti,
 quum quæreres virum animi magni adversus
 pecuniam, liberi adversus offensas, constan-
 tis adversus invidiam, me, qui tibi viderer
 ejusmodi, delegisti: idque eo tempore quo
 exhaustæ provinciæ partim non minus exi-
 tiabilibus, quàm pudendis præsidentium
 ra-

---

1 Melius quum, ut cohæreat cum eo quod
 in fine sequitur quoquomodo.

rapinis ultrò opem Imperatoris exposcerent, partim milites sæpe antea actis temporibus ludo habiti quum præsens stipendium flagitarent, quoquomodo videbar honorem onere pensare. At quum me prætoris præfecisti, & provincias de te egregiè meritas meæ fidei tutelæque mandasti, ingens judicii tui fuit munus. Sed in eo non mihi solùm quem tantâ potestate succinxeras, verùm etiam negotiis tuis, commendasse aliquatenus videbare. Porro in decernendo consulatu, remotis utilitatibus tuis, rationem meæ solùm utilitatis habuisti. Nam in administrationibus labor honori adungitur: in consulatu honos sine labore suscipitur. In illis si læteris, cupidæ ambitionis esse videaris: in hoc nisi apertè & propalam læteris, ingratus sis. Huc accedit, quod ipsa hæc urbs, atque hoc augustissimum consilii publici templum, officium huius orationis efflagitant. Hæc tibi nominis novi, sed antiquissimæ nobilitatis civitas est patria: hinc primùm editus: hinc quasi quoddam salutare humano generi sydus, exortus: hi cives & populares tui silere me non sinunt, nec patiuntur ut quisquam alius auspiciatissimo die apud te ac de te loquendi munus usurpet, quàm is qui amplissimo sit præditus magistratu. Putant aliquid adiacere ad splendorem laudum tuarum consulis nomen: & recte putant. adiicitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licet maximè Imp. publico iudicio, & nomine agere tibi gratias debeam: tamen illa quæ pro summa re domi forisque gessisti, nunc ex parte maxima prætermittam, ut quanto ocius

D 5 ad

¶ Non commendasse, sed commondasse legerim.

ad ea quæ propria sunt perveniat oratio. An ego nunc receptas virtute tua Gallias, barbariem omnem subactam, pergam quasi inaudita memorare, quæ in hac Rom. Imperii parte gloriosissima sint famæ laude celebrata, in tantum ut fratris Imperatoris mereretur invidiam? Quid enim à te aliud consortis Imperatoris alienavit animum, nisi gloriæ tuæ splendor? Testor immortalem deum, & ad vicem numinis mihi, sanctam conscientiam meam, me multa constanter in hac urbe fuisse dicturum de his quæ adversus optimum Imperatorem inclementer, & impiè cogitata atque suscepta sunt. Si etiam nunc hominum cetus divus Aug. frequentaret, nunquàm profectò liberi civis, & boni senatoris officio defuissem, quominus redarguerem & convincerem eas illi in te odii fuisse causas, quæ amoris inflammatrices, & fidei obsides esse debuerunt. Florentissimas quondam antiquissimasque urbes barbari possidebant; Gallorum illa celebrata nobilitas, aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis serviebat, porro aliæ quas à vastitate barbarica terrarum intervalla distulerant, iudicum nomine à nefariis latronibus obtinebantur. Ingenua indignis cruciatibus corpora: nemo ab iniuria liber, nemo intactus à contumelia, nisi qui crudelitatem prædonis pretio mitigasset, ut iam i barbaris desiderarentur, ut præoptaretur à miseris fortuna captorum. In hoc statu Imperator noster Gallias nactus, nimium habuit adversus hostem laboris atque discriminis: unâ acie Germania universa deleta est: uno prælio debellatum, sed emendatio morum iudiciorumque

---

1 Legendum *barbari*.

que correctio, & difficile luctamen, & periculi plenum negotium fuit. Nam ut quisque improbiſſimus erat, ita maximè Cæſaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis de novo ſcelere remedia quærebat: & quia deſedere admiſſa flagitia non poterat, in ultorem iuris invidiam congerebat. Et quum ſancti principis merces atque inſtituta, falſarum opinionum, vituperationū licentiam ſubmoverent, callido nocendi artificio accuſatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conventiculis quaſi per benevolentiam illa iactantes, Julianus Alamaniæ domuit: Julianus urbes Galliæ ex favillis & cineribus excitavit: illæ provinciæ obſeſſæ, expugnatae, ferro ignique vaſtatae beatioreſ ſunt hiſ oppidis, quæ habet ſine hoſte Conſtantius. Æſtates omnes in caſtris, hyemes in tribunalibus degit: ita & illa anni ſpatia diviſa ſunt, ut aut barbaros domitet, aut civibus iura reſtituat, perpétuum profeſſus, aut contra hoſtem, aut contra vitia certamen. Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores: ſi enim comminſci aliqua flagitia tentaffent, facile ipſo ſplendore laudis, & gloriæ refutarentur: invenerunt accuſandi genus quod nullus reſelleret. Sed quid, oro vos, principem noſtrum facere debuiſſe cenſetis? Romanas urbes hoſtibus dedere ne animum fratris offenderet? provincias firmiſſimas utiliſſimasque Reip. ſub obtutibus ſuis vexari, ac diripi ſineret, ne quid Aug. quod nollet audiret? flagitiis adminiſtrantium non modò fræna laxaret, ſed etiam ſtimulator accederet, ne

D 6 inter

---

1 Illi dativus eſt.

inter principes faceret morum dissimilitudo discordiam? 1 Nobilem Ethruriæ adolescentem ferunt, quum propter eximiam formæ dignitatem, multatum in se foeninarum amores excitaret, faciem suam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus fauciasse. Sed facile fuit iuveni, dignitati corporis decorem animi præponenti, & candorem decolorare, & oris nitorem altè impressis cicatricibus devenustare. Num aliquid adversus huiusmodi amorem civium facere debuit Iulianus? ac ne potuit quidem, nisi fortè existimamus patientes vulnerum formas esse virtutum. Scilicet & candorem æquitatis potuit obumbrare, & à temperantia purpuram sancti ruboris abolere, vicem fortitudinis indignis confodere vulneribus, erucere oculos providentiæ: deinde nisi ille adolescens severam manum propriis vultibus intulisset, dies, & morâ, non longa ætatis successio, omnem illum florem corporis peremisset. At in virtutibus principis nostri quantò ætas prolixior, tantò pulchritudo præstantior. Mitto cuncta, barbariam adversus vindicem Romanæ libertatis in arma commotam, gentesque recensitas, & adversus jugum nuper impositum cervice dubiâ contumaces, irredivivo furore, nefandis stimulis excitatas: quæ omnia obstinatam & immobilem principis tandem vicere patientiam. Itaque quum ipso molimine oppressisset Alamaniam rebellantem, qui paulo antè inaudita regionum, fluviorum, montium nomina exercitu victore peragraverat, per ultima ferarum gentium regna cal-

---

1 De nobili, qui suam faciem faucias vit, pulchritudinem obliteraturus.

calcata regum capita supervolans, in medio Illyrici sinus improvisus i aperuit. Vidimus felices illius comites viæ stupentes urbium populos dubitasse credere quæ videbant: non aliter consternatas arbitror gentes quæ prolapsû coelo excepere Palladium. Virgines, pueri, foeminae, tremulae anus, titubantes senes, non sine magno attoniti horrore ceruebant Imperatorem longam viam sub gravium armorum onere currentem, properantis anhelitum sine sensu lassitudinis, crebriores sudorum rivos per fortia colla manantes, & inter illum pulveris, qui barbam, & capillum onerarat, horrorem, micantia sydereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppresserat miraculi magnitudo: cessabant officia laudandi plus quàm laudanda cernentibus. Sufficeret quidem ad expeditionem presentium negotiorum sola properatio; sed non sufficit principi nostro Reipubl. unâ ratione consulere: multa pariter aggreditur pectus nullis unquam laboribus fatigatum, ut uno eodemque tempore, & componeret fidissimarum provinciarum statum, & barbariam omnem admoto propius tetore percelleret. Longissimo cursu Istrum placuit navigari: proh sancta divinitas, quæ navigationis illius fuit pompa, quum dexterio rem inclyti fluminis ripam utriusque sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret: despiceretur ad lævam in miserabiles preces genuflexa barbaria: omnes urbes quæ Danubium incolunt audita, omnium audita decreta, levati status, instaurataeque fortunæ, innumerabilibus barbaris data venia, & munus pacis indultum.

Qui

---

1 Leg. opinor. apparuit.

Qui properationem illam contemplantur, nihil egisse præter viam Imperatorem putabit : qui gestarum rerum multitudinem considerabit, properasse non credet. O facundiâ potens Græcia, omnino tuorum principum gesta in majus extollere sola potuisti: sola factorû glorias ad verborum copiam tetendisti: tu navem unam propter aurati velleris furtum & virginis raptum, in cœlum usque sublatam syderibus consecrasti: tu puerum inventorem serendi, draconum alitum curru volentem semina in terras sparsisse jactasti. Quid tu, si ad scribendas celebrandasque res principis nostri animum adieceris, de Juliani lembis liburnisque factura es? quæ non modò nihil cuiquam adimunt, neque urbes hospitas populant, sed ultrò omnibus populis immunitates, privilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate describes classem per maximi fluminis tractum remis ventisque volitantem? tum principem nostrum altâ puppe sublimem, non per ejusmodi agros frumenta spargentem, sed Romanis oppidis bonas spes, libertatem, divitias dividentem: tum ex parte altera in barbaricum solum terrorem bellicum, trepidationes, fugas, formidines obferentem? Jam quale id fuit, quòd Istrum adhuc navigans, beneficia tua usque ad Adriam, Tyrrenum, Mæotidem porrigebas? Ipso enim tempore levati equorum pretiis enormibus Dalmatæ, Epirotæ intolerandi tributi mole depressi, providentiâ Imp. tuâ non modò misérias exuerunt, sed ampliam etiam atque opulentam revexerunt fortunam. Urbs Nicopolis, quam divus Aug. in monumentum Actiæque victoriæ trophæi instar extruxerat, in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat: laceræ nobilium domus, sine tectis

fora, jamdudum aquarum ductibus pessundaris plena cuncta squaloris & pulveris: certamen judicrum lustris omnibus solitum frequentari intermiserat temporis moesti deforme rustitium: ipsæ illæ bonarum artium magistræ & inventrices Athenæ omnem cultum publicè privatimque perdiderant: in miserandam ruinam conciderat Eleusina. sed universas urbes ope Imp. refotas enumerare perlongum est: scire satis est, cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponnesi civitates unis aut epistolis maximæ Imp. repentinam induisse novatis moenibus juventutem: aquas omnibus locis scatere: quæ paulo antè arida & siti anhelantia viscebantur, ea nunc perlui, mundari, madere, fora, deambulacra, gymnasia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies festos & celebrari veteres, & novos in honorem principis consecrari. Siquis mortalium in aliquam cœlestem speculam nube sublatus, paulo antè vidisset moesta omnia, semirutæ oppida, desolata moenia ab indigenis, solitudinem, exulum turbam, is nunc in illud idem editum reponatur, ac despiciat cuncta lætantia, agros confitos, urbes frequentes, aquas oppidis fluentes, magnifico cultu non privatas ædes sed magnifica recta surgentia, dites pro terrarum ingeniis messibus segetes, vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles, profundasque valles, & lata camporum balatu, hinnitu, mugitibus persona: profectò mirabitur tam brevi cuncta mutata, desiliet è nubibus, & vicinam cæli cupidè derelinquet, ut tuis Imp. terris fruatur. Illud verò cuius miraculi est? neminem ullum in tanto rerum

rerum paratu sensisse dispendium , in omnia pecuniam ab Imp. depromi, & quoddam versâ vice provinciis pendere tributum , illinc ad universos fluere divitias, quod prius undique confluebant? ut in maxima quaestione sit à quo accipias Imperator , qui sic omnibus largiaris: sed qui vitæ tuæ instituta rationemque cognoverit , facile fontem copiae hujus inveniet. Maximum tibi præbet parsimonia tua Aug. vectigal. quicquid enim alii in prodigas cupiditates prodigebant , id omne nunc in usus publicos reservatur : hucusque solus hic fructus imperij putabatur , ut Imp. à cæteris civibus non fortibus factis , nec splendore , sed magnitudine sumptuum separaretur. Inde nihil necessariae substructionum in ædibus moles ingentes , auxiliorum catervas , legionum sumptum facile vincebant : quinetiam prandiorum & coenarum magnitudines R. P. sanciebat, quum quaesitissimæ dapes non i gustu sed difficultatibus aestimarentur , miracula avium, longinqui maris pisces, alieni temporis poma, æstivæ nives, hybernæ rosæ. Hæc cuncta animus voluptatum omnium victor abiecit. Neque enim comparanda sunt picturæ, marmorum crustæ, & solido auro tecta laquearia , qui majorem anni partem in nuda humo cubet, & cœlo tantum tegatur , neque turba institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministranda , neque tempus epularum ei qui sæpius statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat , gaudens castrensi cibo, ministro obujo , & poculo fortuito . Sed inter hæc mirari satis nequeo, quod tam

seve-

severè parcus sibi met, in cives suos tam liberalis est ac remissus, laborum asperrima sibi sumens, ut nos quietis rebus agitemus: quum id usu venire animadvertamus, ut qui remotam à voluptatibus vitam sequantur, difficiles & morosi sint, sibi parum læti, sed alijs tristiores, mœstas atque solitas & privatas domos faciant. At sanctissimus Imper. studet ut nos pro dignitate habitemus, ut commodis affluamus, ut castam quidem sed hilarem ducamus ætatem: quum alios principes labor truces, remissos desidiosa reddiderit, semperque feriis imperatoribus gratia, communibus defuerit industria, neque quisquam sibi molestus, ita se facilem cæteris præbuit, ut non ad suum exemplum alios coërceret: noster Imp. nihil sibi veniæ, nihil cæteris molestiæ ac laboris impartiens, suo negotio omnibus otium præstat, divitiarum largiator, curarum avarus, laboriosissima negotiorum præoptans ipse agere quàm aliis imperare. Multi post exactos reges imperium universæ Reipubl. solitarium cupierunt: nota sunt recordantibus nomina, eorum videlicet qui non propria ferentes, affectati regni supplicia pependerit. Mitto veteres, qui saxo præcipites dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdicta posteris nomina: non paucos hujusmodi furore vecordes & nostra ætas tulit, qui propter cæcam imperandi cupidinem in ferrum ruerunt. Si hos deus paulisper vitæ redditos alloquatur, Heus (verbi gratia) Nepotiane arque Silvane, per infestos gladios præsentisque mortes imperium petivistis: at nunc ultrò vobis potestas regnandi datur, ut ea qua Julianus conditione regenetis, ut pro omnium otio die noctuque vigiletis: & quum domini vocemini, liber-

libertati civium serviatis , sæpius prælium ,
 quàm prandium capeffatis , nihil cuiquam au-
 feratis , & ultrò omnibus largiamini , nulli
 gratificemini , in neminem sæviatis , toto in
 orbe terrarum nullius virginis fama viole-
 tur : sit lectulus etiam sine inconcessis sed legi-
 timis voluptatibus , Vestalium thoris purior :
 æstate Alamanicum pulverem , hyeme prui-
 nam Thraciæ inteçtis verticibus perferatis ;
 profectò verborum ipsorum molestiam deli-
 catæ aures non poterunt sustinere , tantis ne-
 gotiis territi , non modò imperium sed etiam
 vitam perosi , ad inferiores aliquos inferos re-
 dire properabunt . Videbunt enim iustum
 principatum laboribus , curis , vigiliis inquietum :
 cujus illi faciem amoenam & amabilem
 contemplantes , laborum aspera non vide-
 bant . Quum igitur inter egregia negotia iti-
 nere confecto , usque ad Thraciæ fines perven-
 tum foret , 1 cursum deposito exercitus com-
 meatu ad Romanam urbem annonæ vacuam ,
 mentem reflexit . quemlibet alium à subve-
 niendi conatibus gravissima fames , tristissi-
 mum reipubl. periculum , deterruisset : sed
 stipendiis provinciarum , & patrimonii sui
 fructibus , tuum undique 2 comptis usque
 ad opulentiam abundantiamque esurientem
 iam urbem referfit . Dicit aliquis , Quomodo
 tam multa tam brevi tempore ? & rectè . Sed
 Imperator noster addit ad tempus quod otio
 suo detrahit : nihil sommo , nihil epulis , nihil
 otio tribuit . Ipsa se naturalium necessariarum-
 que rerum usurpatione defraudat , totus com-
 modis publicis vacat . Itaque grandævum
 jam

---

1 Puto legendum , *cursim* . 2 Opinor leg.
coempris : nisi mavis *cum portatis* .

jam imperium videbitur his, qui non ratione dierum aut mensium, sed operum multitudine & effectuum rerum modo Juliani tempora metientur. Quum Romani pop. victus & exercitus commeatus esset in navibus, in media expediendæ annonæ trepidatione nuntius venit, plurimas naves Africano tritico graves littus Achaicum prætervectas, Constantino-
polim pervolassee: permoti omnes, & adversus eos qui oram maritimam tuebantur, irati venimus ad principem, desidiâ judicium tantum periisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur. At maximus Imp. serenum renidens nihil esse peccatum, non sibi periisse quæ ad hanc urbem frumenta venissent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, quum proditorem futuri verborum ambago celaret. Jam tum enim venturæ felicitatis conscius divini animus prævidebat. Cis pauculos dies in novum ac florentem statum Respu. restituta, sacra mens ad honorum & magistratuum ornamenta respexit, versari coepit in sacri pectoris comitio consulatus. Quid secutus sit ipse scit, & quæcumque consilia ejus gaudet formare divinitas. De omnibus Romani imperii viris primus electus sum, quum honorem meum ad oreis militaribus gloriosus collega cumularet. Gratias tibi, gratias Imp. si mereri me credidisti, & plures gratias Imp. si tantum amasti, ut me consulem faceres, etiam non merentem. Nec ignoro maximos honores ad parum dignos penuriâ meliorum solere deferri: sed non vereor ne quis malevolorum in consulatu, eo id autemet accidisse. Si quis hoc lividus jactitat,

ipso

ipſo tempore refutatur adverſus quem dixiſſe ſatis eſt. Iam tamen principi noſtro Roma parebat. 1 Quid quòd nihil ſeparatim mihi de honoris augmento? Neque enim ultra præfecturam ſe votorum meorum modestia porrigebat: præfertur nuntius conſulem me creatum, ſine impendio, quod jam diu paucis: ſine labore, quod numquam: ſine petitione, quod nemini. Quis ignorat, tum quoque quum honores pop. Rom. ſuffragiis mandabantur, multos fuiſſe candidatorum labores? ediſcenda omnia omnium nomina tribuum, homines, atque etiam ſinguli ſalutandi, prehenſande obviatorum manus, omnibus arridendum, non ſolùm cum infimis, ſed etiam cum ignotis familiaritatis imago ſimulanda, multaſque alia propter honorem agenda, quæ aliàs virum honore dignum facere non deceret. Unde illud Craſſi celebre dictum, quum peteret conſulatum, & fortè cum Scævola ſocero per vias urbis incederet, nec præſente graviffimo & ſeveriffimo viro blandiri populo, palpare obvios, & artes petitorias auderet exercere, Quæſo, inquit, Muti, pauliſper abſcedas, nec comitatu tuo honeſtari putes, impedis honorem meum, te ſpectante ineptus eſſe non poſſum. At verò ego nullius amorem turpi aſſentatione promerui: nihil feci ineptum, nihil egi quod ſpectare Mutium nollem, non modò nullum popularium deprecatus ſum, ſed ne te quidem Imp. quem orare præclarum, cui preces adhibere pleniffimum digmitatis eſt,

ver-

-
- 2 *Sic legerim*, quid quid nihil ſperanti mihi de honoris augmento? Neque enim ultra præfecturam, ſe votorum meorum modestia porrigebat. præfertur,

verbo saltem adii, sponte in familiam divinum istud munus infusum est. Fatebor autem tibi maximè Imp. & tutò apud te animi opera referabo, nunquam in capita civium potestatem, nunquam provinciam concupivi, sed quia juvanda etiam à me videbatur pro virili portione Respub. quum ad magistratum vocaret, propter opinionem desidiæ non refugi negotium publicum, neque ambitor appetii, neque per timiditatem, aut ignaviam recusavi, sed à teneris annis, ab ætate puerili ad hanc usque canitiem consulatûs amore flagravi. Secundum etiam tibi confessionis gradum debeo, quum in aliorum principum esset potestate Respub. diu inanem cupiditatem sine spei solatiis fovi. Unde enim mihi aspirandi ad hoc nomen esset amentia, opum vacuo & ignaro ambiendi? Nàm primùm quum Cæsar esses, marcentem jam cupiditatis meæ flammam spei bonæ flatibus excitasti: quem verò te Aug. mirificum innocentiae, ac virtutum spectatorem viderem, tunc mecum dixi, Marmertine, hucusque non frustra vixisti, habes idoneum fidei, ac industriæ judicem, memento in magno res tuas esse discrimine: scietur non meruisse te consulatum, si tibi non detulerit hic Imp. Habes Aug. prodicionem silentii mei, & rem à me non brevis ævi taciturnitate celatam. Nondum tamen cuncta prodidimus, nullum hinc jam mecum volo referre secretum: omnia pectoris arcana vacuabo. Suspendisses benevolentiam tuam, & tuæ isti in me liberalitati, contra mores tuos, artificii aliquid addidisses, forsitan rogassem. Parvi autem Imp. putas esse beneficii, quòd rogandi mihi periculum commisisti, periculum inquam, sanctissime Imp. si præstare dubitasses,

si in

fi in posterum distulisses. Quid inde fieret post repulsam? In levissimis quoque beneficiis petitis, nec impetratis amicitia dissolvitur. Namque is quo amicitia continetur gradus, apud utrumque polluitur: alter amari se, quia non præstitit, non putat: alter odio esse, quia non obtinuit, arbitratur. Nec sanè mihi consul gratuito factus viderer, si honorem precibus emissem: miserum enim & laboriosum subiissem meliori ævi parte transactâ tyrocinium rogandi, neque enim existimo molestius esse pecuniam quàm preces fundere. Denique omnes in emendo videmus repensandi fiduciâ magno certoque animo aurum argentumque depromere: eos verò qui preces allegant, humiles atque demissos, vix cunctabunda atque titubantia verba proferre, neque orationem solùm inclinare, sed totis corporibus in genua submitti: prorsus (ut ex animi sententia loquar) maximo vendit beneficium qui preces accipit. An verò, si centuriatis comitiis consul creatus essem, ¹ gloriosus mihi universi populi suffragiis declaratus viderer? minimè. Si quidem etiam illis priscis temporibus multorum ambitu fuit campus infamis: nota divisorum flagitia, notæ lucellorum præstigiae, tum operarum ad vim & seditionem manus emptæ. Nec sanè potest in confusa imperitorum multitudine quicquam esse perpensum. Nam quum boni rari sint, improborum vulgus immensum, in campo autem numerus & turba præpolleat, sine dubio intelligitur eum suffragiis populi magistratum capere, quem plures, id est quem peiores, probarunt. Unde factum est, ut majores nostri viderent Gabi-
nios

---

¹ Fortè, gloriosus.

nios designatos, & repulſos Catones. Sed hæc vetuſta dent recordari quemadmodum paulo antè honor petitus ſit. Vix pauci extiterunt quorum virtutibus deferretur, quum quidem iſſis illis tarda induſtriæ, ac probitatis merces veniret, cæteri verò perditiffimum quemque ex aulicis frequentabant, uti quiſpiam per artes turpiſſimas Imperatori acceptiſſimus videbatur, eum aſſiduſ obſequiis emerebantur doniſque captabant, nec viros quidem, ſed mulierculas exambibant: nec foeminas tantum, ſed ſpadones quoque, quos quaſi à conſortio humani generis extorres, ab utroque ſexu, aut naturæ origo, aut clades corporis ſeparavit. Ita præclara illa veterum nomina ſordidiſſimum quemque ex cohorte imperatoria, & improbiſſimum adulabant. Hi quum in provincias immiſſi erant, qua ſacra, qua profana rapiebant, iter ſibi ad conſulatum pecuniâ munientes. Itaque nullum jam erat bonarum artium ſtudium: militiæ labor à nobiliſſimo quoque pro ſordido, & illiberali reiiciebatur: juris civilis ſcientia, quæ Manlios, Scævolas, Servios in ampliſſimum gradum dignitatis i evexerit, libertorum artificium dicebatur: oratoriam dicendi facultatem, multi laboris & minimi uſus negotium, noſtri proceres reſpuebant, dum homines noluiſſe videri volunt quod aſſequi nequiverunt. Et verè tantum laboris vigiliarumque ſuſcipere ad adipiſcendum cujus uſus agenda vitæ rudimenta non adjuvaret, dementia ducebatur. Itaque omne ſtudium pecuniæ coacervandæ: tanto enim vir quiſque melior, quanto pecunioſior habebatur. Jam ſerviendi miſerant-

feranda patientia , assentandi mira calliditas , ministrorum aulae quotidie limina terrebantur : ad fores eorum qui regiis cupiditatibus serviebant , reos patritiae gentis viros cerneret , ab huiusmodi dedecore non imbris , non gelu , non amaritudine ipsius injuriae deterreret , demissi jacentesque vix capita supra eorum quos precabantur genua tollebant : ad postremum , honores non judicio , aut benevolentiam superbiorum , sed misericordiam merebantur . At nunc quisquis provincias , tribunatus , praefecturas , consulatus cupit , nihil necesse est pecuniam per fas & nefas quaerat , ac libertatem suam salvator vilis imminuat : quanto fuerit paratior servituti , tanto honore indignior vocabitur . Tum aliud quoddam hominum genus est in amicitia principis nostri rude (ut urbanis istis videtur) come , subrusticum , blandimentis adulantium repugnat , pecuniae vero alienae , tanquam rei innoxiae , actum reformidat , maximas opes in Reip. salute , & gloriosi Imp. sui laude constituit . Iam ipse ingenti divinaque providentia adversus omnes assentatorum illecebras captionesque munitus est . Quippe ei à fucatis adulantium venenis quod periculum est , qui aures etiam veris laudibus gravatus imperat ? Sed multo multoque nunc facilius est ratio honorum petendorum . Quisquis (inquam) capere magistratum voles , auri atque argenti negligens eslo : nullas hostiatim potentium aedes obito : nullius pedes , nullius genua complectitor ; adhibeto tantum tibi gravitas , & paratu facillimas comites , justitiam , fortitudinem , temperantiam atque prudentiam , ultrò ad te maximus Imp. accedet , & ut capeffas Rempubl. flagitabit : otioso tibi

tibi atque alia curanti, provinciæ, præfecturæ, fasces, sella curulis, atque insignia omnia magistratuum perferentur. Quid enim sibi verè vir perfectæque virtutis non constanter de honore promittat, quum me propter tantillum innocentiae meritum uno in anno ter videat honoratum? Ecquis deus uno in anno multiplices fructus agro uni dedit? num quisquam in eadem novali æstate una amplius quàm semel messuit? num cui uno autumno unoque vineto uindemia triplex fluxit? una, certè unius est hyemis olivitas: sed in nostri principis beneficiis miraculo caret multiplicata foecunditas. Ut de aliis optimis viris taceam, qui à priore in proximum autumnum fructus annorum multipliciter messuerunt, mihi certè tertia unius anni ubertas est, Consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia, & dispensatio largiendi: secundum locum tenet in bonorum meorum fructibus præfectura: additus his, quo vel solo cujuslibet aviditas vinceretur, proventuum tuorum tertius Consulatus. Dein quum ager assiduitate fructuum in maciem decoquatur, Imp. nostri posterior liberalitas vincit priorem: nec fit effoeta gignendo, sed per vices fructuum foecundatur. Nova prorsus fuit honorum inferendorum, & insperata congestio. Nondum statum suum syderum curricula mutaverant, jam princeps cursum dignitatis alterius commovebat: & jam tum sol ab eorundem astrorum regione radiabat: jam Aug. tertia magistratus mei signa transcendebat. Quæso, non vobis inanis gloriæ cupidissimus, non flagrans ambitione notabili videretur, siquis in se tanta pariter optasset quantà in me uno tempore Aug. ingessit? Habita

ab iustis viris terras in Oceano ferunt , quas fortunatorum insulas vocant , quòd per eas non arato solo frumenta nascuntur , fortuitis vitibus iuga collium vestiuntur , sponte pomis arbor grauat , ad herbarum vicem olus vulgò est : quantula ista sunt (si deum autorem consideres) munera ? nempe nobis quoque quum agrum non nostris manibus excolamus , hæc illaborata nascuntur : quanto felicior nostra conditio , quanto beatitudo præstantior ? non spica triticea , non viles vuarum racemi , sed opes atque divitiæ nihil laborantibus ingeruntur : provinciæ , præfecturæ , fasces sponte proveniunt. Tu , tu inquam , maximè Imper. exulantes relegatasque virtutes ad rempubl. quodam postliminio reduxisti : tu extincta iam literarum studia flammasti : tu philosophiam paulo antè suspectam , ac necdum spoliatam honoribus , sed accusatam , ac ream , non modò iudicio liberaisti , sed amictam purpurâ , auro gemmisque redimitam , in regali folio collocasti . Susplicere iam in cœlum licet , & securis contemplari astra luminibus , qui paulo antè pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum visus trepidos figebamus . Quis enim spectare auderet ortû syderis ? quis occasum ? Ne agricolæ , quorum quidem opera ad motum signorum coelestium temperanda sunt , tempestatum præfagia rimabantur : ipsi nautæ , qui nocturnos cursus ad astra moderantur , stellarum nominibus abstinebant : prorsus terra marique non ratione coelesti , sed casu , ac temerè vivebatur . 1 Nihil igitur mirum est
Imp.

---

1 *Malim sic legere* , nihil igitur mirum est
Imp. si & tantus .

Imp. & tantus amor & tam verus in te civium fervet. Neque enim ullum post homines natos tanto generis humani ardore dilectum: cæterorum regum atque imperatorum charitates admodum raræ, nec vnquam diuturnæ fuerunt. In summis enim hominum habitavere pectoribus, subitâ & fortunatâ benevolentia provocatæ non virtutum admiratione delectæ. At verò noster affectus, veri certique iudicii est, imis mentis sedibus alligatus animus, & vitæ immixtus & unitus, resolutis etiam morte corporibus cum immortalis mente victurus. Arma igitur & iuvenes cum gladiis atque pilis, non custodiæ corporis sunt, sed quidam imperatoriæ maiestatis sollemnis ornatus. Quid enim istis opus est, quum firmissimo sis muro civici amoris obseptus? An metuenda tibi curia est, quum senatui non solum veterem redideris dignitatem, sed plurimum etiam novi honoris adieceris? An populus est timendus procuratori alimentorum suorum, vitæ vindici, libertatis auctori? Nam quid de militibus loquar? duo aut tria fermè ex vetere memoria amicorum paria proferuntur: nego quempiam ab uno amico plus dilectum quàm tu Imp. non modò à comitibus tribunis tuis, sed à legionibus cunctis, equitibus, ac peditibus, gregariis etiam militibus diligaris. Itaque quod ad te attinet, cuncta iam à custodia tua arma removeres. sed quando hoc potes persuadere militibus? anxia est fidelium diligentia: maximo amoris maximus timor iunctus est. Non nobis sufficit, quòd obtinuisti ut nemo te velit lædere, nisi nos curamus, ut nemo possit. Habuerunt non nulli alii principes devotam, & amantem sui cohortem, sed aliò quodam modo. Primùm

quod imperitiâ rudes indoctissimum quemque in consilium ¹ delegabant, scilicet ut ipsorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret. Ita quum vilissimus quisque honorum & divitiarum potitus fieret, sua commoda & vitia principum diligebant. Ab his optimus quisque abigebatur procul, quum suspecta esset probitas, & invisa: & quanto quisque honestior, tanto importunior, turpius arbiter vitaretur. At tu Aug. omnibus nugis remotis, optimum & doctissimum quemque perquiris. Siquis præstat virtutibus bellicis & laude militiæ, in amicis habetur, ultrò ad familiaritatem vocatur: quicumque in administratione reipubl. innocentem se vnquam & strenuum præbuit, in consortium munerum receptatur: regendis provinciis non familiarissimum quemque, sed innocentissimum legis. Omnes à te augentur pecuniâ, locupletantur divitiis, honoribus honestantur. Prorsus amicitias tueris priuatæ fidei, Imperatoris opulentiâ, quæ perpetuæ & constantis benevolentiæ prima fiducia est, certissima virtutum & princeps veritas. Nam quem in animo esse suspicatum audivi? nemo simulatis blanditiis, nemo falsâ pollicitatione deceptus est. Quis nescit aliorum imperatorum hilarem diritatem cachinnantemque sævitiam, à quibus ingenita crudelitas figmento lætitiæ tegebatur? Mira est in principe nostro mentis linguæque concordia, non modò humilis & parvi animi, sed servile vitium scit esse mendacium: & verè quum mendaces homines, aut inopia, aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur, ignorat. Quis,

---

¹ Malim, *deligebant*.

Quis, oro vos, plura præbuit, fidei, constantiæque documenta? omnes quos privatus in familiaritatem recepit, eodem habet Imperator affectu: nemo gradu pulsus, nemo habitu prohibitus, nulli palatii fores clausæ sunt: omnes bonos habet, in recipiendis amicis optimus iudex est: si aliqui sunt improbi tolerandi, familiarum vitijs immutabilis est amicus. At mutant secundæ res animos: nostrum principem si nondum mutaverint, quando mutabunt? Cuius (inquam) diviniore felicitas fuit? Paulo ante in laceratis Galliæ provinciis lapsus, inimicorum capitalium apertis armis & occultis insidiis petebatur. in pauculis mensibus divino munere Libyæ, Europæ, Asiæque regnator est. Quæ majora expectabimus dei præmia? quæve uberiora dona fortunæ? Videte num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ mansuetudine & moderatione mutaverit. Mutavit planè, mutavit: nam civilior factus, prosperorum infregit invidiam. Cui non vel id tempus sedatæ præbuit mentis indicium, quo horrendi belli metu Republ. liberata, elati sumus cuncti gestiente lætitia? Sed Imp. quamquam coelesti ope salutem Reip. i. propagatam videret, & conditionem doluit humanam, & offensarum gratias faciens induit fatum: & cujus armis vitam impugnatam sciebat, mortem eius ornavit: ac postea ipse iusta persolvit, & memoria, & oblivione mirabilis, oblitus inimici, meminisse hæredis. Sed quid ego longius indicia mitis & mansuetæ mentis accerso? hic ipse, hic inquam ipse dies præbuit civilis animi satis clara

E 3 docu-

documenta . Ego & collega meus , nequid maximus Imp. propensius humanitatis studio faceret verebatur . itaque matutino crepusculo palatium petimus: adventare nos principi , fortè tum danti operam saluatoribus nuntiatur; statim è folio tanquàm i præceptus exiit vultu trepido , atque satagente . qualis mens mea esse potuisset , si principi 2 servus occurrerem? Ægrè remotis populi, qui nos prægredebatur, agminibus , ut quàm longissimè nobis obviam procederet laboravit . Illic , pro sancta divinitas, gaudentibus cunctis, quo ore, qua voce inquit, Consul amplissime? dignatus osculo oris illius divinis affatibus consecrati, dexteram dedit, illam dexteram, immortale pignus virtutis & fidei . Poetæ ferunt altissimum illum & cuncta potestate cohibentem deum, qui ditione perpetuâ divina , atque humana, moderatur , quum despiciat in terras , habitu oris tempestatum incerta mutare , eius nutu mūdū tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena refundi : hoc ita esse paulo ante oculis licuit experiri . In quantam laxatus est populus te consulibus tuis arridente lætitiā? Vidimus attonitos admirantium vultus, multiformes læantium status, varios corpore motus. Clamores incōditos profundeabat laudandi effusa libertas tripudiabat crebris saltibus multitudo : nimix lætitiæ decoris sunt & gravitatis immemores . Illa jactatio togarum, illa exultatio corporum nescientibus penè hominibus excitabatur : omnem modestiam populi , omnem verecundiam tui gaudia effræna superaverant. Ave cōsul amplissime : auco planè, Imperator, & avebo;

---

1 al. *præcept.* 2 al. *serius.*

bo ; neque enim eventus esse potest optati hujus ambiguus , quum is avere jubeat , qui jam fecit ut averem . Consul amplissime : sum plane consul , & amplissimus consul . quis enim me fuit amplior consul , quem sublimat & illustrat consulatus , quem tribuisti , amplitudo quam tribuis ? Post primæ salutationis 1 frustra colloquia , quid pro jure consulari agere nobis placeat sciscitatur , senatorium impleturus officium , si libeat tribunal petere , si concionem advocare , si rostra conscendere . sed nos ad curiam solennia huius diei senatûs consulta ducebant . Itaque se comitem statim præbet : & utrum latus consulatus , prætextatis tectus incedit , non multum differens à magistratibus suis & colore vestitûs . Superfluum fortè videatur , quæ vosmetipsi vidistis iterare . Neque enim auribus expetuntur quæ fuerint usurpata luminibus : sed mandanda sunt literis , inferenda monumentis , mittenda in posteros , venturis seculis vix credenda miracula . Penè intra ipsas Palatinæ domus valvas , lecticas consulares jussit inferri : & quum honori ejus venerationique cedentes sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus , suis nos prope manibus impositos mixtus agmini togatorum præire coepit pedes , gradum moderans pene ad lictoris nutum & viatoris imperium . Credet hoc aliquis , qui illa purpuratorum 2 vidit paulo antè fastigia , qui ideo tantum honorem in suos ne 3 in honores contemnerent conferebant ? Credet aliquis tanto pòst , veterem illam priscorum temporum libertatem Reipubl. redditam ? Neque enim ego Lucii Bruti & P. Valerii , qui primi exactis regibus potestate annuâ

E 4 . civi-

1 al. *fruita*. 2 al. *viderit*. 3 Opinor leg. *inhonores* , id est inhonoratos.

civibus præfuerunt , consulatum nostro anteponendum puto . Vterque bono publico , uterque Romanæ Reipubl. salutaris , uterque insignis principis commodorum : sed habet aliquid unusquisque præcipuum . Illi potestatem consularem per populum acceperunt , nos per Julianum recepimus : illorum anno libertas orta est , nostro restituta . Sed sint , sanctissime Imperator , ea , quæ tu juste , moderatè , civiliter facis , aliis fortè miraculo , mihi esse non possunt , qui te omnibus humanis vitiis absolutum & liberum sciam , solo immortalitatis amore flagrare , dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriam posteritatis æternam , atque his maximè servire iudicibus , qui de rebus gestis tuis sine odio & gratia venturis seculis iudicabunt : non potest quicquam abiectum & humile cogitare , qui scit de se semper loquendum . Nunc si tibi Imperator parum ampla , nec respondente meritis tuis oratione usus videbor , quæso , obtestorque te , meæ id naturæ potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes esse tribuendum . Nemo unquam post homines natos ampliora præmia à regibus , atque imperatoribus consequutus est , nulli plus oneris impositum . Non abnuam , præfecturas , & consulatus multis esse delatos ; sed his post immensos labores honos quasi debitus restitutus est : mihi , quum jã honorem adeptus sim , nunc demum ut merear laborandum est : versa ratione temporum , permutata munerum vice modò enitendum est ut præmio dignus existimer , quum jam præmium ceperim . O mihi festivæ tuæ benevolentiae gravissimum pondus ! vereor ut apertè exprimere difficultatum mearum ordinem valeam : facilius est Imperator bonis artibus mereri cōsulem

fulem fieri, quam industriâ & labore perficere, ut videaris meruisse, quum factus sis. Absit Aug. & istud sancta divinitas omen avertat, ut tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficii: verumtamen, quod solum vel accipere potest ista fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui, immortalitatem munerum, tuorum colam officiis sempiternis, omne negotium, omne otium meum in ornandis rebus tuis, celebrandisque ponetur, neque solum à juventute mea urgente grati animi benevolentia declarabitur, sed etiam à me quum anima defecerit, monumenta tui in me beneficii permanebunt. In referenda autem gratia, sanctissime Imperator, hoc tibi polliceor, semperque præstabo, mihi neque in suggerendis consiliis veritatem, neque in adeundis (si res poposcerit] periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus. pro Republ. teque lædendis libertatem, neque in laboribus perfrendis industriam, neque in augendis imperiitui commodis grati animi benevolentiam defuturam.

Idque omni vitæ meæ
tempore summis opibus enixu-
rum, elaboraturum, effe-
cturum, ut honores
in me tui, non
quia necesse
fuerit,

ad 1 quemcumque delati, sed quia
oportuerit, rectè positi & ratio-
ne collocati esse videan-
tur. DIXI.

E 5 AD

---

1 Quemcumque pro quemlibet: quod Græce
dicitur τὸν τυχόντα.

A D L E C T O R E M.

CONSTANTINUS Augustus, quem
 Magnum appellant, Crispum, Constanti-
 num, Constantium, & Constantem, filios, Ca-
 sares designavit. In horum quinquennialibus
 hunc Panegyricum Nazarius dixit, Constantini
 patris laudes continentem, non filiorum. Porro
 historiam occisi per Constantinum Maxentii sic
 oculis subiicit, ut haud plus visurus fueris, si ipse
 interfuisses pugna. Meminit exercituum di-
 vinitus missorum: at historia triparti-
 ta refert vexillum crucis
 in sublimi con-
 spectum.

PANEGYRICUS NAZARII,

Dictus Constantino Imperatori.

DICTURUS Constantini augustissimas laudes; qui tantum ultrà omnium seculorum principes eminet, quantum à privatis cæteri principes recesserunt, & dicturus in coetu gaudiorum exultantium & lætitiæ gestientis, quam æmulationem solita beatissimorum Cæsarum quinquennia primò fecerunt, i silentio, nullam eloquentiam, nec optari, nec concipi posse, quæ dignam afferat, aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut vestris studiis facultatem. Jactat quippe se nunc, quum maximè alacris omnium, ac beata devotio: nec operta mentium rimari necesse est, extat in vultu cujusque hilaritatis publicæ decus, & in serenis frontibus animorum indicia perleguntur. Non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras, ita multa & candida foris prominet, ut intelligatur non ingentior esse quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos præsentium maximâ voluptate, sed lenocinatur his jam futuri ratio, & quæ temporibus disseparata sunt, animorum præsumptione junguntur. Quintumdecimum annum maximus princeps salutaris imperii degit: sed auguramur jam vicenalia, & venturi fidem superiorum felicitate sentimus. Quinquenalia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed

E 6 in.

in destinatis decēniis jam vota properantia, & spes volucres constituerunt : horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni feriem . Ita omnia quæ ex principibus nostris prosperè veniunt , continuatos fructus ferunt , nec magis recepta delectant quàm expectata juverunt . Verùm quid agimus , vicenis , aut jam tricenis annis circumscribendo quæ æterna sentimus ? ampliora sunt merita principum , quàm optata votorum . 1 Et quinimmo immensus felicitis cursus imperii : nec humanorum terminos curant , qui semper divina meditantur . Certè cupitorum irriti non sumus , qui quum optemus maxima , id faciamus benigniùs , quàm securiùs . Quòd propter coelestem in illo favorem tam certa adipiscendi spes est , quàm optandi soluta libertas . Has igitur gratulationes , quæ præsentibus excitantur , quæque superiorum memoriâ vigent , 2 aut quasi in posterum redundatura cogitatio avida depascitur , quis omnium queat flagrantissimis audientium studiis satisfacere dicendo ? Jam verò quum publicas tantum utilitates amplecti velim , & unusquisque privatim suas cogitet , tremebunda proferatur oratio , quæ tacitâ reputatione vincenda est : in ipsis etiam publicis gestorum ingentium professâ laudatio quam augendi cupiditatem præ se ferat ? non injuriâ minuendi metum faciunt , quæ spem amplificationis ex magnitudine sustulerunt . Quis oro , Constantine maxime (præsentem enim mihi alloqui videor , qui etsi conspectu habes , revelli tamen mentibus non potes) quis , inquam ,

---

1 at, Est . 2 *Malim sic legere* , aut quas in posterum redendaturas .

quam, aspirare laudes tuas valeat æquiparandi magis spe quàm gratiâ non tacendi? Quis tam potens fandi? cujus copia tam larga, tam felix, quæ quum virtutes attrectaverit, non aut circumventa numero desperato exitu stupeat, aut obterat magnitudinem, aut splendore obsolefacta tantum nitoris habeat quantum ex rerum luce collegerit? Cujus enim divina virtus, & ejus mira comes, appendixque victoria urbem Romam non præcipitantem exceperit, afflictam, ac planè jacentem excitaverit, recrearit, erexerit: sed quùmque aliæ felicissimæ tuæ priùs, ac deinceps expeditiones non minus in se operis amplexæ sint quàm ex ipsis faucibus fati Roma servata, quod dignum magnitudine tuâ excogitari, ac dici potest, in cujus laudibus id maximum non est, quod in terrarum orbe primarium est? Nobilissimorum quoque Cæsarum laudes exequi velle, studium quidem dulce, sed non & cura mediocris est: quorum in annis pubescentibus, non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcursor indolis bonæ, lætior, quàm uberior apparet: sed jam facta grandifera, & contra rationem ætatis, maximorumque fructuum matura perceptio. Quorum alter jam obterendis hostibus gravis terrorem paternum, quo semper barbaria omnis intremuit, derivare ad nomen suum cœpit: alter jam consulatum, jam venerationem sui sentiens, si quid intractum, aut parens, aut frater reservet, declarat mox victorem futurum qui animo jam vincit ætatem. Rapitur quippe ad similitudinem suorum excellens quæque natura, nec sensim ac lentè indicium promit boni, quum involucra infantiaæ vividum rumpit ingenium. Unde enim

enim principis maximi tam effusus in liberos animus, nisi quòd in illis jam simulacrum sui conspiciat? Commendet inferioribus suos sola necessitudo naturæ, & qualescunque diligant, quum illi quod ex te desiderant non habent: præstantissimum principem hoc maximè iuvet, quòd in annis primoribus jam sunt ductæ lineæ quibus virtutum suarum effigies posset includi. Et pater optimus, sed melior Imp. non tam sibi quàm Reipubl. gaudet, quum liberos sibi similes intuetur, quibus ad perficienda quæ ingenerata sunt bona non segnibus virtutum opifex disciplina coniungitur, ut spes æquiparandi patris certa sit, quippe indole similes, sed sub eodem magistro discendi fortuna felicior. Ipsum à tenero intuentes, in ipsum oculis, ac mente conversi, nihil ab eius contemplatione deflectunt, incerti mirentur an diligant, nisi, quod necesse est, utrumque permixtè simul. Nam & amor factorum commendatior est, unde nascitur admiratio, & facta quum mira sunt, amorem invicem creant. Ita spectantibus liberis quicquid ab eo pulcherrimè geritur, cum propter ipsum magis placuit, tum studio imitationis inolefcit. Jam tibi quidem in erudiendo, Imperator optime, non omnia præponebantur quæ sequi velies, nisi quòd rectè factorum contemplator accerrimus, si quid secus fieret à spectandi cura prudentes oculos abstraherbas. Dabit enim veniam clementia tua, si audacior veritas facit. Existimare quidem de principibus nemini fas est: Nam & in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta, veneratio & si qui propius adierunt, quod oculis in solem se contendentibus evenit, præstrictâ acie videndi facultate caruerunt.

Ve-

Verùm tu facis , principum maxime , ut parere videantur quæ priùs oblitructa fuerant , qui tam optas totus videri quàm cæteri recusabant : non terror obtentui est , nec occultandis quæ plerumque extrinsecùs latent , demorandoque aspectu ostentatio speciosa perhibetur . Obtutus hominum benignus receptas , nec intuentem iniquus fulgor retundit , ad serenum lumen invitat . Nunc denique intelligamus , quæ desideranda in prioribus fuerunt , postquam ea , quæ operta in cæteris veritissimus , inte referuata veneramur . Igitur , ut facitis , beatissimi Cæsares , per omnes paternarum laudum vias ite securi . Non simplici quidem itinere numerosæ eius virtutes ingrediuntur , sed omnia ad eundem gloriæ exitum ferunt . Nullæ cupiditatum deflexiones , nulli erroris anfractus , ut verenda progredientibus non sit dispendiosa reuocatio : itaque maturiorem cursum instituistis , qui moram considerandi itineris non habetis . Sed mihi circumvento hac ipsâ rerum copiâ , quæ potissimum capeffenda sit via , qui aditus fiat , incertum est . Itaque se multa offerunt specie paria , magnitudine congruentia . Verùm ut in magnis domibus interiorum ornatum vestibula ipsa declarant , sic nobis venturis ad ingentium virtutum stupenda penetralia , debet laudationis ingressum , & prædicationis ianuam Roma præbere , quæ demersa quondam tyrannidis impiæ malis , & quò maior eò miserabilior , maiestatis pristinæ decus ad misericordiæ ambitum conferebat : tibi tamen Constantine maxime , etiam in illa sui sorte venerabilis , quòd quos impensè amamus , observantia illorum integra est , etiam si fortuna delapsa est : in abiectos officia gratior

ra sunt quæ non ex misericordia sed ex honore
venerunt . Sed nimirum rectè à sapientibus
ponitur connexio inter se apta virtutum .
Sic enim mutuò & opera juvat , & fructum o-
peræ partiuntur , ut facilè appareat insepara-
bilis & indiscreta permixtio . Gessisti bellum
Imp. maxime , quod tibi non minus onus ur-
bis imposuit , quàm ejusdem ærumna persua-
sit . Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ
datum , quàm pietati tributum est , quòd dum
scelestos persequeris , miseros liberaisti . Con-
stituta enim & in perpetuum Roma fundata
est , omnibus , qui statum ejus labefactare po-
terant , cum stirpe deletis . Non enim (qui bel-
lorum eventus solèt esse] per varios & uolubi-
les casus maris dubius erravit : nec fortunæ
vicissitudo , quæ plerumque prosperis rebus
triste aliquid agglutinat , victorum lætitiā
uulneravit : sed tanta hostium & tam ampla
cædes , tam felix & incruenta victoria fuit , ut
credas non bello ancipiti dimicatum , sed so-
las impiorum poenas expetitas . Tantum etiam
inter arma bona conscientia sibi vindicat , ut
jam cæperit non virtutis magis quàm integri-
tatis esse victoria . Spectat enim nos ex alto re-
rum arbiter deus : & quamvis humanæ men-
tes profundos gerant cogitationum recessus ,
insinuat tamen sese totam servata divinitas .
nec fieri potest , ut quum spiritum quem duci-
mus , quum tot commodā quibus alimur , divi-
num nobis lumen impartiat , terrarum se curis
abdicaverit , nec inter eorum vitas diiudicet
quorum utilitates gubernat . Illa igitur vis , illa
majestas fandi ac nefandi discriminatrix , quæ
omnia meritorum momenta perpendit , librat ,
examinat , illa pietatem tuam texit , illa nefa-
riam illius tyranni fregit amentiam , illa invi-
ctum

Etum exercitum tuum tot victoriarum conscientia, plenis pectoribus ardentem, tantis insuper viribus iuvit, quantas præstare, aut deus potuit, aut amor tuus debuit, ut horrendas acies, ut incognita ferri: & corporum robora fulmineus miles everteret; ut quicquid instruxerat diuturni sceleris longa molitio, felici congressione consumeres. O tuam Imp. non victoriam magis, quam clementiam prædicandam! gravatè etiam apud animum tuum malè pereunt: inuitus pugnasti, qui tam facilè ¹ vincebas. Jamdudum quippe prævideras hominem non imperando habilem, non tantæ majestatis capacem, quòd magnitudo malè crediti muneris extra animi angustias effluebat. quòd qui tueri nequeunt, ubi sub tanto onere fortunæ infirmitas lapsa est, faciunt licentiam de potestate. Quid ego referam infelicium indignissimas cædes? quid inexpletos libidinum pastus? quid miseras patrimoniorum direptiones? Sileantur hæc sanè, non tantum ne sopitam malorum memoriam oratio mea suscitet, sed ne sanctissimas principis laudes, dum aliena vitia depromimus, sermo talis incester. Incrementum quidem adeptæ felicitatis est malorum commemorata depulsio: verum ut in segetibus etiamsi multa, quæ humum obsederant, industria relevanda sunt, laborem tamen purgati soli nesciunt qui fructus editos intuentur: sic Constantini laudibus fatis est, dum efflorescentia bona cernimus, ne mala excisa reputemus. Ferebas tamen Imp. ferebas illum in tantis malis ludentem, & quum omnia tu scires, vota hominum connivendo, patiando fatigabas: qui ne

inju-

injustè sic quidem arma caperes, etsi nondum ab homine laceffit, jam tamen vitiorum ejus inimicus. Sed quod erat consentaneum clementiæ tuæ, experiebaris remedia meliora, ut quod leniri, quàm rescari malle, mitior medicina sanaret. Quin extorques animo tuo conveniendi studium & concordiae voluntatem? si concordiam quàm veniam appellari fas est, quum qui potest vincere, optat ignoscere. Et non dubito quin hanc rationem celestis prudentia tua duxerit, quod conjunctione suâ flagrantissimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. Nulla quippe est libido tam vecors, quam non 2 capiat quum in consortium temperantia venerit. Deicit oculos deformis ignavia ubi ei pulchritudo virtutis obiecta est: tergiversari, atque hæere petulantiam videas, gravitate, modestiâ, & decore confusam: ut appareat te Imp. optime, concordiam imperandâ non illi impunitatem vexandæ urbis daturum, sed leniorem petiisse victoriam, quum malle vitia ejus quàm arma superare. Sed profectò nullâ vi possunt coire quæ naturali divortio dissident: nec ulla tam fidelis est copula, quæ in diversum tendentia nexu suo teneat. Perpendit scilicet secum excellens prudentia tua, eique semper pietas applicata, omnes concordiae commoditates, illam esse fundamentum ac radicem otii, bonorum civium seminarum, quietis publicæ segetem, & almam pacis altricem. Sed ò quàm æger est ad honestatem recursus his, qui jam gradum ex nequitia protulerunt! Vocas ad societatem: appetitum tuum refugit, adversatur, horrescit:

---

1 capiat pro vincat.

scit : nihil sibi putat tecum commune, quia nihil simile est. Jam certè quiescere virtuti integrum non est . nam bellum animo gerere armis abstinentem , non concordiae ratio est, sed ignava dissensio . Licet non sit in his ratio desideranda qui semel de via præcipientes ire coeperunt : mirari tamen nequeo , quum id delatum non amplexus sit , quod impudens esset si auderet optare . Utrum urbis funestam illam lacerationem lentè , ac remissè te laturum putavit ? Sed natura affert, ut injuriæ ejus , quem diligas , etiamsi re ipsâ graves sunt , fiant tamen amore graviores : an credidit conferenda manu non inferiorem ? Hoc verò quàm opinari non potuerit , exitus docuit , quum signis tam sæpe collatis nihil unquam , quod aut spes aucuparetur , aut fortuna promitteret : dolis credo existimavit decipi posse , sed non virtus tua de congressione quàm prudentia est de fraude securior . Quis enim ad præsentendum sagacior ? quis vigilantior ad videndum ? quis contemplatur præsentia acrius , ventura prolixius , ambigua certiùs , capitosa feliciùs ? Non hinc tecum Lynceus ille certaret , qui , ut poetæ ferunt , parietum-septa & arborum truncos visu facilè traiciebat : aut etiam ille quem eadem vetustas locuta est , quum Sici-liensi speculâ constitisset , conspiciari solitum naves , quæ Africæ portum subirent : quum respectum hominis non aer effusus, quem crassiorē exhalatio maris faceret , non tantum disjunctarum regionum longinquitas impediret . Quum spes omnis frigere debuerit , & voluntas pacificandi alienata sit , quis dubitet divinitus armis tuis deditum ? quum eò dementia processerit , ultrò etiam lacefferet quem ambire deberet . O quàm acres habes
dolo-

dolorum aculeos à contumelia , quam imponit inferior ! Ecce enim , proh dolor , verba vix suppetunt , venerandarum imaginum acerba dejectio , & divini vultus litura deformis . O manus impiæ , ò truces oculi , ita non caligastis ? in quo lumen mundi obscurabatis , meritis ipsa tenebras non imbibistis ? Commovere tandem conscia virtus , nec permittas hoc furori , cui de te aliud non licebat . Sed quid tandem assequeris cæca dementia ? aboleri hic vultus non potest , univerforum pectoribus infixus est , nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis retinet : sed desiderio efflorescit animorum . una demum Constantini oblivio est , humani generis occasus . Nunc verò commendabiliorem injuria tua faciet patientiam ejus : avidius expètent , quem pictura non reddit : flagrantiora sunt animorum desideria quum oculorum solatia perdiderunt . Nihil profectò gravius , nihil miserius Roma doluisti : quamvis recondita altè magis gemes , & ingestos quotidie luctus callo quodam obduratæ patientiæ sustineres . Confessus est se inconsultior dolor , nec timuit deprehendi , & malè clausi signa mœroris per vultus indices exierunt . Hoc enim Roma tot uulneribus faucia vindicari volebas , quum tam præstantissimus princeps injuriæ suæ negligens ulcisci tuas mallet . Ita ambo benigni ratiocinatores officiorum paria fecisti : tu voto quo solo volebas , ille amore pariter & facultate , ut tantum bonorum tibi tribueret , quantum te sibi velle recognosceret . Pugnasti igitur Imp. coactus quidem , sed hoc maximè victoriam meruisti , quia non desiderabas , optasti pacem : sed ignosce si plus omnium vota valuerunt ,

nec

nec illa ¹ divinitus obsecunda cœptis tuis solita, in hoc refragata est, sed aliquid è sententia tua non cedit, ut plus pro meritis iniret. Negata est concordia, cui erat parata victoria. In ore denique est omnium Galliarum, exercitus visos qui se divinitus missos præ se ferebant. Et quamvis cœlestia sub oculis hominum venire non soleant, quòd crassam & caligantem aciem simplex, & inconcreta substantia naturæ tenuis cludat: illi tamen auxiliatores tui aspici audirique ² patientis, ubi meritum tuum testificati sunt, mortalis ³ versus contagium refugerunt. Sed quænam illa fuisse dicitur species? qui vigor corporum? quæ amplitudo membrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabant verendum nescio quid umbone corusci, & cœlestium armorum lux terribilis ardebat; tales enim venerant, ut tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio: hoc inter audientes ferebant, Constantinum petimus: Constantino imus auxilio. ⁴ Habent profectò & divina jactantiam, & cœlestia quoque tangit ambitio. Illi cœlo lapsi, illi divinitus missi gloriabantur, quòd tibi militabant. Ducebat hos credo Constantius pater, qui terrarum triumphis altiori tibi cesserat: divinas expeditiones jam divus agitabat. Magnus hic quoque pietatis tuæ fructus, quòd quamvis particeps cœli, ampliolem se fieri gratiâ tuâ senserit, & cujus munera in alios influere jam possint, in eum ipsum tua munera redundarunt. Cedat tibi non recentium seculo-

¹ Sic legerim, divinitas obsecundare.

² al. patentes. ³ visus leg.

⁴ Minus rectè, quia gentilis, ut habet Baron. t. 3. Const. 7. n. 13.

culorum modò , sed totius memoriæ vetustas : quamvis illa recti appetens , & nullo unquam depravata in officio , gloriatur penes se sanctitatis famam stetisse : sed nec leguntur præconia hominum , ubi quærentur judicia divina . Illi igitur veteres laudati vitæ moderatores , qui refrænandis cupiditatibus restrictè compèque vixerunt , quorum omnis ætas armis conterebatur , quando tantam in prælio divinam opem pro merito integritatis habuerunt , ut qui longè à virtutibus tuis distant , in proximo saltem justitiæ gradu reponantur ? Romano quodam in bello ferunt duos cum equis juvenes extitisse spectatos , formâ pariter , ac viribus , quia in dimicando præter cæteros insignes fuissent , jussu imperatoris ad remunerandum requisitos , ubi nullus inveniebatur , fides habita est divinos fuisse , quòd laborem sedulò communicavissent , laboris pretium respuissent . Equidem historiæ non invitus assentior . neque enim in hoc veri interpolatrix tenenda , quæ se non vanam antiquitatis nuntiam pollicetur ; sed tamen illi qui hoc Annalium monumentis illigaverunt , verebantur ne apud posteros miraculi fides claudicaret . Estote ò gravissimi autores de scriptorum religione securi : credamus facta , qui majora nunc sensimus . Magnitudo principis nostri gestis veterum fidem conciliat , sed miraculum detrahit . Pro auxilii copia negotiorum ratio metienda est : duo quondam iuvenes , sed nunc exercitus visi . hoc certè uberius , nec infirmius veritate . Sed argumento duplici fides nixa , sic Constantinus juvari meruit , sic debuit Roma servari . Magnum hoc imperator maxime , sed de tua pietate non mirum , adesse tibi in omnibus summam illam majestatem ,
quæ

quæ te circumflexa tueatur, conjecturâ mentium tenebamus, etsi nondum ad fidem patebat oculorum. Etenim quum mens tua mortali contagione secreta, pura omnis, funditus sincera, ubique se promerendo deo præstet: quum gloria tua humanum modum supergressa sit, quis est hominum quin opitulari tibi deum credat, quum id & vita mereatur, & rerum gestarum magnitudo testetur? Parumper igitur ab instituto cursu, non ingrato diverticulo recedamus: tenebo hunc orationis modum, ut nec inhumanè de cæteris muta sit, nec odiosè de instantibus obloquatur. Tu Imperator optime, inito principatu adhuc ævi inimaturus, sed jam maturus imperio, ostendisti cursum ætatis non expectandum in festinatione virtutis: tu exinde domi, militiæque juxtâ bonus, nusquam gradum extulisti, quum ubique te gloria quasi umbra comitata sit: tu ferocissimis regibus, Ascarico, & Comite, captis, tantâ laude res bellicas auspicatus est, ut jam inauditæ magnitudinis obsidem teneremus. Ut Herculem ferunt tenerum adhuc atque lactantem, duos angues manu elisisse, ut jam infantulo indoles futuri roboris immicaret: sic tu Imp. in ipsis imperii tui cunabulis quasi geminos dracones necares, per sævissimorum regum famosa supplicia ludebas. Franci ipsi præter cæteros truces, quorum vis, quum ad bellum effervesceret, ultra ipsum Oceanum æstu furoris evecta, Hispaniarum etiam oras armis infestas habebat. ii igitur sub armis tuis ita conciderunt, ut deleri funditus possent, nisi divino instinctu, quo regis omnia, quos ipse affecerat, afficiendos filio reservasses. Quamquam ad gloriam nostram foecunda malis suis natio ita raptim adolevit,

robura

robustèque recreata est, ut fortissimo Cæsari primitias ingentis victoriæ daret, quâ memoriâ acceptæ cladis non infracta, sed asperata pugnaret. Differamus parumper Italicas expeditiones, quibus Segusiensium civitatem, quæ superatis Alpibus Italiæ claustrum obii-
cit, quum vi & virtute velut januam belli re-
fregisses, inde per obiectas acies, per exerci-
tus obvios, usque ad Romana moenia inof-
fensus victoriarum impetus percurrit. Quid
memorem Bruterōs? quid Clamasos? quid
Etruscos, Vangionas, Alamanos, Tubantes?
bellicum strepunt nomina, & immanitas bar-
bariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem.
Hi omnes singillatim, dein pariter armati,
conspiratione foederatæ societatis exarserant:
tu tamen Imp. quum tantam belli molem vi-
deres, nihil magis timuisti quàm ne timereris.
Adis barbaros, & dissimulato principis habi-
tu, quàm proximè poteras cum duobus acce-
dis. Numquam est excelsior principatus,
quàm quum se publico submittit officio. Fa-
cis verba, spem illorum agitas, & versas,
crudelitatem negas esse præsentem. O verè
cæca barbaria, quæ in illo vultu signa princi-
pis non videris, quem ne sic 2 quid est sense-
ris, quum intra jactum teli securus sui staret!
Constantinum esse qui hoc poterat non time-
re, dubitare quicquam potes, per omnia sub-
nixum deo vadere. Invictos ducis, & solus
timeris: tot regna, tot populi, & tantarum
nationum congregatio indignam se viribus
tuis putat, quem credit absentem. Tibi tamen
incre-

---

1 Sic puto leg. Etruscos? Vangiones, Ale-
manos, Tubantes.

2 Opinor leg. quidem s.

incrementum laudis ex multiplicatione terroris est : magnificentius congregata obteris , quàm scrupulosius dispersa sequeris . Innumeræ simul gentes ad bellum coactæ , sed uno impetu tuo fusæ , dum Collatinam vim comparant , compendiosam victoriam præstiterunt . Vno hoc bello , si debitis laudibus immorari vacaret , dies integer condere-
 tur : nunc ita omnia prætervolans cecidit oratio , ut victoriarum tuarum non summam evolueret , sed ornamenta monstraret . His rebus semper è Republ. gestis tantâ vi tantoque successu , ut nunquam virtus tua intremuerit , prudentia hæserit , felicitas claudicarit , satis ut opinor , probatum est : perpetuam in te benignæ majestatis opem fluere , ut cœlestes exercitus tui non tunc primò missi , sed tum demum intellecti esse videantur . Talis igitur ad liberandam Italiam , & tam tutus accedis , ut quum res bellica cæcos habeat eventus , in te tamen dimicandi volûtatem pro victoriæ pignore tenebas , 1 et si abessent auxilia divina , aderat enim robustus , & florens , plenus virium , animi plenus exercitus , lætus armis , & militiæ munia exequens , studio magis quàm necessitate , quippe tuis stipendia sunt pauciora quàm prælia : (quum dico prælia , significo victorias) præterea , tam amans tui , quàm tibi charus . Ignosce enim superba virtus quantumvis fiducia , & spiritus capias , amor principis facit militem fortio-
 rem . Antiqua admodum res est quam proferam , sed non indigna memoratu . Illyrici quondam despicientes Eropi regis infantiam , Macedones bello lacefferunt . Et prima
 F qui-

---

1. Insuper , & impium dictum : ut à gentili .

quidem congressio secundum illos fuit : verum Macedones quum bellum reficerent , regem suum in cunis ad aciem detulerunt : quum illos ira , hos miseratio : illos signorum cantus , hos pueri vagitus accenderet , mutata est ratio certaminis , vicerunt qui amore pugnant . Quanto igitur est amor fidelior accepti beneficii memoriâ , quàm præsumptione futuri , quod illic præcepta res iuvat , hîc expectata blanditur , tanto tui animosius dimicaverunt , qui non puero spem gratiæ munerabantur , sed principi post natos homines benignissimo meriti debitum rependebant . Primam igitur Segusiensium civitatem (quam primam iter dederat) victoria facilis amplexa est , quæ resistendi pertinaciâ ita in se Imperatoris vim convertit , ut pietatem tamen non alienaverit . Nam quum introitus vi , manu quæreretur , & portarum inflammatio ignem latè distulisset , cuius facilis per adiuncta contagio partu pestifero valescebat , maxima benignissimi Imp. fuit cura , non modò ut incendium non adiutum senesceret , sed oppressum emori posset , & longè operosior clementia quàm fortitudo perfecta est , quum plus in conservanda urbe , quàm in capienda fuerat laboris , oriretur . Itaque digrediens sic cupiditatem sui fecit , ut eam ad omne obsequium non victoriæ metus componeret , sed admiratio lenitatis . Optima ajunt esse remedia , quæ ad usum corrigendi nostri ex aliena calamitate nascuntur : verum animus pravitate velut morbo impeditus delectum boni non habet . Ecce jam apud Taurinos venientem pugna gravior expectat , nec Segusiensium vastitas monet ut sibi caveant , nec cogitant , quod cum principe res futura sit , quod neque

vis

vis ejus resistendi spem faciat, nec mansuetudo rationem. Campum latè jacentem tantus miles oppleverat, ut non improbare fiduciam qui instructos videret. Quæ enim illa fuisse dicitur species? quàm atrox visu? quàm formidolosa? operimento ferri, equi, atque homines pariter obsepti. Clibanariis in exercitu nomen est, supernè omnibus tectis equorum pectoribus, demissa lorica, & crurum tenuis pendens, sine impedimento gressus à noxa vulneris vindicabat: te tamén Imp. non terruit, nec quòd tanto numero duplicabat armatura terrorem, nec quòd vim armis numerus addebat. Certum est, pro negotii modo animosam esse virtutem, quòd ex se rerum captum suum temperat, in parvis propè ad securitatem remissa, in mediocribus modicè intensior, ubi magna venerunt, juxta magnitudinem exantlandi operis erigitur. Illa armorum ostentatio, & operti ferro exercitus, qui imbelles oculos vulnerassent, invictas mentes excitaverunt, quòd imbutus imperatoris exemplo, totis animis ejus miles ardescit, quum invenit hostem quem vinci deceret. Cataphractos equites, in quibus maximum steterat pugnae robur, ipse tibi sumis. His disciplina pugnandi est, quum aciem arctaverint, servant impressionis tenorem, & immunes vulnerum, quicquid oppositum sine hæsitatione perumpant. Sed tu Imp. prudentissime, qui omnes bellandi vias nosse, opem ex ingenio reperisti: quod tutissimum est eludere, quod est difficillimum sustinere. deductâ acie in 1. revocabilem imperium hostes effundis, dein quos ludificandos

F 2

re-

---

1 *al.* revoc. imperium in hostes.

recepas, reductis agminibus includis. Nihil proderat contrà tendere, quum ex industria tua cederent, flexum ad insequendum ferreus rigor non dabit. Ita nostri proditos sibi clavis adoriuntur: quæ gravibus ferratisque nodis hostem vulnere non patentem cædendo defatigabant, ac maximè capitibus afflicta, quos ictu perturbaverant, ruere cogebantur. Tunc ire præcipientes, labi reclives, semineces vacillare, aut moribundi i sedilibus attingeri, permixta equorum olade impliciti jacere, qui reperto sauciandi loco passim equitem effræni dolore fundebant. Ad unum interfectis omnibus, tuis integris, horrorem armorum ad miraculum victoriæ transtulerunt, quod qui invulnerabiles habebantur, sine tuorum vulneribus interissent. Antoninus Imper. in toga præstans, & non iners nec futilis bello, quum adversum Partos armis experiretur, visis cataphractis, adeo totus in metum venit, ut ultrò ad regem conciliatrices pacis literas daret: quas quum rex immodicus animi respuisset, insolentia quidem barbari debellata est, sed patefactum est in his tantam inesse violentiam, ut ea vincendus armis fideret, & superaturus timeret. Quid ego referam post tantam, & tam gravem pugnam, quod apud Brixiam magnus quidam, & acer equitatus esset, fugâ, quàm visu astutior, & primo impetu tuo pulsus, Veronam usque contendit ad præsidia majora? Neque id dedecori fuit: quod excusati fugiunt qui tibi cedunt: contingat quin immò timiditati miseræ res ostentanda fugâ quæ ha-

i Sedilibus, sellas intelligit, quas ephippia Græci vocant.

habuerit dignitatem. Ipsa autem Verona freta manibus, copiis, quas in unum adventus tui formido conduxerat, quum multorum jam cladem accepisset, facta est parumper metu cunctatior, non ratione fidelior, muris se ab impetu vindicat. Aderat quidem Ruricius experientissimus belli, & tyrannicorum ducum columen, per tota admodum moenia magna vis hominum, & apud Brixiam plerique jam fracti. Ut in corpore, quum aliqua pars ægra est, valetudo omnis contaminari solet: sic illius multitudinis portio malo affecta totum exercitum timoris contagio dissiparet. Quàm faciles lapsus infirmitas habet, quum eam intempestiva movit audacia, cum sæpè aliàs, tum maximè in illa obsidione perspectum est. Clausi impetum faciunt, & qui se aliquandiu latendo à morte defenderant, facta pugnandi causa, poenas eruptionis temerariæ pependerunt, idemque Ruricius magna suorum clade rejectus in moenia, spe jam lassa, & adhuc mente vesana, quum se Veronam proripuisset, novos eodem egit exercitus, & præcipitante jam die bellum non detrectavit, pugnae avidior, quàm salutis. Sed eum exitus magis, quàm merita fefellerunt: nam furorem mors domuit, quem non potuerat considerati ratio, nec victi formido sanare. O nox illa æternis seculis, monumentisque mandanda, quum spiris tenebrisque congressus, fortunæ totum liceret, tu tamen Imp. (non intuitior tempore, quàm à Deo tectior) sævissimo hosti multus instares, & libertate cædis exultans, donum noctis duceres, quod pugnantem nemo erueret, ex infestas acie inter-

F 3 ritus

ritus vadis, densissima quæque prorumpis, deiicis, proteris: mortis decus perdunt quos ignoratus affligis, nisi quod te ipsa vis tua cogit agnosci. Nihil enim te permovent tubarum fractæ voces, horrendus militum clamor, et permixta casibus vulnera, illi cominus gladii, cadentium graves gemitus, armalate strepentina, & in unum quendam sonitum diversi fragoris acta confusio, quod hæc omnia, aut virtus negligit, aut ira non sentit. Nox ipsa, iustissima bellantibus causa terroris, vehementiorem te agendis stragibus fecerat: Quod solum enim virtutis tuæ impedimentum est, miserationem tenebræ non habent: ut intelligi liceat quantum illo in bello vis tua perfecit, pietate non retentâ, & maiestate securâ. Prælio vix multâ nocte confecto, fessus cædibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, sed hostili, ad obsidionis vigilias recurrebas. O fortuna, ò præpotens Roma, quam tu unquam gratiam pro tantis his laboribus referes? nisi quod indulgentissimus princeps, tanquam hoc ipsum tibi debeat, eò chariorem habet, quod maiore labore servavit. Et quoniam me ad urbis commemorationem fors quædam intulit, non rerum ordo deduxit, neque revocare orationem fas est, quod iam dudum contenta veniebat: prætereo te Aquileia, te Mutina, cæterasque regiones, quibus propter insequitas incredibilium bonorum, commoditates gratissima fuit ipsius oppugnationis iniuria: Senferunt enim translatis ad fortissimum principem fortunarum suarum gubernaculis, quam facile omnia ad salubrem cursum redirent, quæ ita deferebantur, ut

mox,

mox , aut malorum omnium scopulis illiderentur , aut miseriarum vadis adhærescerent : prætereo inquam , & hæc & alia complura , quorum est & sigillatim onerosa moles , & omnium simul acervus onerosior. Nam quæ diducta ferre nequeas , his congregatis subire , spei importunioris est , quàm fiducia promptioris. Recuperatâ igitur Italiâ , hic primus fuit liberandæ urbis gradus , & ad victoriam facilis accessus , quod illum semper excedendæ urbis visceribus inhærentem , ex asfuetis latebris vis divinitatis excussit . In quo quidem tantum momenti fuit ad perficiendæ rei facilitatem , ut non tam gloriandum sit virtuti tuæ , præstantissime Imp. quòd eum viceris , quàm gratulandum felicitati , quòd ad pugnam potius 1 evocare . Non enim casu , non fiduciâ factum putemus , ut ultrò etiam exercitum educeret adversum eum 2 cujus adventus stridorem ipsum perhorresceret , nisi animum iam metu devium infestior 3 dem , & pereundi maturitas perpulisset. Quod ita ratio disponendi exercitus docuit illum mente perditâ , implicatoque consilio , quum eum pugnæ locum caperet , ut interclusa fuga moriendi necessitatem imponeret , quum spem victoriæ non haberet . Quid quòd imperatori nostro optandum largiter fuit , qui hoc uno maximè offenditur , si certamen lubricum faciat spes prompta fugiendi ? Relaxaverit acies , aut frons impulsâ titubaverit , fiducia manuum ad pedes migrat . Non amas Imp. bella , nisi ferventem hostem in gradu suo præ-

F. 1. 4. cisa

1 *al. evocaris.*

2 Cujus adventus , duogenitivi sunt .

3 *Opinor legendum , dæmon ,*

cisa fuga teneat, ut aut ferro concidat, aut miseratione servetur. Apud Tyberim igitur suos instruxit sic ripæ locatos, ut ultimorum vestigia præfagio quodam eventuræ cladis unda fatalis allueret: ita verò multitudine supeditante, ut ultrà, quàm visus agi posset, extenta acies pertineret, non quò frons imbecilla tractu invalido duceretur, sed tantâ subsidiorum atque ordinum confirmatione, ut acies non porrectior, quàm robustior, murum utrinque præberet, quòd eam nec constipatio contraxisset, nec longitudo tenuarat. Prætermittam hoc loco, Constantine maxime, disponendi militis tui miram incredibilemque rationem: hoc enim persequi vellem, quem tenuisset locum coelestis exercitus, dicam: quanquam non illos arbitror stetisse nisi tecum: difficillimam enim pugnæ partem tibi deligis, & tanquam pro fortunæ gradu modus virtutum debeatur, ita inter duos non vis principatu magis excellere, quàm labore. Cumulatissimum quidem principis munus est, si manu etiam cesser, non cessasse consilio: sed tu non *seguior gressu quàm iungere*, simul exercitus tuos monito regis, opere juvas, incendis exemplo. Quod hic etiam facis promptius quàm in cæteris præliis, quòd in præsentì erat tam ampla pugnæ merces, quàm pugnator illustis, & statim Roma 1 victoriis. Cuius rei quum imaginem cepi, dicturus horresco. Invadis primus aciem, solus irrumpis, obumbrant euntem telorum irriti jactus, sonat ictibus umbo, 2 securus his, quos quum trabalis hasta deiecit, insultans 3 ferus pro-

---

1 Legendum victoris. 2 Malim legere, securus ab his, 3 Ferus, id est equus.

proterit, fulget nobilis galea, & corusca luce gemmarum divinum verticem monstrat: auro clypeus, auro arma collucet, O quantam vim possides virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas quàm decoris! Secuti hunc ardorem fortissimi milites, & dignos seductu eius, imperioque testati, sic viritum laboraverunt, quasi summa res singulorum manu teneretur. Non commemorabo hîc testas continuis stragibus ripas, non oppletum acervis corporum Tyberim, & inter congelatas altè cadaverum moles ægro nixu, ac vix elutantibus gurgitibus exeuntem, quoddque illum ipsum tyrannum non mors virilis, sed fuga turpis prodidit, & dignum ignaviæ, & sævitix exitu fluctus sanguinei necaverunt. Perstringi hæc satis est, quod & pridie prolixius mihi dicta sunt, neque pro dignitate exequi copia est, & ne pugna raptim gesta diutius narrata quàm confecta videatur. O si nunc mihi facultas daretur sermonis, pro rerum dignitate figurandi, adhiberem omnes flosculos, & abuterer exquisito quodam lepore, ac vetustate dicendi. Jam strepitus Martii, jam tubarum sonores festus, & resultanti favore mutantur, dicendus in urbem ingressus est Imperatoris, & in exprimendo senatus P. Q. R. maximo gaudio, ingrata nisi & ipsa lasciviat oratio. Nullus post urbem conditam dies Romano illuxit imperio, cuius tam effusa, tamque insignis gratulatio, aut fuerit, aut esse debuerit: nulli tam læti triumphi quos Annalium vetustas consecratos in literis habet. Non agebantur quidem ante

F 5. cur-

1 Opinoꝛ sic legendum, *tubarum sonores, festis, &c.*

currum vincti duces, sed incedebat tandem soluta nobilitas: non coniecti in carcerem barbari, sed deducti è carcere consulares: non captivi alienigenæ introitum illum honestaverunt, sed Roma jam libera nil ex hostico accepit, sed seipsam recuperavit, nec prædâ auctior facta est, sed esse præda desinit: & quo nil adiici ad gloriæ magnitudinem potest, imperium recepit, quæ servitium sustinebat. Duci sanè omnibus videbantur subacta vitiorum agmina, quæ urbem graviter obsederant: scelus domitum, victa perfidia, diffidens sibi audacia, & importunitas catenata, furor vinctus, & cruenta crudelitas inani terrore frendebatur, superbia, atque arrogantia debellatæ, luxuries coercita, & libido constricta nexu ferro tenebantur. Sequebatur hunc comitatum suum tyranni ipsius teterrimum caput, ac (si qua referentibus fides est) suberat adhuc sævitia, & horrendæ frontis minas mors ipsa non vicerat. Iniciebantur vulgo contumeliosissimæ voces: nam & ludibriis oppressoris sui auspicari libertatem juvabat, & mira voluntate conceptus è vita terroris insultatione interitus obtebatur. Quis triumphus illustrior? quæ species pulchrior? quæ pompa felicio? Dicam itaque Imp. quo uno satis mihi videor divinam gloriam tuam significaturus, quot in illo turpitudinum notas extinxeras, tot in te laudum insulæ refleserunt. Fraudari indulgentissimus princeps eâ gratiâ neminem voluit, quo minus omnis quo odium eius persuaserat, spectaculum

---

1 *Opinor leg.* & mira voluptate, conceptus è vita terror, insultatione interitus obtebatur. 2 *al.* quæ.

tyrannici funeris expiaret ubique. Jam quidem lætitiæ gestæ rei diffuderat fama velox, & ad celeritatem nuntii pennata victoria insequēbatur: tamen uberiore cum gaudio ipsius rei fructus, quod ad animum languidiùs accedunt, quæ aurium viâ manant, quàm quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam concursus hominum excitabantur, tantæ ex oppidis effusiones, ut facile antea acti terroris testificatio in præsentī exultatione luçeret. Pari studio missum, ejusdem tyranni ad permulcendam Africam caput, ut quam maximè unus afflixerat, laceratus expleret. Et nondum satis tempestivo mari, affuerunt tamen navigantibus felices auræ, & flatus secundi, beatissimamque victoriam ipsam etiam elementa juverunt. Caput in quo titulus tantæ laudis circumferebatur, reddidit Tyberis, prosequuti sunt venti, maria servarunt. Quo nam modo te potens Africa, quanto lætitiæ fremitu, quàm insolenti voluntate jactasti. Nihil quippe est immoderatiùs, quàm post longam tristitiā repens gaudium; impetū suo fervet, nec ut primū liberum, continuò defecatum, statim purum est. Nam ut fistulæ quum ut diu interceptæ sunt, exitu dato, quò largiores, eò crassiores aquas evomunt: sic vota hominum metu interclusa, turbidè aliquid egerunt quum cumulata ruperunt. Hæc victoriarum gratulationes, nec minùs uberes fructus reliquarum virtutum fuerunt. Implicatam quidem atque obsitam urbem gravissimis malis evoluerunt indefessa vis atque eximia fortitudo: sed quantum boni prudentia excogitavit, benignitas, & clementia contulerunt: quorum quid

1 magni iuverit, difficilis æstimatio est. Nam & calamitate obsessis finis est voti miseriam liberari, & mox facultas miseriarum parum grata est, nisi lætitia consequatur. Ita pro se quæque officiis suis functæ, fortitudo & liberalitas imperatoris, cumulatissimam vrbis beatitudinem 2 exhaustiunda & congerendis commodis reddiderunt: faciliior quidem & multo proclivior lædendi, quàm 3 commorandi semper est via, vulnerare integrum, quàm fauciato mederi, dissipare rapta, quàm diuulsa componere: cessit tamen rerum hæc conditio principi nostro. nam quicquid malum sexennio toto dominatio feralis inflexerat, bi-mestris ferè cura sanavit: sanavit dico? re-dintegratio status pristini permulcendo dolori satis est, non & arcessendæ gratulationi, nec amplius postules, quàm ut cum sui non poeniteat, qui solitario modo id egit, ut recuperatis, quæ amiserat, non doleret, sed etiam ut nouorum adeptione gauderet. Prætereo priuatim reddita omnibus patrimonia, quos illa monstrosa labes extorres domo fecerat: prætereo, inquam, quia vix sufficit oratio facta publiciter explicare. Quamquam ex singulis sint augmenta reipubl. & quicquid in eam conferatur, id omne proportionem permanat, & vicissim necesse est, quod sigillatim omnes adipiscuntur, in commune reipubl. redundare. Jam illa vix audeo de tanto principe commemorare, quòd nullam matronarum, cui forma emendatior fuerit, boni sui piguit, quum sub abstinentissimo Imp. species luculenta non inci-

---

1 al. *magis*.

2 al. *exhaustiundo*.

3 Legendum opinor, *commodanda*.

incitatrix licentiæ esset, sed pudoris ornatrix; quæ sine dubio magna, seu potius diuina laudatio sæpe in ipsis etiam philosophis non tam re exhibita, quàm disputatione iactata. Sed remittamus hoc principi nostro, qui ita temperantiam ingenerare omnibus cupit, ut eam non ad virtutum suarum decus adscribendam, sed ad naturæ ipsius honestatem referendam arbitremur. Quid faciles aditus? quid aures patientissimas? quid benigna responsa? quid vultum ipsum augusti decoris gravitate, hilaritate permixta venerandum quiddam, & amabile renidentem? quis dignè exequi possit? Quarum rerum miraculo sic omnes deuinciebantur, ut non tam omnes dolerent, quòd illum tyrannum ita diù tulerant, quàm quòd tali principe tam serò frueretur. Longum est ex illo percensere beneficia principis, quæ in urbem sine modo redeuntia contexta eius benignitate fulserunt, ita infinita numero, commodis magna, ut nunquam obliuione gratiam obductura sit, vel multitudo omnium vel utilitas singulorum. Sensisti Roma tandem arcem te omnium gentium, & terrarum esse reginam, quum ex omnibus provincijs optimates viros curiæ tuæ pignoraveris, ut senatûs dignitas non nomine, quàm re esset illustrior, quum ex totius orbis flore constaret. Populi verò Romani vis illa, & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata, non licentia effrænis exultat, non abiecta languidè iacet, sed sic assiduus diui principis monitis temperata est, ut quum ad nutum ejus flexibilis, & tenera ducatur, morigeram se non terrori ejus præbeat, sed benignitati, placidam quippe rerum quietem, & profundum vrbi otium gentes perdomitæ

condiderunt. Vacat remissioribus animis delectamenta pacis adhibere celeberrima, quæ urbis novis operibus ennitescunt, nec obsoleta modò per vetustatem redivivo cultu insigniuntur, sed illa ipsa, quæ ante hac magnificentissima putabantur, nunc auri luce fulgentia indecoram majorum parsimoniam prodiderunt. Idcirco ipsæ maximæ sublimes porticus, & rutilantes auro columnæ tantum inusitati ornatûs dederunt, ut illò non minus cupidè conveniatur loci gratiâ, quàm ¹ speculi voluntate. Tantorum Roma campos honorum (quæ quidem ei sunt cum toto orbe communia) habuit; insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Cæsari-bus nobilissimis habet, eorumque fratribus, quorum iam nomina ipsa veneramur. Etsi vota nostra iterum proferuntur, ne Lacedæmoniis magis licuerit hoc instituto rempubl. pueri suam, quum regem nisi ex stirpe Herculis non haberent: tuos Constantine maxime, tuos liberos, ac deinceps nepotes tecum optat, ut tanto à pluribus petantur, ² quando ad maiora nascantur. Declarant ecce rationem, cupiditatemque votorum facta Crispi, Cæsarum maximi, in quo velox virtus ætatis morâ non retardata, pueriles annos gloriis triumphalibus occupavit: cuius ita iam uberes scatent laudes, ut plenæ possent videri, nisi coepisse, & patrem cogitaremus. Qui quidem nunc nobilissimus Cæsar venerandi patris, fratrum, suorumque omnium fruitur aspectu: seque fru-

---

¹ al. *spectaculi voluptate*.

² al. *quanto ad m. nascuntur*.

fruendum omnibus præbet. Cruda adhuc hie-
me, iter gelu intractabile, immensum spatio,
nivibus infestum, incredibili celeritate confe-
cit, ut intelligamus alacritatibus nihil asperū,
qui ipsam quam à suis petebat, tam laboriosam
instituerit voluntatem. Quæ tuum Constantine
maxime mite pectus inundavit gratulatio, cui
tanto interuallo videre filium licuit, & videre
victorem? Narravit utique exhausta bella, &
hoc ad suam gratiam, non ad sui ostentatio-
nem, qualis excipiendo hoste, quàm resistenti
vehemens, quàm facilis supplicanti. Audivit &
frater intentus, puerilem animum spes læta &
blanda gaudia titillarunt: quumque miraretur
fratrem, etiam sibi favit quòd ex annis eius
quàm proximus tantæ gloriæ esset agnovit.
Nunc te Constantine maxime omnes roga-
mus, quum præsentem laudaveris, quum iam
Reipublicæ flagitanti, quum Gallis deside-
rantibus reddes, iterum atque iterum monëas
revertentem. Neque enim persuaderi facilè po-
test, & si quando armis vestris contusa barba-
ria aliquid tamen moverit, sit ille animo, sit
consilio tui similis: temperet modò dextræ, ma-
nui parcat, & sit aliquid quæsumus in quo te
iterum noluit imitari. Te verò Constantine Cæ-
sar, incrementum maximum boni publici, qui-
bus modis amplectitur Romana felicitas? quæ
de te tantum expectat quantum nomine polli-
ceris. Et licet ætas ad huc & euocet ad imitatio-
ne virtutis paternæ, iam tamen ab pietatem
eius natura deducit: iam maturato studio
lite-

---

1 Constantinum significat, Constantini
Magni ex Faustæ filium.

2 *al. revocet.*

literis habilis : iam felix dextera fructuosa sub-
scriptione lætatur. Delegat multa indulgentissi-
mus parens, & quæ per te concedit, preferri ad
gratiam tuam mavult. Quid igitur his tempo-
ribus fortunatius quàm beneficia Constanti-
ni maximi, qui tam maturè nobis Cæsares de-
dit, ut utamur maximis eorum commodis,
& integra ætas superfit? Nihil imminui-
tur, & plurimum sumitur, ut quum res
largiter suppetat, spes tamen illibata perma-
neat. Quinquenniis igitur feliciter inchoatis,
decennia Cæsarum nobilissimorum ultra po-
steros nostros extendenda quàm impensè ro-
gare & orare nos conveniat, ipsis bonis tempo-
rum & Reipubl. utilitatibus admonemur. Iac-
cet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa
barbaria : per se ipsa potens natio, & post
Romanam magnitudinem in terris secunda :
amicitiam tuam Constantine maxime non
minus trepidè, quàm amabiliter petive-
runt : nulla in terris tam feròx natio est, quæ
te non metuat, aut diligat : omnia foris placi-
da, domi prospera. An non ubertate fructuum
copia exornatæ mirandum in modum, ac pro-
pe de intergo conditæ civitates? novæ leges
gerendis moribus & frangendis vitiis consti-
tutæ : veterum calumniolæ ambages recisæ,
captandæ simplicitatis laqueos perdiderunt :
pudore tuo munita coniugia, securæ facul-
tates ambitione sui gaudent : nec aliquis
habendi quamplurimum metus, sed in tanta
bonorum affluentia, magna verecundia non
habendi. Hic denique status rerum est, ut
obtinendæ potius felicitatis votum geramus,
quàm augendæ cupiditatis : unum modò est,
quo fieri possit Roma felicior : maximum qui-
dem, sed tamen solum, ut Constantinum

CONST. AUG. DICTUS. 137
conservatorem suum, ut beatissimos Cæsares videat, ut fruendi copiam pro desiderii modo capiat, & i nos alacris excipiat, & quum reip. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.

D I X I.

AD

---

i al. vos,

AD LECTOREM.

QUVM *Constantinus Augustus, Hedvorum civitatem inviseret, cui postea Flavia nomen inditum, cognita illorum inopia qua propter asperitatem terra, & agrorum sterilitatem laborabant, septem millia capitum eis remisit, ac reliqua annorum quinque: quia verò presentigratias non egerant, rhetorem suum ad illum miserunt, Treviris (ut puto) subsistentem. Nam in ea urbe saepe versatus est Constantinus, & extant hodieque palatii veteris aedificia. Porro Claudium Casarem, Constantini parentem vocat, cuius ille erat abnepos. Sed hoc vel in gratiam Constantini dictum est, vel ideo quòd Claudius initium dederit Flavia Constantinorumque familia, sed per fratrem Crispum, nam ipse sine liberis decessit. Proinde in Panegyrico qui statim sequitur, rectè dictum est ad Constantinum;*

Ab illo enim divo
Claudio manet
in te avita
cognatio.

Sed & primum eius originis nomen vocatur Claudius.

PANEGYRICUS,
FLAVIENSIUM NOMINE

*Constantino Augusto
dictus.*

SI Flavia Heduorum tandem æterno nomine nuncupata, sacer Imper. commovere se funditus, atque huc venire potuisset, tota profectò coràm de tuis in se maximis pulcherrimisque beneficiis unâ voce loqueretur, tibi-que restitutori suo, immò (ut veriùs fatear) conditori, in ea potissimùm civitate gratias ageret, cujus eam similem facere coepistis: sed quoniam non potest (gestit animo) quæ natura non patitur, clamoresque suos, quibus quotidie laudes tuas tollit in coelum, exaudiri à te non finit interjecta longinquitas sua: id quod fieri decebat, gaudiorum patriæ meæ nuntium spontè suscepit, ut essem jam non privati studii literarum, sed publicæ gratulationis orator. Noluit enim sacer Imp. quum in illo aditu palatii tui stratum ante pedes tuos ordinem, indulgentiæ tuæ voce divinâ porrectâque hac invictâ dexterâ sublevasti, numini tuo gratias agere, nec mihi verba, quamvis imparata, defuissent. Quis enim, aut præparare ad beneficia, tam insperata potuisset? aut ab tanta gratulatione cohiberet? sed habui rationem loci, ac temporis, ne meus ille ardor animi, studiumque dicendi, tibi quidem (quod mihi ad immortalitatem sufficeret) probaretur: sed propter assistentium paucitatem minùs, quàm te dignum esset iret in populo, sed te uno die de salute nostra mut-

ta i tractante moraretur oratio , quæ pro magnitudine meritorum tuorum festinare non posset . Nunc itaque quum in hac urbe , quæ adhuc assiduitate præsentia tuæ præ cæteris fruitur (habebit enim felicitas æmulam Flaviam nostram .] totus tibi amicorum tuorum comitatus , & omnis imperii apparatus assistit : & quum omnes homines omnium ferè civitatum , aut publicè missi , aut pro se tibi supplices adsint , dicam Imp. ea quæ libenter agnoscas , & cæteris nobis indulta non crederent , nisi te cognoscente dixissem . Primum est autem , sacer Imp. in agendis gratiis ostendere , id quod indultum sit , non fortunæ felicitatis , sed justæ fuisse clementiæ : Nam quum omnes homines coràm non indigentes juvare boni sit principis , tum præcipuè benemeritis , & graviter affectis subvenire sapientis est . Quod quum ostendam , non tam studio prædicandæ patriæ meæ , quàm officio demonstrandæ providentiæ tuæ , tum potissimè beneficiorum tuorum magnitudinem prosequar tam majore voto quàm ingenio . Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Heduis se postulet antereponi ? qui primi omnium inter illas immanes , & barbaras Galliæ gentes plurimis senatusconsultis fratres pop. Rom. appellati sunt : & quum à cæteris Rhodano ad Rhenum usque populis , ne pax quidem posset nisi suspecta sperari , soli & consanguinitatis nomine gloriantur : & nuper (ut media præteream) divum Claudium , parentem tuum , ad recuperandas Gallias soli vocaverunt , & ante paucissimos annos (quod maximè prædicandum]

dum] plurima patris tui beneficia partim rebus effecta perceperunt, partim animo significata lætantur? Fuit olim Saguntos foederata, sed quum jam tædio Punici belli novare imperium omnis cuperet. Hispania, fuit amica: Marsilia protegi se maiestate Romanâ gratulabatur: imputavere se origine fabulosâ in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Hedui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenuâ, & simplici charitate fratres pop. Rom. crediti sunt, appellarique meruerunt. Quo nomine præter cætera necessitudinum, vocabula, & communitas apparet, & dignitatis æqualitas: deinde quum finitimæ nationes ipsi illi Romanæ fraternitati non gloriæ invidentes, & usque in perniciem sui odiis incitatae, Germanos sibi auxilios dominos invocassent, princeps Hedui in senatum venit, rem docuit: quum equidem oblato consensu minùs sibi vindicasset, quàm dabatur, scuto innixus peroravit. Impetratâ ope, Romanum exercitum Cæsarenique cis Rhodanum primus induxit, semita enim Galliæ usque ad id temporis Transalpina Gallia nominabitur. Sed enim Hedui totum istud quod Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, cunctis Alpibus continetur, Romano imperio tradiderunt: hybernis hospitaliter præbitis, suppeditis largiter com meatibus, armis fabricandis, pedestribus equitum copiis auxiliantibus. Ita in unam pacem sociatis omnibus Celta- rum, Belgarumque populis, eripuerunt barbaris quicquid junxere Romanis: Dicet aliquis, vetera ista sunt: & quidem hoc sanctiora, quòd vetera; bonis enim meritis cum ætate dignitas, & pondus accedit. Atque ut magno natu parenter magis magisque in dies veneramur

mur & colimus, fratrum verò æqualitas, & liberorum soboles blandiore licet, leviores tamen animos tangit affectu: ita beneficia antiqua graviora sunt, quamvis præsentia suaviora videantur. Sed tamen si illa vetustate obsoluerunt, quid hæc recentia quæ pueri vidimus? Attende quæso quanti sit Imp. quod divum Claudium parentem tuum ad recuperandas Gallias primi sollicitaverunt, expectantesque ejus auxilium septem mensibus clausi, & omnia inopiæ miseranda perpeffi, tum demum irrumpendas rebellibus Gallicanis portas reliquerunt, quum fessi observare non possent. Quod si vobis, & conatibus Heduorum fortuna favisset, atque ille reipubl. restitutor implorantibus vobis subvenire potuisset, sine ullo detrimento Romanarum virium, sine clade Catalaunica compendium pacis, reconciliatis provinciis, attulisset fraternitas Heduorum. Ob hæc igitur merita, & prisca divus pater tuus civitatem Heduorum voluit jacentem erigere, perditamque recreare, non solum pecuniis ad calendaria largiendis, & lavacris quæ corruerant extruendis, sed & i methycis undique transferendis, ut esset illa civitas provinciarum velut una mater, quæ reliquas urbes quodammodo Romanas prima fecisset. Dixi quàm benè meritis

- 1 Opinor leg. metoecis. Sunt autem Gracis μέτοικοι, qui sedes suas demutant, & ad habitandum aliò proficiscuntur: sit horum mentio in Codice l. quarta de iure fisci, lib. 10. μέτοικοι οἱ ἀφ' ἐτέρας πόλεως μετασάντες καὶ εἰς ἐτέραν οἰκόντες. id est, Metoeci sunt qui aliam urbem inhabitant, priore relicta. Suidas.

ris Heduis subveneris, Imperator : sequitur ut dicam ; quàm graviter afflictis . Qui locus nimium quantum plus mihi suppeditaret orationis , si fas esset audiente te rebus tristioribus immorari . Ut igitur in prædicandis laudibus patriæ meæ , verecundia modum fecit ne arroganter insurgerem , ita in commemorandis ejusdem malis, & meus dolor, & tuarum aurium consuetudo cohibebit . Nihil enim libenter audis , nisi quos pro tuis gratuleris . Sed tamen quæso Imp. injunge patientiam sensibus tuis , ut quemadmodum præstantes scientiâ medici non aspernantur vulnere inspicere quæ sanant , ita nunc tu paulisper audias Heduorum labores quos sustulisti , neque enim potes sine experimento misericordiæ ad laudem clementiæ pervenire . Jacebat illa civitas non tam innixa Romanis , quàm virium defectione perstrata , ex quo eam novi census exanimaverat acerbitas , nec tamen justè queri poterat , quum & agros , qui descripti fuerant, haberemus , & Gallicani census communi formulâ teneremur , qui fortunis nemini possumus æquari . Quo magis Imp. clementiæ tuæ gratias agimus , qui remediis sponte concessis , fecisti ut quod non poteramus jure petere, justè obtinuissè videamur . Habemus enim (ut dixi) & hominum numerum qui delati sunt, & agrorum modum, sed utrumque 1 nequeâ hominû segnitiâ terræq; perfidiâ. 2 Unde enim

- 1 *al. nequam. Sic legendum opinor post longam habitationem.* 2 Unde enim nobis Remus, aut Nervius, aut ipse ille de proximo Tricacissim. ager? *Loquitur de fertilibus agris quibus erant disparia flaviensium iugera. Fortè Remi sunt Gallorum populi, & Nervii quos Tornacenses putant.*

enim nobis Remis, aut Nervis, aut ipsis ille de proximo Tricacissimus ager? aut arator? quorum reditus cum labore contendunt. Quamquam meritò quivis si ignoscat ipsis cultoribus quos piget laborare sine fructu, si quidem ager qui nunquam responderet impendiis, ex necessitate deseritur, etiam inopiâ rusticorum, quibus in ære alieno vacillantibus, nec aquas deducere, nec sylvas sicut excidere. Ita quicquid olim fuerat tolerabilis soli, aut corruptum est paludibus, aut sentibus impeditum, quin etiam ipse ille pagus Arebrignus manu feritur invidâ, cujus in loco vitium cultura perspicua est, nam retro cætera sylvis, & rupibus invia, securarum sint cubilia bestiarum. Illa autem quæ subiecta, & usque Ararim porrecta planicies, fuit quidem (ut audio) aliquando jucunda, quum per singulum fines continua cultura procursus fontium vallibus patentibus evehebat: nunc autem interclusis vastitate meatibus, quicquid humiditate suâ fuerat uberius, in voraginem, & stagna conversum. Ipsæ denique vineæ quas mirantur ignari, ita vetustate senuerunt, ut culturam iam penè non sentiant. Radices enim vitium, quarum iam nescimus ætatem, millies replicando congestæ, altitudinem debitam scrobibus excludunt, & ipsam propaginem non debitam, sed obtectam perdunt imbris eluendam, & solibus perurendam, nec possumus, ut Aquitanis aliisque provinciis familiare est, novis vitibus locum ubique metari, quum suprâ saxa perpetua, sint: infrâ, humiditas pruinosa. Nam quid ego de cæteris civitatibus illius regionis loquar, quibus illacrymasse te ipse confessus es? Vidisti enim non ut per agros aliarum urbium
omnia

omnia ferè culta, aperta, florentia, vias faciles, navigera flumina ipsas oppidorum, portas alluentia: sed statim ab eo fluxu, è quo retrorsum via ducit in Belgicam, vasta omnia, inculta, squalentia, muta, tenebrosa: & ut militaris via sit confragosa, & alternis motibus ardua atque præceps, ut vix semiplena carpenta, interdum vacua, transmittat: Ex quo sæpe accidit, ut obsequia nostra tarda sint, quum parvarum frugum nobis difficilior sit evectio, quàm cæteris plurimarum. Quo magis Imp. pietati tuæ gratias agimus, qui quum scires itinerum regionum nostrarum aditum atque aspectum, tam foedum tamque asperum, tamen illo despectere, & urbem illam solâ opis tuæ expectatione viventem illustrare dignatus es. Boni principis est libenter suos videre felices, sed melioris, invisere etiam laborantes. Dii boni! quisnam ille tum nobis illuxit dies? jam enim ad prædicanda remedia ordine numinis tui supervenit oratio, quum tu (quod primum nobis signum salutis fuit) portas ipsius urbis intrasti, quæ te habitu illo in sinum reducto, & procurrentibus utrinque turribus amplexu quodam videbantur accipere. Miratus es Imp. ¹ unus se tibi tanta obviam effunderet multitudo, quum solitudinem ex vicino monte vidisses, omnes enim ex agris omnium ætatum homines convolaverunt, ut viderent quem superititem sibi libenter optarent. Quod enim ad ² propagandos aliorum principum solenni verborum more iuratur, tibi Constantine soli ultra omnium nostrum fata ³ victuri securè
G   fove-

¹ *Opinor leg. unde.*

² *Hic aliquid deest, forsan reponendum annos.* ³ *al. victuro.*

fovemus , cui tam longe ætas propria debeatur . Magna est profectò vis post diuturnam , ægritudinem , atque mœstitiam surgentium gaudiorum : calvit in nobis ultrà vires nostras animus ad lætitiā , ut quodam prælagio futuræ felicitatis elati , tantā te exultatione susteperimus , quasi jam indulgentiam qua futurus eras haberemus . Exornavimus vias quibus in palatium pervenitur , paupere quidem supellectile : omnium signa collegiorum , omnium deorum nostrorum simulacra protulimus , paucissima clarorum instrumenta modulorum per compendia sæpiùs tibi occursum pertulimus : divites nos crederet , qui veritatem studio æstimaret . Sed enim providentiam tuam latere non potuit , quamvis bene dissimulata , paupertas : intellexisti officiosam , & honestam inopum vanitatem , sponte nos ad numinis tui aditum vocas , sponte affari , sponte quod opus desideraremus , interrogare dignatus es . Hæc sunt Imp. vera beneficia , quæ non precibus efflagitata , sed ex voluntaria tua benignitate proveniunt , & citra ullam petendi molestiam , adipiscendi voluptatem dederunt . Neque enim parvi negotii est Imp. totius orbis pro se peculiariter rogare , sub tantæ majestatis affectu perfricare frontem , vultum componere , confirmare animum , verba concipere , trepidanter dicere , aptè desinere , expectare responsum . Has omnes difficultates Imp. verecundiæ nostræ remisisti , non solum ultro percunctando quid remedium posceremus , sed etiam tibi ipsi suggerendo , quæ nos tacebamus : dum nos jacentes ad pedes tuos clementissimo attollis affatu , vidimus misericordiam tuam humen-
tibus oculis eminentem . Ibant per hæc ora
lacry-

lacrymæ nobis salutare, tibi gloriosæ, & nos invicem jam dolore discusso flebamus gaudio. nam sicut agros diuturno ardore sitientes expetitus votis imber ubertat: ita lacrymæ tuæ pectora nostra gaudiis irrigabant, ut quavis nefas esset te flente lætari, vinceret tamen gratulatio religionem, quum lacrymæ illæ pietatis essent indices, non doloris. Et hæc quidem nobis ad summam gratulationem sufficere potuissent, etsi remedium nostrorum spem distulisses, & quibus nos opibus levaturus esses, dubium reliquisses: sed tam prompta in te est natura bonitatis, ut quod piâ mente conceperas, statim voce declarares. Sic ingenui largique fontes, ut ubique possint ire festinant; sic celeriter in terras coelo missa perveniunt: sic denique divina illa mens, quæ totum mundum hunc gubernat, quicquid cogitavit, illud fecit. In quo tamen Imp. si consilium amici callidioris admitteres, esset quod fortasse reprehenderetur: nimium te scilicet facile, ea quæ sis tributurus aperire, & sine ullo artificio citò promere quæ sperare diù debeant. nescis Imp. tuæ commendare beneficia: præstandi celeritate occupas tempus optandi. Sed enim indulgentiæ celeritate vicisti Imp. ipsa elementa, quibus animam vivimus: diù venturi hominis paratus optatur: diù vagitus inconditi loquuturam differunt vocem: diù fruges hyems cohibet, ver elicit, ætas flore solidat, calor ematurat. Tu nobis vitam pariter totam dedisti: tu fructus meritorum tuorum statim nos metere, & inconditis referre iussisti, relevaturus censum definisti numerum: reliqua debita remissurus, quantum deberemus interrogasti: quæ interrogatio manifesta promissio

fuit . Nam quum is qui omnia potest ; quid sibi debeatur interrogat , non curiosè percunctatur ut sciat , sed liberaliter cupit audire quantum remittat . Separatè igitur utique dicam : neque enim quasi per 1 satyriam confundenda sunt tua beneficia . Septem millia caputū remisisti , quartam amplius partem nostrorum censuum , & tamen utrum sufficeret hoc nobis sæpius requisisti . O nos , utrūne verecundos dicam nimium , an satis gratos ? qui reticuimus , hæsimus , indulgentiæ tuæ amplè fluenti modum fecimus : plus adhuc præitare cupiebas , si ausi fuissetus exposcere . Quantum sit hoc , immò beneficium quàm necessarium nobis , quàm futile etiam devotionis officiis , non queo satis dicere . Remissione ista septem millium caputū , viginti quinque millibus dedisti vires , dedisti opem , dedisti salutem : plusque in eò consequutus es , quod roborasti , quàm recidisti in eo quod remisisti : quater tantum ter firmum certumque redditum est id , quod irritò petebatur ; si quidem desperatio perferendi debiti etiam id quod dari poterat inhibebat , nec erat ratio conandi , quum non esset spes ulla complendi . O divinam Imp. tuam in sananda civitate medicinam ! Sicut ægra corpora , & onerata stupentium torpore membrorum , refecata aliquā sui parte sanantur , ut imminuta vigeant quæ exacerbatæ torpebant : ita nos nimia mole depressi , levato onere consurgimus . Nescit taxare indulgentiam tuam qui te putat septem millia caputū sola donasse : donasti omnia quæ stare fecisti . Quamquam enim adhuc sub pristina sarcina vacillemus ,

ta-

tamen levior videtur, quia nemo præfertur :
 exonerandi præsumptio dat patientiam susti-
 nendi. Certè & tum liberi parentes suos cha-
 riores habent, & mariti conjuges non
 gravatè tuentur, & parentes adulterum
 non poenitet filiorum, quorum onera sibi
 remissa lætantur : ita omnium pietas olim fes-
 sa respirat, & suos quemque juvat numerare
 securum, quum plures adjuvant obsequia
 paucorum. Quo magis spe futuri temporis
 elevamur, recreatur animus securitate præte-
 riti, remissisque reliquis nihil est quod respe-
 ctandum timendumque sit, quod aliquid vi-
 rium venturis pensitationibus necet. Ita duo-
 rum temporum quæ sunt maxima, molestia
 liberati sumus, unum atque id minimum bre-
 vi labore transigimus. Nam quum præteritum
 tempus pro modo suo longum futurum, aut
 infinitum sit, præsens tempus breve, &
 semper in partem utramque mutabile, quum
 & a præterito relinquatur. & transeat in fu-
 turum, unus hic annus propè sensum non ha-
 bet difficultatis, duorum temporum indulgen-
 tiis coarctatus, & quasi terminus quidam po-
 situs felicitati, & utriusque confinii, qui nos
 & in præterito liberos facit, & in futuro se-
 curos. Quinque annorum nobis reliqua remi-
 sisti : ò lustrum omnibus lustris felicius ! ò lu-
 strum quod meritò hanc imperii tui æquavit
 ætatem ! Nobis ergo precipuè te principem
 dii creaverunt, quibus singulis hæc est
 nata felicitas, ex quo tu imperare coepi-
 sti, quinquennalia tua nobis etiam perfecta
 celebranda sunt. Illa enim quæ te incipien-
 te suscepta, omnibus populis jure commu-
 nia, nobis hæc propria quæ plena sunt.
 Præclara fertur Catonis oratio de lustris sui

felicitate: jam tunc enim in illa vetere Republ. ad censorum laudem pertinebat, si lustrum felix condidisset, si horrea messis impleisset, si vindemia redundasset, si oliveta larga fluxissent. Quid ergo nos convenit gratulari de hoc indulgentiæ tuæ lustro? lustro, quo licet nulla frugum cessarit ubertas, fecisti tamen ut omnia videantur fuisse largiora quàm fuerint. Valet enim nos tantum habuisse, quantum debere definimus: valet plena fuisse horrea, plenas cellas, quum in nullis reliquis hæreamus. Hoc nobis est ista largitio, quòd terra mater frugum, quòd Jupiter moderator aurarum, quicquid illi parciùs dederunt, nobis tamen ex beneficio tuo natum est. Quænam toto orbe terrarum auri argentique metalla, tam larga sunt? quis Tagus, quisve Pactolus tanto fluxerunt auro, quantum liberalitate tuâ consequuti sumus? Nos enim majoris est numeri abs te accepisse: quinimmò quantò est durius extorqueri, quod proprium fuerit, quàm non acquirere quod fuerit alienum, tantò dulcior est remissa solvendi necessitas, quàm lucrandi optata commoditas. Quàm multi Imp. Aug. quos inopia latitare per saltus, aut etiam in exilium ire compulerat, istâ remissione reliquorum in lucem exeunt, & in patriam revertuntur? Desinunt pristinam accusare pauperiem, desinunt odisse agrorum suorum sterilitatem, resumunt animos, operi præparant culturam, melioribus adnuntur auspiciis, revisunt domos, referunt dona templis, præsertim quum tu omnium nostrorum reservator adveneris, & quasi illa majestatis tuæ comes & socius, flagrabat
tota

tota civitas, gaudiis perstrepet, & quum proficisceris, fortasse retinebit: dabis enim veniam, amoris nostri contumeliam feres.

Omniū sis licet dominus urbium,

omniū nationum, nos tamen

& nomen accepimus tuum

iam non antiquum,

Bibraſte quidem

hucusque

dicta

est Julia, Polia, Florentia:

ſed Flavia-est civitas

Heduorum.

DIXI.

AD LECTOREM.

QVVM imperator Caf. Constantinus Augustus apud Treviros ageret, & edixisset ut natalis eius urbis per ipsum restituta celebraretur, Belga quidam, publicus artis oratoria professor, iussus est dicere coram Augusto: cuius hic est Panegyricus. Hac ex coniecturis tantum colligimus, qua quum docto lectori facile suppetant, non sunt à nobis indicata brevitati studentibus. Videtur autem eo qui proximè praece-
dit nonnihil antiquior. Quod si Mo-
sam intelligere malis, quum inquit,
quos hic noster ingens flu-
vius, relinquo tibi di-
vinandum de loco.

PANEGYRICUS CONSTANTINO

Constantii filio dictus.

FACEREM, sacratissime Imperator ; quod paulo antè mihi plerique persuaserunt, ut quoniam maiestas tua hunc mediocritati meæ diem, dicto in ista civitate celeberrimum, ad dicendum dedisset, i deo ipso ducerem sermonis exordium, nisi me ab hoc duplex ratio reuocaret, considerantem, neque mediæ ætatis hominem ostentare debere subitam dicendi facultatem, neque ad aures tanti numinis quicquam nisi diu scriptum & sæpe tractatum afferri oportere. Nam qui apud Imp. P. R. dicit ex tempore, quantum sit non sentit imperium. Huc accedit, quòd iam satis multi sunt, qui me putant nimium multa dicturum, idque (ut arbitror) non ex ingenio meo, quod mediocre est, sed ex laudum vestrarum copia metiuntur. Quorum ego expectationem (invitus licet) fallam brevitate dicendi. re vera enim cogitaveram plura quæ dicerem, sed malo orationem meam respui. Itaque primum illud compendium faciam, quòd quum omnes inuictissimos principes, quorum concors est & locia maiestas, debitâ veneratione 2 suscipiam: hunc tamen quantulumcumque tuo modò Constantine numini dicabo sermonem. Vt enim ipsos immortales deos quamquam universos animo colamus, interdum in suo quemque templo, ac sede veneramur: ita mihi fas

G 5 est

1 *Opinor legendum, de eo.*2 *al, suspiciam.*

est omnium principum pietatem meminisse ;
laudibus celebrare præsentem . A primo igitur
incipiam originis tuæ numine , quod plerique
adhuc fortasse nesciunt , sed qui te
amant plurimum , sciunt . Ab illo enim di-
vo Claudio manet in te avita cognatio , qui
Rom. imperii solutam & perditam discipli-
nam primus reformavit ; immanesque Go-
thorum copias Ponti faucibus & Istri ore pro-
ruptas, terrâ , marique delevit : utinam diutur-
nior recreator hominum, quàm maturior deo-
rum comes? Quamvis igitur ille felicissimus di-
es proximâ religione celebratus imperii tui
natalis habeatur , quoniam te isto habitu pri-
mus ornayit : iam tamen ab illo generis auto-
re in te imperii fortuna descendit : quinimmo
patrem tuum ipsum vetus illa imperatoris
domus prærogativa provexit , ut iam summo
gradu & supra humanarum rerum fata confi-
steres post duos familiæ tuæ tertius Impera-
tor . inter omnes , inquam , participes ma-
iestatis tuæ hoc habes Constantine præcipu-
um , quod Imp. es , tantaque est nobilitas
originis tuæ , ut nihil tibi addiderit honoris
imperium, nec possit fortuna numini tuo impu-
tare quod tuum est, omisso habitu & suffra-
gatione . Non fortuita hominum consensio ,
non repentinus aliquis fauoris eventus te prin-
cipem fecit ; imperium nascendo meruisti :
quod quidem mihi deorum immortalium
munus & primum videtur & maximum ,
in lucem statim felicem venire , & ea ,
quæ alii vix totius vitæ laboribus consequun-
tur, iam domi parta suscipere , quamvis etiam
magna sit & admiranda felicitas, quæ stipendiis
in ordinem meritis , & militiæ gradibus
emenfis, ad fastigium istud maiestatis ascendit ,
&

& solis virtutis nixa radicibus ad tantum potentiae robur inualuit. Quod quidem etiam tu, quantum per aetatem licuit, consequutus: & quamvis te super omnes acquirendae gloriae moras fortuna posuisset, crescere militando voluisti, & adeundis belli periculis, ac manu cum hostibus etiam singulari certamine conferenda notio-rem te gentibus reddidisti, quum non posses esse nobilior. Magnum inquam est, ab se 1 profectum ad maxima pervenire: longè tamen aliud est, nitì per ardua, & juga montium 2 patere plano, aliud ipsâ ortus sui sublimitate sunt, verticem 3 tenore fortunæ, & quæ summa sunt non sperare, sed habere. Sacrum istud palatium non candidatus Imperii, sed designatus intraisti, confestimque te illi paterni lares successorem videre legitimum: neque enim erat dubium quin ei competeret hæreditas, quem primum Imperatori filium fata tribuissent. Te enim tantum ille & Imperator in terris, & in cœlo deus, in primo ætatis suæ flore generavit, toto adhuc corpore vicens, illâ præditus alacritate, ac fortitudine, 4 quamquam bella plurima, præcipuè campi Vindonis idonei. Inde est quòd tanta ex illo in tè formæ similitudo transivit, ut signatè natura vultibus tuis impressa videatur. Idem enim est quem rursus in te colimus aspectus, eadem in fronte gravitas, eadem in oculis, & in ore tranquillitas: sic est index modestiæ rubor, sic testis sermo iustitiæ.

G 6

---

1 *al. provectum*. 2 *al. petere*.3 *al. tenere*.4 *Hic locus malè habet: forsan legendum, quam bella pl. pr. c. V. idonei testes declararunt: aut simile quippiam.*

stitiæ . Accipe Imperator , accipe nostrorum sensuum confessionem : dolemus quòd Constantius excessit à nobis , sed dum te cernimus illum excessisse non credimus; quāquam quid ego illum excessisse dico , cujus immortalia facta vivunt, & in ore omnium hominum , oculisque versantur ? Quis enim non dico reminiscitur, sed quis non adhuc quodammodo videt, quantis ille rebus auxerit ornaritque Rempubl. qui ascitus Imp. primo adventu suo innumerabili hostium classe ferventem exclusit Oceanum , exercitum , qui Bononiensis oppidi littus infederat , terrā pariter , ac mari sepsit , quum reciprocos cursus illius elementi jactis inter undas vallis diremisset , ut quorum portus fluctu allueret mare , & quod tangerent perdidissent ? qui eodem exercitu virtute capto , clementia conservato , dum ædificandis classibus Britannia recuperatio comparatur , terram Bataviam sub ipso quondam alumno suo , à diversis Francorum regibus , gentibus occupatam , omni hoste purgavit , nec contentus vicisse ipsas , in Romanas transfudit nationes , ut non solum arma , sed & feritatem ponere cogerentur ? Nam quid ego de receptione Britannia loquar ? ad quam ita , quieto mari navigavit , ut Oceanus ille tanto vectore stupefactus caruisse suis motibus videretur , ita pervectus , ut non comitata sit, sed præstolata victoria . Quid de misericordia dicam qua victis temperavit ? quid de justitia , qua spoliatis amissa restituit ? quid de providentia , qua sociis sibi junctis se eiusmodi judicio dedit , ut servitutem passos juvaret recepta libertas ? culpæ conscios ad poenitentiam revocaret impunitas ? Quid loquar rursus intimas Francia nationes , non
iam

iam ab his locis, quæ olim Romani invaserant, sed à propriis ex origine suis sedibus, atque ab ultimis barbariæ littoribus avulsas, ut in desertis Galliæ regionibus collocatæ, etiam pacem Romani imperii cultu juvarent, & arma 1 dilectu? quid commemorem Ligonicam victoriam, & imperatoris ipsius vulnere gloriosam? quid Vindonis campos hostium strage completos, sed adhuc ossibus opertos? quid immanem ex diversis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus 2 illuxerat, ut insulam quam divortio sui idem amnis complectitur, pedestri agmine 3 ausa repente laxato flumine clauderetur, & demissis statim obsessa navigiis, ita se dedere cogeretur, ut quod difficilius est sorte communi eligeret, & ex æquo captivitatì traderet, relatura cum reliquis suis infamiam prodicionis suorum? Dies me ante deficiet, quàm sic omnia patris tui facta vel hac brevitate percurram, cujus etiam suprema illa expeditio non Britannica trophæa [ut vulgò certum est] expetivit, sed diis iam vocantibus ad intimum terrarum limen accessit. Neque enim ille tot, tantisque rebus gestis non dico Caledonum aliorumque Pictorum sylvas & paludes, sed nec Hyberniam proximam, nec Tylen ultimam, nec ipsas, si quæ sunt, Fortunatorum insulas dignatur acquirere, sed [quod eloqui nemini voluit] iturus ad deos, genitorem illum deorum ignea cœli astra refoventem, prospexit Oceanum, ut

---

1 *al. delectu?*

2 *Opinor leg. illuserat.*

3 *ausa aggredi, vel simile quippiam, aut addendum, aut subintelligendum.*

ut 1 fructurus exindè luce perpetuâ jam videret illic diem penè continuum. Verè enim profectum illum superûm templa petierunt, receptusque est 2 concessu coeli, Jove ipso dexteram porrigente. quinimmò statim sententiam rogatus cui imperium decerneret, ut decebat, dixit Constantinum Pium; manifestè enim sententiâ patris electus est Imp. quòd ita nos dicere cùm veritas jubet, tum pietati tuæ (ut video) gratissimum est. Sed cur tantummodò privatis tuis affectibus blandiamur, quum omnium deorum fuerit illa sententia, & quidem jam autoritate præscripta, quæ tum pleno firmata sit consilio? Iam tunc enim coelestibus signis suffragiis ad salutem reip. vocabaris, quum ad tempus ipsum quo pater in Britanniam transfretabat, classi iam vela facienti repentinus tuus adventus illuxit, ut non advectus cursu publico, sed divino quodam advolasse curriculo videreris. Non enim illa Persarum Cydonumve tela tam certis iactibus destinata fixerunt, quàm tempestivus patri tuo terras relicturo comes affuisti: omnesque illius curas, quas præfagâ, & tacitâ mente voluebat, præsentia tuâ securitate laxasti. Dii boni, quantâ Constantinum Pium etiam in excessu suo felicitate donastis! Imp. transitum facturus in coelum vidit quem relinquebat hæredem; illico enim, atque ille terris fuerat exemptus, universus in te confedit exercitus, te omnium mentes oculique signarunt: & quamquam tu ad seniores principes de summa reip. quid fieri placeret retulisses, prævenerunt tamen studio, quod illi mox iudicio probaverunt. Purpuram statim tibi,

quum

quum primus copiam tui fecit egressus, milites, utilitati publicæ magis, quàm tuis affectibus servientes, iniecere lacrymanti: neque enim fas erat diutiùs fieri principem consecratum. Diceris etiam Imp. invicte ardorem illum te deposcentis exercitus fugere conatus, equum calcaribus incitasse: quod quidem (ut verum audias) adolescentiæ errore faciebas, quis enim te Cyllarus, aut Arion posset eripere, quem sequebatur imperium? Illa, inquam, illa maiestas, quæ Jovis subiecta nutu, nec tridi deum nuntiæ, sed priùs commissa victoriæ, tam facilè te comitata est, quàm citò ad terras cœlo missa perveniunt. Sic modestiam tuam, atque pietatem, & differendi imperii conatus ostendit, & reip. felicitas vicit. O fortunata & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti! meritò te omnibus cœli, ac soli bonis natura donavit, in qua nec rigor est, nimis hyemis, nec ardor æstatis: in qua segetum tantà foecunditas, ut muneribus utriusque sufficiat, & Cereris & Liberi: in qua nemora sine immanibus bestiis, terra sine serpentibus noxhis, contrà pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte distenta, & onusta velleribus: certè, quod propter vitam diligitur, longissimæ dies, & nullæ sine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planicies non attollit umbras, noctisque metam cœli, & syderum transit aspectus, ut sol ipse qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. Dii boni, quid hoc est, quòd semper ex aliquo supremo fine mundi nova deum numina universo orbi colenda descendant? Sic

Mer-

---

1 Nimius, *aut* nimia.

Mercurius à Nilo , cujus fluminis origo nescitur , sic Liber ab Indis propè , consciis Solis orientis , deos se gentibus ostendêre præsentes .

1 Sacratoria sunt profectò dii terraneis loca , vicina coelo , & inde proprius à diis mittitur imperator ubi terra fruitur . Imperatoris igitur filius , & tanti imperatoris , & ipse tam feliciter adeptus imperium , quomodo rempubl. vindicare coepisti ? 2 Ignobilem credo aliquem barbarorum , manumque repentino impetu , & improvise latrocinio ortus tui auspicia tentasse . Affecisti poenâ temeritatis reges ipsos Franciæ , qui per absentiam patris tui pacem violaverant , non dubitasti ultimis punire cruciatibus , nihil veritus gentis illius odia , & inexpiabiles iras . Cur enim ullam reputet justæ severitatis offensam Imp. qui quod fecit tueri potest ? tua clementia est quæ parcat inimicis , & sibi magis prospicit , quàm ignoscit . Te verò Constantine , quantumlibet oderint hostes , dum perhorrescant : hæc est enim vera virtus , ut non ament & quiescant . Cautior licet sit , qui devinctos habet per veniam perduelles , fortior tamen est qui calcitratos . Renovasti Imp. veterem illam Romani imperii fiduciam , quæ de captis hostium ducibus , vindictam morte sumebat . Tunc enim captivi reges , quum à portis usque ad forum triumphantium currus honestassent , simul atque in Capitolium currum flectere coeperat Imp. abrepti in carcerem necabantur ,

1 *Opinor sic leg.* Sacratoria sunt profectò mediterraneis l.v.c.& i. proprius à d.m.i.v.t. finitur .

2 *Opinor sic leg.* Ignobilem credo aliquam barbarorum manum rep.

tur, unus pro se ipso, Paulo, qui sedentem se acceperat, deprecante, legem illius severitatis evasit, cæteri in vinculis luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum, quàm exasperare justitiam. Adeo & hoc boni confert poena hostibus irrogata, ut non solum inimici ferocire non audeant, sed etiam amici impensius reveantur. Inde est igitur Imp. pax ista qua fruimur. Neque enim in Rheno iam gurgitibus, sed nominis tui terrore munimur: quamlibet ille, aut arescat æstu, aut residat gelu, neutro hostis audebit uti vado. Nihil enim tam insuperabili vallo natura præcluserit, quod non penetret audacia, cui aliqua conandi spes relinquatur: ille est inexpugnabilis murus quem extruit fama virtuti. Sciunt posse Franci transire Rhenum quos ad necem suam libenter admittas, sed nec victoriam possunt sperare, nec veniam. Quid ipsos maneat, ex regum suorum cruciatibus metiuntur, ideoque tantum abest ut amnis illius transitum moliantur, magis ut coempta 1 potestate desperent. Ubi nunc est illa ferocia? ubi semper infida 2 nobilitas? Jam ne procul quidem Rhenum audetis attollere, & vix securi, flumina interiora petitis: contrà hinc per intervalla disposita magis ornant limitem castella quàm protegent. Arat illam terribilem aliquando ripam inermis agricola, 3 toto nostri greges flumine bicorni merlantur. Hæc est tua Constantine de Afacari cinere Gaisique supplicio quotidiana atque æterna victoria, omnibus quondam secundis præliis anteponen-

---

1 *al. pace.* 2 *al. mobilitas.*

3 *Malim tot.*

ponenda , semel acie vincitur , sine fine , documento . Cladem suam , quamvis multi pereant , uulgi ignorat , compendium est devincendorum hostium duces sustulisse . Ut tamen omnibus modis barbarorum immanitas frangeretur , nec hostes regum suorum supplicia mœrerent , etiam immensam Bruteris vastationem fecisti Imp. invicte : in quo prima consilii tui fuit ratio , quòd exercitu repentè trajecto inopinantes adortus es , non quò aperto Marte diffideres , ut qui palam congregi maluisses , sed ut illa natio perfugiis sylvarum & paludium bellum solita frustrari , fugæ tempus amitteret . Cæsi igitur innumera- biles , capti plurimi , quicquid fuit pecoris captum , aut trucidatum est , vici omnes igne consumpti , puberes qui in manus venerunt , quorum nec perfidia erat apta militiæ , nec ferocia servituti , ad poenas spectaculo dati , sævientes bestias multitudine suâ fatiga- runt . Hoc est Imperat. fretum esse virtute suâ , atque fortunâ : hoc est non pacem emere parcendo , sed victoriam quærere provo- cando . Insuper etiam Agrippinensi ponte faci- endo reliquiis afflictæ gentis insultas , ne unquam metus ponat , semper horreat , semper supplices manus tendat , quum tamen hoc tu magis ad gloriam imperii tui & orna- tum limitis facias , quàm ad facultatem , quo- ties velis in hostem transeundi , quippe quum totus armatis navibus Rhenus instructus sit , & ripis omnibus usque ad Oceanum disposi- tus miles immineat . Sed pulchrum tibi vide- tur , & re vera pulcherrimum est , ut Rhe- nus ille non solùm superioribus locis , ubi , aut latitudine vadofus , aut viciniâ fontis exiguus , sed & ibi novo ponte calcetur , ubi
totus i

totus est , ubi jam plurimos hausit amnes , quos ¹ hic noster ingens fluvius & barbarus Nicer , & Menus invexit , ubi iam immani meatu ferox & alvei unius impatiens , in sua cornua gestit excedere . Servit profectò Constantine maxime ipsa rerum natura numini tuo , quum in illa gurgitum altitudine tantarum molium fundamenta jaciuntur , fidam & stabilem firmitatem habitura . Junxerit quondam licet Hellesponti angustias classe connexâ Persarum rex potentissimus , temporarius ille transitus fuit : simili navium continuatione Baianum sinum straverit ab Aug. tertius Cæsar , delicata fuit illa vectatio principis otiosi , hoc opus & difficilè factu , & usu futurum est sempiternum . Certè quidem iam ter in exordio suo hostium movit obsequia , qui pacem supplices petierunt , nobilissimos obfides obtulerunt . Ex quo nemo dubitat quid perfecto ponte facturi sint , qui jam serviunt inchoato . Talibus te pro utilitate ac dignitate publica rebus intentum , avertunt in se novi motus eius hominis , quem successionibus tuis maximè favere decuisset . De quo ego quemadmodum ducam adhuc fermè dubito , & de nutu numinis tui expecto consilium . Quamlibet enim meritò pietatis tuæ quæstibus arguatur , debet tamen sibi vox ² prima mode-

---

¹ Hic noster , significat Mosellam , ut puto , nam coniecimus hanc orationem Treveris , coram Constantino habitam , quam urbem id flumen alluit . Præterea Niceris Suevia fluvius esse videtur , quem hodie quoque Germanicè Nicer vocamus , quidam Neccarum , labitur in Rhenum infra Spiram .

² al. patria .

moderari, præsertim, quum eum, qui tibi ex tantis beneficiis tuis, & tanto necessitudinum 1 fore ingratus existerit, adhuc contemplativi cogat, ut quamvis irati reverear. Quid faciam igitur ut tam profunda vulnere suspensâ manu tractem? Usurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocina, quæ tamen plerumque etiam 2 à sapientibus asseruntur, Neminem hominem peccare nisi fato, & ipsa scelera mortalium actus esse fortunæ: contrâ autem, deorum munera esse virtutem. Gratulare Constantine naturæ ac moribus tuis, quod te talem Constantius Pius genuerit, talem 3 syderum decreta formarint, ut crudelis esse non possis: illum autem non credo quum venturus in lucem, optionem vitæ qua uteretur acciperet, sortem incurrisse fugiendam, quæ multis hominibus injustum, & postremò ipsi voluntarium ferret exitium. Ut enim alia mittant, hoc ipsum nonne fati necessitas tulit, ut ille pietati tuæ hanc referret: vicem, quem tu ab urbe pulsum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum, tuis provinciis, tuis copiis, tuo palatio cepisti? Quid (oro) sibi voluit? quid optavit? aut quid amplius adipisceretur his quæ à te fuerat consequutus, cui tu summa & diversissima bona,

---

1 Hic locus mendosus est, fort. in hunc modum restituendus, jure ingratus extiterit, adhuc contemplari vi, cogatur, quamvis iratum revereatur.

2 Nulla sunt syderum decreta, sed figuratè intellige, i. Dei.

3 Collige, lector, quàm insipientes fuerint sapientes gentiles, qui tam impia dixerunt.

bona,privatum otium & regias opes, dederas, cui digredienti ad annuos sederas, cui impensius etiam quam tibi occurrere obsequia nostra mada veras, cuius omnibus iussis sic statueras obedire, ut penes te habitus, penes illū potestas esset imperii? Quisnam ille tantus fuit nō ardor potentiae (quid enim te imperante non posset) sed error jam desipientis ætatis, ut tot natus annos, gravissimas curas & bellum civile susciperet? Nullis (ut res est) muneribus fortunæ explentur quorum cupiditates ratio non terminat, atque ita eos felicitas ingrata subterfluit, ut semper pleni spei, vacui commodorum, præsentibus careant dum futura prospectant. At enim divinum illum virum, qui primus imperium & participavit & posuit, consilii & facti sui non poenitet, nec amisisse se putat, quod spontè transcripsit. Felix beatusque verè, quem vestra tantorum principum colunt obsequia privatum; sed & ille multijugo fultus imperio, & vestro tegitur lætus umbraculo, quos scit, & suā stirpe crevisse, & glorias vestras sibi justè vindicat. Hunc ergo illum, qui ab illo fuerat frater ascitus puduit imitari: hinc illum & Capitolini Jovis templo jurasse poenituit, non mirum, quòd etiam genero pejeravit. Hæc est fides, hæc religio Palatini sacrarii devota penetralibus, ut lentè & cunctanter iam scilicet, quum illis belli consiliis, itinere confecto, consumptis copiis mansionum, nequis consequi posset exercitus, repente intrā parietes confideret purpuratus, & bis depositum tertio usurparet imperium, literas ad sollicitandos exercitus mitteret, fidem militum præmiorum

osten-

ostentatione turbare tentaret, securè scilicet
ufurus exercitu quem venales manus habere
docuissent. Quid quod illius errore declaratum
est Imp. quantus te militum tuorum amor
complecteretur, qui te omnibus donis quæ il-
le promiserat, omnibus bonorum oblationi-
bus prætulerunt. Rara illa virtus continen-
tiæ, vix à paucis sapientiæ præceptoribus
tantum aliquando servata, propter te Con-
stantine omnium hominum est facta commu-
nis. Nec solum his quos literatæ vitæ quies
mitigavit, sed etiam ille militarium ardor a-
nimorum respectu tui lucra contempsit. Fue-
rint aliqui exercitus alacritate, ac viribus tui
similes: tibi uni contigit exercitum habere
sapientem. Multi olim fortasse pravi duces,
armis impares, largitate certarunt, sed brevis
eorum fuit, & caduca popularitas, quos faci-
lè vicit quisquis imitatus est: hic firmus, hic
æternus est reip. custos, quem ipsum per se
milites amant, cui non blandita, nec vendita
servit adulatio, sed simplex & sincera devo-
tio. Dona tua Constantine manifestè sunt
grata militibus, sed hoc gratiora quòd tua
sunt: quæcumque porrigis manu tuâ, fiunt
acceptiora. Quàm nemo potest tecum hac
ambitione contendere! insuperabile genus est
largitionis, quum ipse militi præmium est
Imp. Itaque tribus tuis quidem exercitibus
etiam plura quàm cupiunt, sed tuum te magis
nomen, tua de memoria patris autoritas, tuæ
ætatis gratia, tua denique ista venerabilis for-
ma commendat. Pulchrum enim dii boni, &
coeleste miraculum Imp. adolescens, in quo
illa quæ iam summa est fortitudo adhuc ta-
men crescit, in quo hic fulgor oculorum, hæc
veneranda pariter, & grata majestas perstrin-
git

git simul & invitat aspectus. Talem magnum illum regem, talem Theſſalum virum mente concipio, quorum ſumma virtus pulchritudini conjuncta celebratur. Non fruſtrà enim doctiſſimi viri dicunt naturam ipſam magnis mentibus domicilia corporum digna metari: & ex vultu hominis, ac decore membrorum colligi poſſe quantus illos cœleſtis ſpiritus intrarit habitator. Itaque te quum ingredientem milites vident, admirantur, & diligunt, ſequuntur oculis, animo tenent, deo ſe obſequi putant, cujus tam pulchra forma eſt, quàm certa divinitas. Statim igitur ut ſedum illud facinus audierant, ultrò à te proficiſcendi ſignum petiverunt: quum viatica dares, idipſum ſibi moram facere, pluſque jam ſe quàm ſufficeret ex largitionibus tuis habere dixerunt. Inde arreptis armis portas petierunt, tot dierum iter à Rheno uſque ad Ararim, ſine ulla requie peregerunt indefeſſis corporibus, animis flagrantibus, creſcente indies ardore vindictæ quanto propiùs accederent. Tum quidem tua Imp. cura qua reſolvendis eorum viribus à Cabillonenſi portu navigia provideras, feſtinantibus penè non placuit: ſegnus ille, & cunctabundus amnis nunquam fuiſſe tardior videbatur, carinis tacitè labentibus, & ripis lentè recedentibus, ſtare ſe, non ire, clamabant. Tum verò uſum pedum manibus aggreſſi, incubuere navigiis, & naturam fluminis urgendo vicerunt, & tandem eluctati Araris moras, & vix ipſo Romano fuere contenti. Parum illis videbatur concitus ruere, minus ſolito Arelate properare. Quid multa? conſitendum eſt Imp. cum hoc tuo vigore corporis, hoc mentis ardore laboraſti interdum, ut quem ducebas, ſeque-

reris exercitum. Tanto enim omnes impetu ferebantur, ut quum illum Arelate deserto comperissent abiisse Massiliam, confestim navibus evolarent, effusoque cursu, non jam Rhodani curricula, sed ipsa quodammodo ventorum flamina præverterent: tantus illos incenderat amor numinis tui, ut quamvis scirent oppugnandam esse munitissimam civitatem, sufficere sibi crederent prævenire. Massilia enim (ut audio] in profundum mare prominens, & munitissimo accincta portu, in quem angusto aditu meridianus refluit sinus, mille quingentis passibus terræ cohæret, quâ firmissimus, & turribus frequens murus opponitur. Quippe olim Græcos, Italosque illic convenas, quum artibus, ingenioque pollerent, etiam ipse docuit locus, omnia quæ bello usui forent, largiùs in eam partem quæ adiri posset impendere, quum natura in cæteris sumptum operis remisisset. Itaque illam tum gravi fato Cæsari portas pro duce seniore claudentem; terrâ, marique adnotis machinis, aggeribus extructis, navalibus præliis sæpius oppugnatam quàm territam vix obsessio diuturna patefecit, quum tamen Græculi magistratus, & ipsum Cæsarem, & nos duces ejus, & copias, non tam viribus suis, quàm mœnibus repulissent. At enim i non primo tuo Imp. adventu primoque impetu exercitus tui, nihil ejusdem Massiliæ altitudo murorum, nihil celeberrimæ turres, nihil loci natura remorata est, quominus, & portum caperes, & urbem continuò, si velis. Quippe tantâ fiducia murum omnem milites invaserunt, ut statim sine dubio ascensuri fuissent, nisi parandis quas admoverant scalis coniecturam oculo-

rum

rum sublimitas fefellisset. Sic quoque multi
 scalarum brevitare decepti, quod supererat
 astensui extentis corporibus equabant, & suc-
 cedentium humeris sublevati jam intervalla
 præviarum uncis manibus invaserant: adeo
 nihil periculi in vindictæ executione metue-
 bant, ut sibi non murum scandere, sed ex
 æquo congredi viderentur. Sed ò singularem
 tuam Constantine pietatem, & sua semper of-
 ficia etiam inter arma servantem! signum re-
 ceptui dedisti, & victoriam distulisti, ut omni-
 bus tibi liceret ignoscere, nequid atrocius fa-
 ceret miles iratus, quàm clementiæ tuæ natu-
 ra pateretur. In quo licet optimi Imp. solici-
 tudine caveris, ut inducti in fraudem milites
 poenitendi tempus acciperent, atque ultrò
 veniam precarentur: nos tamen, qui intissi-
 mos sensus tuos intuemur (nihil est enim tam
 perspicuum, quàm in pectore tuo bonitas)
 illi te intelligimus pepercisse, quem, si prima
 copiam habuisset irruptio, eripere ferè nemo
 potuisset: ita, quod ad pietatem tuam perti-
 net, Imp. & illum, & omnes, quos recepe-
 rat reservasti. Sibi imputet quisquis uti no-
 luit beneficio tuo, nec se dignum vitâ judica-
 vit, quum per te liceret ut viveret: tu, quod
 sufficit conscientiæ tuæ, etiam non meren-
 tibus pepercisti. Sed ignosce dicto: non omnia
 potes, dii te vindicant & invitum. Quod
 quidem nobis semper optandum est, ut pro-
 speros habeas etiam ultrà vota successus, qui
 omnem spem in gremio majestatis tuæ po-
 nimus, & tuam ubique præsentiam quasi dari
 possit expetimus. Ecce enim, dum à limite pau-
 lisper abcesseras, quibus se terroribus barba-
 rorum perfidia jactaverat, scilicet dum sibi

H

illa

1 Quid si pinnarum legas?

illa proponunt ; Quando perveniet ? quando veniet ? quando fessum reducet exercitum ? quum repente audito reditu tuo velut attoniti conciderunt , nec tuum pro rep. votum amplius , quàm unius noctis cura tetigit . Postridie enim , quàm accepto illo nuntio geminatum itineris laborem susceperas : omnes fluctus resedisse , omnem quam reliqueras tranquillitatem rediisse didicisti : ipsâ hoc sic ornante fortunâ , ut te ibi rerum tuarum felicitas admoneret , diis immortalibus ferre quæ voveras , ubi deflexisses ad templum toto orbe pulcherrimum , immò ad præsentem ut venisti deum . Vidisti enim (credo) Constantine Apollinem tuum comitante Victoriâ coronas tibi laureas offerentem , quæ tricenum singulæ ferunt omen annorum . Hic est humanarum numerus ætatum , quæ tibi utiq; debent ultra Pyliam senectutem , & immò , quod (credo) vidisti , teque in illius specie recognovisti , cui totius mundi regna deberi vatam carmina divina cecinerunt . Quod ego nunc demum arbitror contigisse , quum tu sis ut ille juvenis , & lætus , & salutaris , & pulcherrimus Imp. Merito igitur augustissima illa delubra tantis donariis honestasti , ut jam vetera non quærant , jam omnia te vocare ad se templa videantur , præcipuèque Apollo noster , cujus ferventibus aquis periuria puniuntur , quæ te maximè oportet odisse . Dii immortales , quando illum dabitis diem , quo præsentissimus hîc deus omni pace compositâ , illos quoque Apollinis lucos , & sacras sedes , & anhelæ fontium ora circumeat , quorum scaturigines leni tepore nebulosè arridere Constantine oculis tuis , & osculis sese inferere velle videantur ? Miraberis profectò illam quoque muneris tui sedem , &

calentes aquas sine ullo soli ardentis indicio ,
 quarum nulla tristitia est saporis , aut halitus ,
 sed talis haustu , & odore sinceritas , qualis
 fontium frigidorum . Dabis & illic munera ,
 constitues privilegia , ipsam denique pa-
 triam meam ipsius loci veneratione restitues ,
 cujus civitatis antiqua nobilitas , & quondam
 fraterno pop. Rom. nomine gloriata opem tuę
 majestatis expectant : ut istic 1 quorum loca
 publica , & templa pulcherrima tuâ iiberali-
 tate reparentur , sicut hîc video hanc fortu-
 natissimam civitatem (cujus natalis dies tuâ
 pietate celebratur) ita cunctis moenibus re-
 surgentem , ut se quodammodo gaudeat olim
 corruisse , auctior tuis facta beneficiis : video
 circum maximum , æmulum (credo) Roma-
 no : video basilicas & forum , opera regia ,
 sedemque justitię in tantam altitudinem sus-
 citari , ut se syderibus & cælo digna , & vi-
 cina promittant . Quę certè omnia sunt præ-
 sentia tua munera ; quęcunque enim loca fre-
 quentissimè tuum numen illustant , in his &
 hominibus omnia , & moenibus , & muneribus
 augentur . Nec magis Jovi , & Junoni re-
 cubantibus novos flores terra submisit , quàm
 circa tua Constaatine vestigia urbes , & tem-
 pla consurgunt . Ideòque hoc votis meis suffi-
 cit , ut patriam meam videas ducente pieta-
 te , quia statim erit restituta , si videris . Sed
 enim ista felicitas viderit an adhuc meę de-
 beatur ætati : interim , quoniam ad summam
 votorum meorum tuâ dignatione perveni , ut
 hanc meam qualemcunque vocem diversis
 otii , & palatii officiis exercitam , in tuis
 auribus consecrarem , maximas numini tuo
 gratias ago , tibi que , quod superest , com-

H 2

men-

1 Malim quoque .

mendo liberos meos : præcipuèque illum jam summa fisci patrocinia tractantem , in quem me totum transtulit pietas : cujus felix servitus , si quando respexeris , maximè tuæ conveniet ætati . Cæterùm quod de omnibus liberis dixi , lata est Imp. ambitio : præter illos enim quoque , quos genui , etiam illos quasi meos numero , quos provexi ad tutelam fori , ad officia palatii . Multi quippe i ex meri humo ignobiles fluunt , multi sectatores mei etiam provincias tuas administrant : quorum successibus lætor , omniumque honorem pro meo duco , & si fortè hodiè infra expectationem mei dixero , in illis me confido placuisse . Sed tamen hoc quoque tuum mihi numen indulserit , ut ex hac oratione non eloquentiæ (quod nimium est] sed quantulacumque prudentiæ , & devotæ tibi mentis testimonium referam . Cedant privatorum studiorum ignobiles curæ : perpetua mihi erit materia dicendi , qui me probaverit Imperator .

DIXI .

AD

---

i Forſan , ex mea .

A D L E C T O R E M. :

IMP. *Cas. Diocletianus Aug.* qui se postea Jo-
vium appellari voluit, *Maximianum*, cui *Her-*
culei cognomen additum est, imperii consortem si-
bi adiunxit: atque hunc in Gallias statim, ac Ger-
manias misit in officio retinendas, quum in orien-
tem ipse profisceretur. Itaque *Panegyricus* hic
Maximiano quidem dictus est, sed sic tamen ut
utrique laudentur. Ab his, antequam abirent
imperio, prater *Galerium*, *Constantius* quoque
fuit ascitus, *Constantini Magni* pater, cuius in
fine quoque fit mentio, ubi *Constantine* legebatur
antè, quum esset legendum *Constanti. Caesar*
autem appellatur, quum *Diocletianus*, &
Maximianus essent *Augusti*. Et hic vi-
detur *Panegyricus* à *Belga* quo-
piam dictus, qui literas, ac
oratoriam aliquando
docuerit, in au-
lam imperia-
lem
postea ascitus. Libenter
Mamertino tri-
buerim.

P A N E G Y R I C U S M A X I M I A N O

Aug. dictus.

SI mihi Cæsar post diuturnum silentium sola esset vincenda trepidatio, qua rudimenta quædam vocis meæ rursus experior, & haud immeritò me ultrà ætas, & quantulacunque studiï mei ferret opinio perturbat confiterer: præsertim quum apud majestatem tuam divina virtutum miracula vestrarum prædicarem. Quo in genere orationis quanta esset cura, quantus labor, quàm sollicita veneratio, sensi etiam quum quotidianâ illâ instituendæ iuventutis exercitatione versarer. Quamvis enim primâ tunc in renascentem Remp. patris, ac patrui tui merita, licet æquare non possem, possem tamen vel censere numerando: 2 sed quum in eo curriculo illo veteri, aut inter adyta palatii vestri quædam sermonis arcani ratio demoverit, aut post 3 indulgentiam à pietate vestra quietem, studium ruris abduxerit, & vos interim nullum ulciscendæ, augendæque Reipubl. vacuum tempus amiseritis, quum tot postea virtute vestrâ partæ victoriæ, tot excisæ undique barbaræ nationes, tot translati sunt Româ cultores, prolati limites, tot provinciæ restitutæ: hæreo prorsus & stupeo, & præter illam

---

1 *Hic locus non benè habet, & me valdè corripit: sic, ut puto, restitutus, haud immeritò me ultrà quàm ætas, & q. st. m. f. o: perturbatum confiterer.*

2 *Sic opinor legendum, sed quum me esse curriculo.* 3 *Opinor legendum, indultam.*

lam ex otio meo tarditatem, tantâ rerum mole deterreor, nisi hoc uno nitar hortatu, quod ex quantacunque desidia, quâvis maximè orationi imparem, facit Cæsar auditor, præsertim quum favente numine tuo ipse ille jam pridem mihi qui in lucem primus eduxit ¹ divitiarum patris tui aurium aditus evenerit, quò faciliùs maiestatis tuæ recordatione confisus, possim illa quæ tunc dicta sunt præterire, atque hunc sermonem ab his quæ secuta sunt inchoare. Quamquam multa mihi ex illis quoque hoc in tempore necessariò transeûda sunt: ac potissimùm ea quibus officio delati mihi à divinitate vestra honoris interfui: captus scilicet rex ferocissimæ nationis inter ipsas quas moliebatur insidias, & à ponte Rheni usque ad Danubii transitum ² continentem, devastata atque exhausta penitus Alamania. Nam & majora sunt, quàm ut enarrari inter alia possint, & ne meis quoque stipendiis videar gloriari, sufficit conscientia meæ illa vidiſſe. De re igitur mihi Cæsar invicte, hodiernæ gratulationis exordium divinus ille vestræ maiestatis ortus, ipso quo illuxit auspicio veris illustrior, cui dies serenus: atque ut celebrantes sensimus, ultrà rationem temporis sol æstivus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quàm quum originem mundi nascentis animavit, si quidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret: ardentior nunc certasse dicitur, ne maiestate vestrâ videretur obscurior. O felix beatumque ver novo partu: jam non amœnitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vi-

H 4 tium,

. 1 *Legendum videtur*, divinarum.

2 *al.* continentem.

tium, nec ipsis tantum favoniis, & luce serenata latum atque venerabile, quantum ortu Cæsarum maximorum! O tempus quo meritò quondam omnia nata esse credantur, quum eodem nunc confirmata esse videamus! O calendæ Martiæ, sicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum! Quanta enim invictissimi principes, & vobis, & Reipubl. propagatio, orbis vestri participando tutelam, cuius licet omni hoste perdomito certa securitas, nimios tamen in diversa discursus vel revisenda poscebat. Partho quippe ultra Tigrim redactò, Daciâ restitutâ, porrectis usque Danubii caput Germaniæ, Rhetiæque limitibus, destinata Bataviæ, Britannæque vindicta, gubernacula majora quærebat aucta atque augenda Resp. & qui Romanæ potentiae terminos virtute protulerant, Imperium filio pietate debebant. Et sanè præter usum, curamque Reipubl. etiam illa Jovis, & Herculis cognata majestas, Jovio Herculioque, principibus totius mundi, coelestiumque rerum similitudinem requirebat. Quippe isto numinis vestri numero summa omnia nituntur & gaudent, elementa quatuor, & totidem anni tempora, & orbis quadrifariam duplici discretus Oceano, & emenso quater coelo lustra redeuntia, & quadrigæ solis, & duobus coeli luminibus adiuncti vesper, & lucifer: 1 Sed neque sol ipse, neque cuncta sydera humanas res, tam perpetuo lumine intuentur, quàm vos tuemini, qui sine ullo ferè discrimine dierum, ac noctium illustratis orbem, salutique gentium, non his modò, quibus immortales vultus ve-

stri

stri vigent, sed multò magis illis divinarum mentium vestrarum oculis providetis: nec solum quà dies oritur, & præteritur, & conditur, sed etiam ex illa septentrionali plaga salutari beatis luce provincias: adeo Cæsar vestra in orbem terrarum distributa beneficia, propè plura sunt, quàm deorum! quibus ego si omnibus immorari velim, neque hic dies mihi totus, neque proximus, neque porro cæteri sat erunt: & habenda est ratio temporis, Cæsares, tanta dum loquimur. Adoratæ sunt igitur mihi Sarmaticæ expeditiones, quibus illa gens propè omnis extincta est, & penè cum solo nomine relicta quo serviat. Dent veniam trophæa Niliaca, sub quibus Æthiops, & Indus intremuit: contenta sit voce gloriæ suæ & proxima illa ruina Carporum: reservetur nuntiis jamiamque venientibus Mauris immissa vastatio: aliis hæc, permittente maiestate vestrà, celebrabo temporibus. Diï immortales, vota suscipio, & ipsis qui gessere præsentibus. Illa verò, Cæsar invicte, quæ ductu, atque auspicio numinis tui gesta sunt, quorum etiam spectaculo fruimur, sub hac occasione dignationis tuæ sine dilatione dicenda sunt, eo magis quòd quamvis in communibus Reipubl. bonis necesse nobis gratulari, quæ priora nobis sunt, maximè sunt gratulationi. Statim itaque Gallias tuas Cæsar veniendo vicisti, si quidem illa celeritas, quæ omnis ortus atque adventus tui nuntios prævertisti, cepit oppressam Gesorigiam, censibus, muris pertinacem, tunc errore miserò Romanum piraticæ factionis, atque illis olim mari fretis alluentem 1 portas ademitt. In quo

H 5 divi-

divina providentia tua, & par consilio effectus apparuit; qui omnem sinum illum portus, quem statis vicibus æstus alternat, defixis in aditu trabibus, ingestisque faxis, invium navibus reddidisti, atque ipsam loci naturam, admirabili ratione superasti, quum mare frustra reciprocum prohibitis fuga quasi illudere videretur, tanquam nullo ulu juvaret inclusos, quasi redire desiisset. Quænam unquam mirabimur valla castrorum post hoc novum in mari vallum? quid erit mirum si qua murorum, aut arieti non cesserit firmitas, aut machinas despexerit altitudo? quum Oceanus ille tanto i liberatus impetu, tantâ mole consurgens, sive ulterioribus (ut ferunt) terris repulsus, sive anhelitu quo respirat evehctus, seu quacunque alia ratione motus, nunquam tua Cæsar claustra perfregerit, neque omninò convellerit tot dierum, ac noctium receptu, recursuque, quum tot interim qua terras circum fluit littora solveret, ripasque defringeret: uno illo, ut res est, loco aut potentiâ vestræ majestatis inferior, aut pro debito vobis honore clementior. Xerxes (aut audio) Persarum rex potentissimus, pedicas jecit aureas in profundum, Neptunum se dictitans alligare, qui fluctibus ferociret: stultâ ille jactantiâ, & sacrilegâ vanitate: at enim tua Cæsar divina providentia, & efficacia est usa consilio: nec insultavit elemento, ut non provocaret odium, sed mereretur obsequium; quid enim aliud interpretemur? quum statim atque obsidionem necessitas, & clementiæ vestræ fides solverat, eadem claustra, qui primus insiluit æstus irruerit, totaque illa, quo-

ad

ad usus fuit, invicta fluctibus acies arborum, veluti signo dato, & peracta statione dilapsa sit: ut nemo dubitaret portum illum, qui pietate, ne suis opem ferret, occlusus fuisset, vobis ad victoriam sponte patuisse. Potuisset enim, Cæsar invictæ, illo virtutis, ac felicitatis tuæ impetu totum peragi continuò bellum, nisi ædificandis navibus dari tempus rei necessitudo suavisset: quo tamen omni nunquam ab eorum hostium everfione cessatum est, quos adire continens terra permisit. Quamquam illa regio divinis expeditionibus tuis Cæsar vindicata atque purgata, quàm obliquis meatibus callidis interfuit! quamquam divorcio sui Rhenus amplectitur, penè (ut cum verbi periculo loquar) terra non est, ita penitus aquis imbuta permañuit, ut non solum, quàm manifestè palustris est, cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium, sed etiam ubi paulo videtur firmior, pedum pulsu tentata quatitur, & sentire se procul mota pondus testetur: ita, ut res est, subjacentibus innatat, & suspensa latè vacillat, ut meritò quis dixerit exercendum fuisse tali solo militem ad navale certamen. Sed neque illæ fraudes locorum, nec quæ plura inerant perfugia sylvarum barbaros tegere potuerunt, quominus ditioni tuæ divinitatis omnes sese dedere cogerentur, & cum conjugibus, ac liberis, cæteroque examine, necessitudinum, ac rerum suarum ad loca olim deserta transirent, ut quæ fortasse ipsi quondam deprædando vastaverant, culta redderent serviendo. Quis hoc unquam futurum, 1 etsi coram voluistis & affari,

H 6   deus

---

1 *Opinor sic legendum*. etiam si coram voluisset affari deus.

deus ante vos principes persuadere potuisset ? quòd nunc vidi , & videmus totis porticibus civitatù federe captiva agmina barbarorum , viros attonitâ veritate trepidantes , respicientes¹ anus ignaviam filiorum , nuptas maritorum copulatas vinculis , pueros , ac puellas familiari murmure blandientes , atque hos omnes provincialibus vestris ad obsequium , distributos , donec ad destinatos sibi cultus solitudinum ducerentur ? Insultare hercule communi Galliarum nomine libet (quod pace vestrâ loquar) ipsis triumphum assignare provinciis . Arat ergo nunc mihi Caunus , & Frisus , ¹ & ille vagus , ille prædator exercitio squalidus operatur , & frequentat nundinas meas ² core venali , & cultor barbarus laxat annonam . Quin etiam si ad delectum vocetur , accurrit , & obsequiis teritur , & tergo coercetur , & servire se militiæ gratulatur . Quid faciam Cæsar Auguste ? ignosce si moror , ignosce si propero ; multa enim illius temporis , quo transitus in Britanniam parabatur , admirabilia virtutum tuarum facta prætereo , dum festino cupidus ad singularem illam victoriam , qua universa Respubl. tandem est vindicata , cujus magnitudo , Cæsar invicte , hætenus explicabitur , ut priùs dicam , quàm necessarium illud , & difficile bellum fuerit , quo magis confectum sit . Minùs indignum fuerat sub principe Gallieno , quamvis triste , harum provinciarum à Romano duce disfidium . Tunc enim siue incuriâ rerum , siue quadam inclinatione factorum , omnibus ferè mēbris erat truncata Respubl. tunc se nimium ;

& Par-

¹ & videtur superesse .

² Forſan , corpore . . . . .

& Parthus extulerat, & Palmirenus æquaverat: tota Ægyptus, Syriæ defecerant: amissa Rhetia, Noricum, Pannoniæque vastatæ: Italia ipsa, gentium domina, plurimarum urbium suarum excidia moerebat; non erat tantum doloris in singulis, quum penè omnibus careret. Nunc verò toto orbe terrarum non modò quà Romanus limes fuerat, virtute vestrâ recepto, sed etiam quà hostilis edomito, quum toties proculcata esset Alamania, toties obstricta Sarmatia, Vitungi, Quadi, Carpi toties profligati, submittente se Gotho, pace poscenda, supplicante per munera regis Persarum; urebat animo (quod nunc denique confitemur) una illa tanti imperii contumelia, eoque nobis intolerabilior videbatur, quòd gloriæ sola restabat. Et sanè non sicut Britannia nomen unum, ita mediocris jacturæ erat reip. terra tanto frugum ubere, tanto læta numero pascuorum, tot metallorum, fluens rivis, tot vectigalibus quæstuosa, tot accincta portibus, tanto immensa circuitu, quam Cæsar ille autor vestri nominis, quum Romanorum primus intrasset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse: tantæ magnitudinis arbitratus, ut non circumfusa Oceano, sed complexa ipsum Oceanum videretur. Sed enim illâ ætate, nec Britannia ullis erat ad navale bellum armata navigiis, & Romana res inde jam à Punicis Asiaticisque bellis etiam recenti exercitata piratico, & postea Mithridatico, non magis terrestri, quàm navali usu vigeat: ad hoc natio etiam tunc rudis, & soli Britanni, Pictis modò, & Hybernis assue- ta hostibus, adhuc seminudi, faciliè Romanis armis, signisque cesserunt, propè ut hoc uno Cæsar gloriari in illa expeditione debue- rit,

rit, quòd navigasset Oceanum. Isto verò nefario latrocinio abductâ primùm à fugiente pirata classe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatis præterea plurimis in nostrum modum navibus, occupatâ legione Romanâ, interclusis aliquot peregrinorum militum cuneis, contractis ad delectum mercatoribus Gallicanis, sollicitatis per spolia ipsarum provinciarum non mediocribus copiis barbarorum, atque iis omnibus ad munia nautica flagitii illius autorum magisterio eruditis, exercitibus autem nostris, licet invictis, virtute tamen in re maritima novis, malam coaluisse ex indignissimo latrocinio belli molem audiebamur, licet de exitu fideremus. Nam & accesserat diuturna sceleris impunitas, quæ desperatorum hominum inflarat audaciam, ut illam inclementiam maris, quæ victoriam nostram fatali quadam necessitate distulerat, pro sui terrore jactarent, nec consilio intermissum, bellum esse, sed desperatione omissum crederent, adeo ut jam communis poenæ timore deposito archipiratam satelles occideret: & illud auctoramentum tanti discriminis putaret imperium. Hoc igitur bellum tam necessarium, tam difficile aditu, tam inveteratum, tam instructum, ita Cæsar aggressus es, ut statim atque illò infestum majestatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus videretur. Nam primò omnium, in quo præcipuè consulendum fuit, ne quid barbaræ nationes converso illuc numine tuo novare tentarent, invocatâ potestatis tuæ majestate provisum est. Tu enim ipse, tu domine Maximiane, Imp. æterne, 1. noxo itineris compendio adven-

tum

- 1 *Opinor leg. noto, quod malim quàm vel noxio vel noxiis.*

tum divinitatis tuæ accelerare dignatus, repentè Rheno institisti, omnemque illum litem non equestribus, neque pedestribus copiis, sed præsentia tuæ terrore tutatus es: quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa! Tu verò invicte Cæsar, instructis armatisque diversis classibus, ita hostem incertum consilii inopem reddidisti, ut tunc denique senserit, quod non munitus esset Oceano, sed inclusus. Hoc loco venit in mentem mihi, quàm delicata illorum principum fuerit in administranda Republica cum laude felicitas, quibus Romæ degentibus triumphis, & cognominibus devictarum à ducibus suis gentium proveeniebant. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus, quum belli in Britannia confecti laudem Antonino principi daret (quamvis ille in ipso urbis palatio residens gerendi ejus mandasset auspiciis) veluti longæ navis gubernaculis præsentem toties velificationis, & cursus gloriam meruisse testatus est. At enim tu Cæsar invicte, omnis istius, & navigationis, & belli non modò pro imperii jure præceptor, sed rebus ipsis, & exemplo constantia tuæ hortator atque impulsor fuisti, si quidem 1 magis Gesoriacensi littore quamvis fervidum invehens Oceanum, etiam illi exercitui toto, quem Sequanam fluctus invexerat, irrevocabilem iniecasti 2 in eis ardorem, adeo ut cunctantibus adhuc ducibus, cœlo & mari turbidis, ultrò signum navigationis exposceret, quædam minacia signa, quæ

vi-

---

1 *Malim*, maris.2 in eis, in *supere*st.

videbantur, contemneret, die pluvio vela faceret, ventum, quia directus non erat, capteret obliquum. Quis enim se quamlibet iniquo mari non auderet credere te navigante? Omnium (ut dicitur) accepto nuntio navigationis tuæ, una vox & hortatio fuit. Quid dubitamus? quid moramur? ipse jam soluit: jam provehitur, jam fortasse pervenit: experiamur omnia, per quoscunque fluctus eamus: quid est quod timere possimus? Cæsarem sequimur. Nec fefellit opinio vestræ felicitatis: si quidem (ut ex ipsorum relatione comperimus) ad tempus ipsum tantæ se dorso maris nebulæ miscuerunt, ut inimica classis apud Vectam insulam in speculis, & insidiis collocata, ignorantibus omnino hostibus præteriretur, ne vel moraretur ipse tum, quamvis non posset obsistere. Jam verò quòd idem ille vestro auspicio invictus exercitus statim, atque Britanniae littus invaserat, universis navibus suis iniecit ignes, quinam alii nisi divinitatis vestræ monitus impulerunt? aut quæ alia ratio persuasit nullum præsidium fugæ reservare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (ut dicitur) putare communem? nisi quòd vestri contemplatione constabat de victoria non posse dubitari. Non illic tunc vires, non Romana robora, sed vestra numina cogitaverunt: proposito qualicunque prælio certam sibi spondere fortunam, non tam est fiducia militum, quam felicitas imperatorum. Ipse ille autem signifer nefariæ factionis, cur ab eo littore, quod tenebat, abscessit? cur classem portumque deseruit? nisi quòd te Cæsar invictæ, cujus imminetia vela cospexerat, timuit iamque venturum, utcumque cum ducibus tuis maluit experiri, quam præ-

sens

sens maiestatis tuæ fulmen excipere : demens ; qui nesciebat quacumque fugeret , ubique numina vestræ divinitatis esse , ubi vultus vestri , ubi signa colerentur . Te tamen ille fugiens incidit in tuorum manus , à te victus , à tuis exercitibus oppressus est , denique adeo trepidus , & te post terga respiciens , & in modum amentis attonitus properavit ad mortem , ut nec explicarit aciem , nec omnes copias , quas trahebat , instruxerit , sed cum veteribus illius conjurationis autoribus , & mercenariis cuneis barbarorum tanti apparatus oblitus 1 irriterit : adeo Cæsar hoc etiam reipublicæ tribuit vestra felicitas , ut nemo ferè Romanus occiderit , imperio vincente Romano . Omnes enim illos (ut audio) campos atque colles non nisi teterrimorum hostium corpora fusa texerunt : illa barbara , aut imitatione barbariæ olim cultu vestis , & prolixo crine rutilantia , tunc verò vulnere , & cruore sedata , & in diversos situs structa , sicuti dolorem vulnorum fuerant sequuta , jacuerunt : atque inter hos ipse vexillarius latrocinii , cultu illo , quem vivus violaverat , spontè deposito , & vix unius velaminis repertus indicio , adeo verum sibi dixerat morte vicina , ut interfectum se nollet agnosci . Enimvero Cæsar invicte , tanta deorum immortalium tibi est addicta consensu victoria , omnium quidem quos adortus fueris hostium , sed præcipuè 2 interjectio Francorum , & illi quoque milites vestri , qui per errorem nebulosi (ut paulo antè dixi) maris abiuncti , ad oppidum Londiniense pervene-

---

1 *al. irraerit.*

2 *al. interfectio, vel, quod malim, interpeccio.*

venerant, quicquid ex mercenaria illa multitudine barbarorum prælio superfuerat, quum direptâ civitate fugam capeßere cogitarent, passim totâ urbe confecerunt, & non solum provincialibus vestris in cæde hostium dederunt salutem, sed etiam in spectaculo voluptatem. O victoria multijuga, & innumera- bilium triumphorum, qua Britannię restitutæ, qua gentes Francorum penitus excisæ, qua multis præterea gentibus in conjuratione illius sceleris deprehensis imposita est necessitas obsequendi: denique ad perpetuam quietem maria purgata sunt! Gloriare tu verò, Cæsar invicte, alium te orbem terrarum peperisse, & Romanæ potentiæ gloriam restituendo navalem addidisti imperio terris omnibus majus elementum. Confecisti, inquam, bellum, Cæsar invicte, quod cunctis impendere provinciis videbatur, tamque latè vagari, & flagrare poterat, quàm latè omnis Oceanus, & mediterranei sinus abluunt. Neque enim si metu vestri lues illa solis Britannię visceribus intabuit, idcirco nescimus quanto se aliàs furore jactasset, si fiduciam pervagandi qua patebat habuisset. Nullo si quidem certè sine montium, aut fluminum terminabatur, quem dispositæ limitis custodiæ non tuerentur. Sed ubique navis, licet nobis virtutem felicitatemque vestram haberemus, magnis tamen terroribus imminebat, quæ jacent maria, quæ venti ferunt. Recursabat quippe in animos illa sub divo Probo, & paucorum ex Francis captivorum incredibilis audacia, & indigna felicitas, qui à Ponto usque, correptis navibus, Græciam Asiamque populati, nec impunè plerisque Libyæ littoribus appulsi, ipsas postremo navalibus quondam victoriis nobiles ce-
pe.

perant Syracusas, & immenso itinere perveſti Oceanum, quâ terras rupit intraverant, atque ita eventu temeritatis ostenderant nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi quo naviſſis pateret accessus. Itaque hac victoriâ veſtrâ non Britannia ſolùm ſervitute eſt liberata, ſed omnibus nationibus ſecuritas reſtituta, quæ maritime uſu tantum in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi conſequuntur. Nunc ſecura eſt, ut de latere Gallico taceam, quamvis penè conſpicuis littoribus, Hiſpania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes uſque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudiis feruntur, dempto periculi metu, quò experiundi neceſſitate caruerunt; ſed hoc ipſum, & in adminiſtratione vel providentiâ veſtrâ, & infeſtione fortunæ impenſiùs gratulantur, quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in veſtigiis ſuis concidit: atque ipſam Britanniam, quæ ſedem tam diuturno ſcleri præbuiſſet, conſtat victoriam ſolâ ſui reſtitutione ſenſiſſe veſtram. Meritò igitur ſtatim atque ad littus illud exopratus olim vindex, & liberator appuleras, obviuſ ſeſe majeſtati tuæ triumphus effudit, exultanteſque gaudio Britanni cum conjugibus, ac liberis obtulerunt, non te ipſum modò, quem ut cælo delapſum intuebantur, ſed etiam nâvis illius, quæ tuum nûmen advexerat, vela, remigiaque venerantes, paratique te ingredientem ſtratis ſentire corporibus. Nec mirum ſi tanto gaudio ferebantur poſt tot annorum miſerrimam captivitatem, poſt violatas conjuges, poſt liberorum turpe ſervitium, tandem liberi, tandemque Romani, tandem vera imperii luce recreati, ſi quidem præter illam
cle-

clementiæ vestræ pietatisque famam, quæ communi gentium voce celebratur, in ipso Cæsar tuo vultu videbant omnium signa virtutum : in fronte, gravitatis : in oculis, lenitatis : in rubore, verecundiæ : in sermone, justitiæ : quæ singula ut respectantes agnoverant, lætitiæ clamoribus concinebant : vobis se, vobis liberos suos, vestris liberis omnes generis sui posteros devovebant. Nos quidem certo, ò perpetui parentes, & domini generis humani, hoc à diis immortalibus omni votorum nuncupatione deposcimus, ut liberi nepotesque nostri, & si qua omnibus seculis erit duratura progenies, cum vobis, tum etiam his quos educatis atque educabitis, dedicerentur. Quid enim melius posteris nostris optare possimus, quam quo fruimur ipsi ? Tenet uno pacis amplexu Romana R. P. quicquid variis temporum vicibus fuit aliquando Romanum : & illa quæ sæpe veluti nimia mole ¹ defluerant, magnitudo tandem solido cohæsit imperio. Nihil ex omni terrarum, coelique regione, non aut metu quietum est, aut armis domitum, aut pietate devinctum. Et ex aliis quidem partibus aliqua restant, quæ si voluntas vel ratio desiderent, possitis acquirere : ultra Oceanum verò, quid erat præter Britanniam ? quæ à vobis ita recuperata est, ut illæ quoque nationis terminis ejusdem insulæ cohærentes vestris nutibus obsequantur. Nulla progrediendi causa superest, nisi si (quod natura vetuit) fines ipsius quærantur Oceani. Omnia, inquam, invictissimi principes, vestra sunt quæ sunt digna vobis : & inde est quod

---

¹ Legendum, ut puto, defluerat magnitudo, non enim dicimus cohæsit illa.

quòd consulere singulis æqualiter licet, quum
 universa teneatis. Itaque sicuti pridem tuo,
 Diocletiane Aug. jussu supplevit deserta,
 Thraciæ translatis incolis Asia, sicut postea
 tuo, Maximiane Aug. nutu, Herviorum, &
 Trevirorum arua jacentia lætus postliminio
 restitutus, & receptus in leges Francus exco-
 luit: ita nunc per victorias tuas, 1 Constan-
 tine Cæsar invicte, quicquid infrequens Am-
 biano, & Bellovaco, & Trigastino solo Lin-
 gonicoque restabat, Baro cultore revirescit:
 quin etiam illa, cujus nomine mihi peculiari-
 ter gratulandum, devotissima vobis Civitas
 Heduarum, ex hac Britannicæ facultate victo-
 riæ plurimos, quibus illæ provinciæ redunda-
 bant, accepit artifices, & nunc extruptione
 veterum domorum, & refectione operum pu-
 blicorum, & templorum instauratione con-
 surgit: nunc sibi redditum vetus illud Ro-
 manæ fraternitatis nomen existimat,
 quum te rursus habeat condito-
 rem. Dixi, Cæsar invicte,
 propè piura quàm po-
 tui, sed pauciora
 quàm de-
 bui, ut
 ju-
 stissima mihi causa sit propitio
 munere tuo, & nunc desi-
 nendi, & sæpe di-
 cendi.

D I X I:

AD

---

 1 Legendum, Constanti.

AD LECTOREM.

EUMENIUS rhetor, quum in aula Constantii
 Caesaris, sacra memoria, magistrum ageret,
 ab illo scholis Cliviensium est praefectus, ut iuven-
 tutem Galliarum doceret, ubi & avus eius, homo
 Athenis ortus, olim docuerat. At quum aedificia
 scholarum ob vetustatem essent collapsa, annuam
 sexcentorum sestertiorum mercedem, illarum in-
 stauracioni dicare volebat, atque hoc est quod à
 praeside Gallia Belgica hac oratione consendit. Por-
 ro praesides, nunc clarissimi, nunc perfectissimi vo-
 cabantur. Unde iure consultis titulus de per-
 fectissimatus dignitate. Ha autem lite-
 ra V. P. virum perfectissimum si-
 gnificant. Clevis oppidi me-
 minit Antoninus in
 itinera-
 rio
 suo.

EUMENII RHETORIS ORATIO

Pro Scholis instaurandis , coram V. P.
præfide Galliæ habita .

CERTUM habeo , vir perfectissime , non quidem te , qui semper in omni genere dicendi maximâ facultate viguisti , sed circumstantium plerosque mirari , quod ego , qui ab ineunte adolescentia usque in hunc diem nunquam isto in loco dixerim , & quantumcunque illud est quod labore , ac diligentia videor consecutus , exercere privatim , quàm in foro jactare maluerim , nunc demum fero quodam tyrocinio ad insolitum mihi tribunal aspirem : à quo ego me fateor , quamquam sedes ista justitiæ , & ad agendum , & ad dicendum amplissima videretur , diffusum tamen ingenio me ante hac abfuisse , & hoc ipso in tempore , quamvis diversissimum à contentione litium genus orationis habiturum , conscientia trepidatione revocari . Nequid igitur , aut opinioni hominum dubium relinquam , aut interpretationi ex hac postulacione , quam de restituendis patriæ meæ Menianis mihi sumendam potius , quàm cuiquam delegendam putavi , majus de me aliquid , quàm posse me sentio , videar promittere , contestatum esse initio dicendi apud audientes volo , temporarium me dicendi munus , atque id ipsum meis studiis peculiariter commodare , non ad incognitam mihi sectam forensium patronorum alienæ laudis cupiditate transire . Neque enim tanta me , aut negligentia , aut confidentia tenet , ut nesciam quanta sit inter hanc etiam fori , & nostra illa secreta studio-
rum

rum exercitia diversitas. Ibi armantur ingenia, hinc præliatur: ibi prælusio, hinc pugna cōmittitur: hinc plerumque velut sudibus & faxis, illic semper telis splendentibus dimicatur: hinc sudore, & quasi pulvere sordidus, illic insignis ornatu laudatur orator: ut si uterque experiundi causâ officia commutent, alium quidem tubarum sonus & strepitus armorum, alium quidem triumphu deterreat. Scio hæc, inquam, vir perfectissime, neque me sciens fallo; & idcirco tantum abest, ut me docendi relictis præcipiendique rationibus aptum, atque idoneum putem, ut hoc ipso quod vel uno die atque una de re in foro dicam, veniam magis possim sperare, quàm gloriam. Quamquam in hac oratione, vir perfectissime, loci tantummodo insolentiâ, non dicendi novitate, perturber: siquidem id postulo quod non modò contradicendo nemo audeat impedire, sed omnes potius, quibus divina principum liberalitas, quibus urbis istius restitutio, quibus optimarum artium celebratio grata, atque iucunda est, summo gaudio & favore suscipiant, ut Menianæ illæ scholæ, quondam pulcherrimo opere, & studiorum frequentia celebres & illustres, juxta cætera, quæ instaurantur opera ac templa, reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tantum relevat causa dicendi: quam quidem ego, vir perfectissime, duas in partes arbitror dividendam, ut prius disseram, quàm sit ex usu, & officio opus illud ad pristinam magnificentiam reformari: deinde qua ratione id possit sine sumptu publico, ex largitione quidem principum maximorum, sed tamen cum aliquo meo erga patriam studio, & amore procedere. Ante omnia igitur, vir perfectissime,

sime, divinæ Imperatorum, Cæsarumque nostrorum providentiæ, singularique in nos benevolentia, hujus quoque operis instauratione parendum est, qui civitatem istam, & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum gravissimâ clade perculsam cum latrocinio Batavicæ rebellionis obfessa auxilium Romani principis irrogaret, non solum pro admiratione meritorum, sed etiam pro miseratione casuum attollere, ac recreare voluerunt, ipsamque ruinarum, ejus magnitudinem immortalibus liberalitatis suæ monumentis dignam judicaverunt, ut tanto esset illustrior gloria restitutorum, quanto ipsa moles restitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum, si res poscat, ærarium non templis modò, ac locis publicis reficiendis, sed etiam privatis domibus indulgent: nec pecunias modò, sed etiam artifices transmarinos, & ex amplissimis provinciarum ordinibus incolas novos, & devotissimarum hyberna legionum, quarum invicta roborâ ne in his quidem, quæ nunc quum maximè egent bellis, requirunt ut commodis nostris studio gratiæ hospitalis operentur, & residues aquas, & novos amnes veluti aridis fessæ urbis visceribus infundant. Ex quo manifestum est, eos, qui coloniam istam tot, tantisque operibus totius Imperii erigere, atque animare statuerunt, vel præcipuè sedem illam liberalium literarum velle reparari, quum peculiarem frequentiam honestissimæ juventutis illustrato studiorum honore providerint. Cui enim unquam veterum principum tantæ fuit curæ, ut doctrinæ, atque eloquentiæ studia florerent, quantæ his optimis, & indulgentissimis dominis generis hu-

mani? quos ego quidem, quantum ad votum pietatemque pertinet, liberorum nostrorum parentes appellare non dubito, qui nobilissimam istam indolem Galliarum suarum ¹ interitus summi doctoris orbatam respicere dignati, suo potissimum iudicio præceptorem ei, moderatoremque tribuerunt, & inter imperatorias dispositiones summis Reipubl. gubernandæ promissionibus occupatas, literarum quoque habuere delectum. Neque aliter, quàm si equestri turmæ, vel cohorti prætoris consulendum foret, quem potissimum præficerent, sui arbitrii esse duxerunt: ne si quos ad spem omnium tribunalium, aut interdum ad stipendia cognitionum sacrarum, aut fortasse ad ipsa palatii magisteria provehi oporteret, veluti repentino nubilo in mediis adolescentiæ fluctibus deprehensi incerta dicendi signa sequerentur. In quo ego V. P. nihil laudi meæ tribuo, sed domini nostri Constantii, principis inventis, incredibilem erga juventutem Galliarum suarum sollicitudinem, atque indulgentiam mirari satis nequeo: qui honorem literarum hac quoque dignatione cumulavit, ut me filio potius meo ad pristina mea studia molientem, ipsum iusserit disciplinas artis oratoriæ tractare, & hoc ipsi palatio parentis sui munus injunxerat, ut mediocrem quidem pro ingenio meo naturæque vocem, cœlestia tamen verba, & divina sensa principum proloquuturam, ab arcanis sacrorum penetralium ad privatarum Musarum adyta transtulerit: non utique quia mihi quem [quod sine invidia dixerim] tantâ dignatione respicit, quanta pro summis ho-

---

¹ *al.* interitu.

honoribus debet sufficere sapienti, vellet aliquid imposita istâ professione detrahere, sed ut professioni ipsi ex eo honore quem gessi adderet dignitatem. Cui igitur dubium, quin divina illa mens Cæsaris, quæ tanto studio præceptorem huic conventui juventutis elegit, etiam locum exercitiis illius dedicatum instaurari, atque exornari velit? quum omnes omnium rerum sectatores, atque fautores parum se satisfacere voto, & conscientiae suæ credant, si non ipsarum quas appetunt gloriarum templa constituent. 1 Inde est Atheniensis humanitas aram Misericordiae instituit, quod Romani ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. Quarum enim artium, sive animi affectionum, magnis hominibus ingeneratus ardor fuerit, earum etiam consecrata existere ad posteros monumenta voluerunt. Ædem Herculis Musarum in circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia censoria fecit, non id modò secutus, quod ipse literis, & summâ poetæ amicitia duceretur, sed quod in Græcia quum esset imp. acceperat Herculem musagetem esse, id est, comitem, ducemque musarum. Idemque primus novem signa, hoc est omnium Camœnarum ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi numinis consecravit, ut res est, quia mutuis operibus, & præmiis juvari ornarique deberent: Musarum quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum. Credo igitur tali Cæsar, Hercules, & avi Herculis, & Herculi patris instinctu, tanto studium literarum favore prosequitur, ut non minùs ad providentiam

I 2 nu-

1 Inde est quod Ath.

numinis existimet pertinere bene dicendi ,
 quàm rectè faciendi disciplinam , & pro divi-
 na intelligentia mentis æternæ sentiat literas
 omnium fundamenta esse virtutum , utpo-
 te continentiae , modestiae , vigilantiae , pa-
 tientiae magistras : quæ universa quum in
 consuetudinem tenerâ ætate venerunt , omnia
 deinceps officia vitæ ad ipsa quæ diversissima
 videntur militiæ , atque castrorum munimi-
 na convalescunt . Ideòque his omnis indu-
 striæ , atque omnis laudis nutricibus , aut
 [ut veriùs loquar] matribus , quum præce-
 ptorè Cæsar Herculus declarare dignatus sit ,
 necesse est etiam sedem propriam cupiat re-
 formari , ut quum ad antiquam firmitatem ,
 cultumque reparata sit , multo hîc justius , &
 veriùs nuncupetur ædes Herculis , atque Mu-
 sarum . Et sanè vir 2 præstantissime , interest
 etiam gloriæ , quam tanti principes tot victo-
 riis , ac triumphis merentur , ut ingenia quæ
 canendis eorum virtutibus excoluntur , non
 intra privatos parietes , sed in publica osten-
 tatione , & in ipso urbis istius ore vegeten-
 tur . Quid autem magis in facie vultuque
 istius civitatis situm est , quàm hæc eadem
 Meniana , in ipso transitu advenientium huc
 invictissimorum principum constituta ? qui
 quum se occursum lætæ juventutis affici , non
 solum liberalitate quam ipsi tribuunt , sed e-
 tiam literis quibus me ad institutionem ejus
 cohortantur , ostendant , quanto plus capient
 voluptatis quum reparatum videant ipsum
 conciliabulum juventutis ? Ad hoc , vir per-
 fectissime , opus istud reddit illustrius cum
 ipso-

---

1 Melius , munia .

2 al. perfectissime .

ipforum Cæſarum , tum etiam omnium hominum aſpectu promptius , quòd præcipuo eſt loco poſitum , quaſi inter ipſos oculos civitatis : inter Apollinis templum , atque Capitolium . Quo magis eſt etiam ſacroſancta ſedes utriuſque lateris veneranda conſinio , ¹ utriuſque latè muneris inſtauranda reſpectu , ne ſana longè omnium in hac urbe pulcherrima labes media deformet : præſertim quum mihi videatur ipſe ille qui Meniana hæc primus extruxit , idcirco ea illic potiffimum collocaffe , ut veluti cognato vicinorum ſibi numinum tenerentur amplexu : quum auguſtiſſima teſta literis dedicata , inde Athenarum conditrix Minerva conſpiceret , hinc Apollo medius Camœnarum . Igitur ibi maximè & oportet , & fas eſt exercere juventutis ingenia , ubi tam propinqua ſunt numina amica doctrinæ , ubi ex proximo juvat mens divina ſapientiam , & carminum deus vocem , & verecundiam virgo perpetua , & providentiam præſcius futurorum . Ibi adoleſcentes optimi diſcant , nobis quaſi ſolenne carmen præſantibus , maximorum principum facta celebrare . Quis enim melior uſus eſt eloquentiæ , quàm ubi ante aras quodammodo ſuas , Jovios , Herculeoſque audiant prædicari Jupiter pater , & Minerva ſocia , & Juno placata ? Satis verborum feciſſe arbitror , vir perfectiſſime , de eo , quod mihi ad dicendum priùs conſtitueram , quàm ſit ex uſu , atque officio inſtaurari opus illud ſtudiis , quibus optimi principes maximè favent , dedicatum , in ipſa civitatis fronte poſitum , celeberrimis templis utrinque conjunctum : nunc in ſecundum

I 3 eun-

---

¹ *Opinor leg. utriuſque lateris inſtauranda ,*

eundemque locum distuli, quemadmodum id sine sumptu publico, & cum laude sacræ largitionis fieri possit, ostendam, Salarium me liberalissimi principes ex hujus reipubl. viribus in sexcentis millibus nummum accipere jusserunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo majora, & prius quod postea præmia contulerunt, sed ut tercena illa sestetia, quæ sacræ memoriæ magister acceperam, in honore privati huius magisterii addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium, quantum ad honorem pertinet, adoratum accipio, & in accepti ratione perscribo: sed expensum referre patriæ cupio, & ad restitutionem hujus operis quoad usus poposcerit destinare. Cujus voluntatis meæ ratio etsi asserenda non est, tamen sub hac tua humanitate, & circumstantium expectatione, qua me audiri sentio, aliquatenus prosequenda est. Nam primum omnium in hoc ego maximos esse fructus præmiorum puto, ut digni quibus tribuantur habeamur, si quidem ipse usus pecuniæ bonis malisve artibus partæ promiscuus & vilis est; honestis verò rationibus posse acquirere, summum, etiamsi quæstum remiseris, lucrum est. Neque enim Syrus mercator, aut Deliactus, aut Indicus ad uberrima ista compendia laudis aspirat, sed raræ atque inter paucissimos opes sunt contentæ meritis conscientiae. Quippe hoc ipso præmii gloria continetur, ne id cupiditate quærendi affectasse videamur, quod hoc uno assequi possumus, si pro accepto ducamus oblatum, ut industriae assumendi copiam prævenire potuisse, continentiae, præteruisse. An si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore, atque

atque etiam vitæ periculū solam vocem præconiiis, & coronæ testimonium petunt, ego verba illa divina cœlestesque literas, quibus mihi tanti principes instituendam juventutem commendare dignati sunt, non ultrā omnium vocum potentiam venerabundus accipiam? non ultrā omnes laureas colam? Lēges ergo V. P. tametsi hanc quoque mihi veniam tribuas oportet. Neque enim ipsius epistolæ sacræ commemorationem solam sine obsequio recitationis inducere fas est, ut perlecta magis eluceat quantum me studium par sit impendere non ipsis modò literis, sed etiam & templis, ac sedibus literarum. Merentur & Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in Augusto Clivensium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipsi adolescentes, qui hilari consensu meum Constantii Cæsaris ex Italia revertentis susceperere comitatum, ut eorum indoli consulere cupiamus. Proinde quod aliud præmium his, quàm illud conferre debemus, quod nec dare potest, nec eripere, fortuna? Vnde auditorio huic, quod videtur interitu præceptoris orbatum, te vel potissimum præficere debuimus, cuius eloquentiam & gravitatem morum, & actus nostri habemus administratione compertam. Salvo igitur privilegio dignitatis tuæ, hortamur ut professionem oratoriam receptes, atque in supradicta civitate, quam non ignoras, nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitæ melioris studium adolescentium excolas mentes. Nec putes hoc munere antè partis aliquod tuis honoribus derogari: quum honesta professio ornet potius omnem, quàm destruat

struat dignitatem. Denique etiam salarium te in sexcentismillibus nummum ex Reipubl. viribus consequi volumus, ut intelligas meritis tuis etiam nostram constituere clementiam. Vale Eumeni ¹ clarissime nobis. Ita non videtur tibi, vir perfectissime, hac tantorum principum exhortatione non solum meus & otio jacens, ad pristinas artes animus attolli, verum & veterum ipsi quodammodo scholarum parietes, & tecta consurgere. Quod enim tantum carmen Amphioni? quæ tanta pleetro fidibusque dulcedo? quam sequuta quondam saxa perhibentur, ut ducentibus subvecta modulis, & ad intervalla carminum resistentia, sponte murum velut arte construerent: quanta in his Imperatorum & Caesarum literis inest ad omnes animorum impetus effectusque rerum ciendos vis, atque permotio? qui quod jubere possint, suadere dignantur. Et quum vel tacitas eorum, ac vultu tenus significatas voluntates summi patris sequatur autoritas, cuius nuntium, promissionemque firmantis, totius mundi tremor sentit, ipsi tamen ultrò imperandi potestatem cohortandi humanitate conciliant. Quinetiam laudibus incitant gravitatem morum, dicendi facultatem sibi probatam & cognitam prædicantes, palatini honoris privilegium oratoriæ professioni salvum, & incolume servantes. Quibus ego divinæ benignitatis illecebris, etiamsi omni sensu antè caruisssem, ad quamvis profectò intelligentiam ² onerer, adducerer, si quidem tantos principes, unum hominum tantâ laude decorare, non

---

¹ *al.* charissime.

² *Opinor leg.* monere, *aut* moneri.

non est oratorem admonere, sed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia? immò quid ullis opibus, aut Midæ regis, aut Crœsi? aut ipsius qui auro dicitur fluxisse Pactoli, quum divina hæc testimonia omnibus divitiis, atque ipsis eorum præmiis anteponomam? nisi fortè Pythiados illius excellentem Socratis sapientiam vaticinatæ, aut magnificentius carmen videtur, aut verius, quàm quod Jovi Herculi que pronuntiant, quorum ne nutus quidem possunt, non modò dicta, revocari. Quamobrem (ut dixi) vir perfectissime, sexcenta illa, quantum ad honorem spectat, accipi oportere censeo, atque usum delego patriæ, & ipsi potissimum operi in quo studia nostra celebranda sunt. Videor enim mihi id, quod sacris literis continetur, ita salvo honoris mei privilegio doceam, hoc manifestius, atque illustrius retenturus, ut me dignum talibus æternorum principum judiciis probem amore Reipubl. Equidem ipsos patriæ deos testor, tanto me civitatis istius amore flagrare, ut quæcunque oculos circumtuli, ad restitutionem operum singulorum, ita gaudio ferar, ut spiritum identidem meum pro illorum salute devoveam, quorum jussu, operibusque reparantur. Sed tamen hoc quod mihi ornandæ professionis meæ causâ tributum est, huic me præcipuè sentio debere monumenta. Etenim si bello parta Marti dicantur, si mari quæsitæ Neptuno, si messes Cereri, si Mercurio lucra libantur: si item rerum omnium ad cultum referuntur autorum, ubi fas est docendi præmia consecrare, nisi in sede dicendi? præsertim quum mihi ultra communem cum cæteris studiorum religionem, etiam proprius qui-

dam sit erga Meniana illa ex maiorum meorum recordatione delectus. Quamvis enim ante ingressum pueritiæ meæ prætermissa fuerit eorum exercendi studii frequentatio: tamen illic auum quondam meum docuisse audio, hominem Athenis ortum, Romæ diu celebrem, mox in ista urbe perspectum probato hominum amore, doctrinæ, atque huius ipsius operis veneratione detentum: cuius ego locum, in quo (referunt) major octogenario docuit, si ab isto venerabili sene, te Glauce appello præsentem, quem videmus non civitate Atticum, sed eloquio, recoli ornarique perfecero, ipsum mihi videbor ad vitam tali professionis suæ successione revocasse. Quod quidem meum ego erga honorem domus, ac familiæ meæ studium non confiterer, vir perfectissime, nisi ipsis Imperatoribus Cæsariibusque nostris gratum esse considerem, ut publicam eorum in restituendo orbe pietatem pro suo quisque captu in renovandis suorum vestigiis æmuletur. Quis enim nunc sit animo tam humili, tam abjecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, ut non & quantulumcunque memoriam suorum excitare, & sibi aliquid secundæ opinionis cupiat acquirere? quum videat omnia quæ i otiorum labe conciderant, hac felicitate seculi resurgentia, tot urbes diu sylvis obsitas, atque habitatas feris, instaurari mœnibus, incolis frequentari: quod in Ægeo mari semel contigit, ut quæ opertis fluctibus vagabatur, repente insula Delos existeret, eius nunc simile tot orientibus undique civitatibus, tot insulis ad humanos cultus quasi renascentibus evenire, nisi forte.

---

1 Forsan, bellorum labe, vel superiorum.

fortè non gravior Britanniam ruina depresso-
 rat, quàm si perfuso 1 tegerent Oceano,
 quæ profundissimo Pænorum gurgite liberata
 ad conspectum Romanæ lucis emerfit. Aut
 hæc ipsa quæ modò definit esse barbaria, non
 magis veritate Francorum velut hausta desi-
 derat, quàm si eam circumfusa flumina, &
 mare alluens operuisset: Nam quid ego ala-
 rum, & cohortium castra percenseam toto
 Rheni, & Istri, & Euphratis limite restituta?
 qua veris autumnive clementiâ tot manu
 positæ arbores convalescunt? quo calore solis
 tot depressæ imbribus segetes resurgunt? quot
 ubique muri vix repertis veterum fundamen-
 torum vestigiis excitantur? adeo (ut res
 est) aurea illa secula, quæ non diù quondam
 Saturno rege viguerunt, nunc æternis auspi-
 ciis Jovis, & Herculis renascuntur. Sed enim,
 vir perfectissime, inter omnia quæ virtute
 principum ac felicitate recreantur, sint licet
 fortasse alia magnitudine, atque utilitate po-
 tiora, nihil est tamen admirabilius hac libera-
 litate, quam fovendis honorandisve literarum
 studiis impartiunt. Quippe (ut initio dixi)
 nulli unquam ante hæc principes pari cura bel-
 li munia, & hujusmodi pacis ornamenta co-
 luerunt. Diversissimus enim ad utramque sc-
 ctam deflexus est, dispar natura mentium,
 & discrepans in electione iudicium, ipsorum
 denique utrisque artibus præsidentium nu-
 minum dissoni monitus, habitusque dissimi-
 les. Quo magis horum nova & incredibilis
 est virtus & humanitas, quæ inter tanta
 opera bellorum ad hæc quoque literarum
 exercitia respiciunt, atque illum temporum

statum, quo (ut legimus) Romana res plurimum terra, & mari valuit, ita demum integrari putant, si non potentia, sed etiam eloquentia Roma revirescat. Detur ergo, vir perfectissime, illa mihi ab optimis virtutum omnium dominis tributa largitio, huic operi doctrinae, atque eloquentiae dedicata, ut quemadmodum caetera vitae nostrae commoda apud auxiliares eorum deos colimus, ita singularem eorundem erga literas dignationem in antiqua literarum sede celebremus. Videat praeterea in illis porticibus iuventus, & quotidie spectet omnes terras, & cuncta maria, & quicquid invictissimi principes urbium, gentium, nationum, aut virtute devincunt, aut terrore. Si quidem illic (ut ipse vidisti) credo instruendae pueritiae causa, quod manifestius oculis discerentur quae difficilius percipiuntur auditu, omnium cum nominibus suis locorum situs, spatia, intervalla descripta sunt, quicquid ubique fluminum oritur & conditur, quacunque se littorum sinus flectunt, quove ambitu cingit orbem, vel irrumpit Oceanus, ibi fortissimorum Imperatorum pulcherrimae res gestae per diversa regionum argumenta recolantur, dum calentibus semperque venientibus victoriarum nuntiis revisuntur Persidos flumina, & Libyae arva, sitientia, & connexa Rheni cornua, & Nilivora multifida, dumque sibi ad haec singula intuentium animus affingit, aut sub tua Diocletiane Auguste clementia Aegyptum furore posito quiescentem, aut te Maximiane invicte, perculsa Maurorum agmina fulminantem, aut sub dextera tua, domine Constanti, Bataviam Britanniamque squalidum caput sylvis

vis & fluctibus 1 exercentem, aut te Maximiane Cæsar, Persicos arcus pharetrasque calcantem. Nunc enim, nunc demum juvat orbem spectare depictum, quum in illo nihil videmus alienum. Habes, vir perfectissime, studii, ac voti mei professionem, abs te peto ut eam literis tuis apud sacras aures prosequi non

graveris : si quidem maximus, ac

penè solus fructus est recta cu-

pientium, ut voluntas co-

rum ad divinam tan-

torum princi-

pum scien-

tiam

perfera-

tur.

D I X I.

PANE-

---

1. *Malim*, exercentem.

P A N E G Y R I C U S M A X I M I A N O

Aug. dictus, à Mamertino, ut putatur: in quo Diocletiani quoque laudes continentur, qui cum Maximiano imperavit.

CUM omnibus festis diebus, sacratissime Imp. debet honor vester divinis rebus æquari, tum præcipuè celeberrimo isto & imperantibus vobis lætissimo die veneratio numinis tui cum solenni sacræ urbis religione jungenda est. Verum est enim profectò, quod de origine illius civitatis accepimus, primam in ea sedem numinis vestri sanctum illud venerandumque palatium regem advenam condidisse. Neque enim fabula est de licentia poetarum, nec opinio de fama veterum seculorum, sed manifesta res & probata [sicut hodie quoque testatur Herculis ara maxima, & Herculei sacri custos familia Pinaria) principem illum tui generis, ac nominis Palantea moenia addidisse victorem, & parva licet tunc regia, summâ tamen religione susceptum futuræ majestatis dedisse primordia, ut esse posset domus Cæsarum, quæ Herculis fuisset hospitium. Jure igitur hoc die, quo immortalis ortus dominæ gentium civitatis vestrâ pietate celebratur, tibi potissimum Imp. invicte, laudes canimus, & gratias agimus, quem similitudo ipsa stirpis tuæ, ac vis tacita naturæ ad honorandum natalem Romæ diem tam liberalem facit, ut urbem illam sic colas conditam, quasi ipse condideris. Revera enim sacratissime Imp. meritò quivis te, tuumque, fratrem Romani imperii dixerit conditores estis,

estis enim, quod est proximum, restitutores; & sic licet hic illi urbi natalis dies, quod pertineat ad originem populi Rom., vestri imperii primi dies sunt principes ad salutem. Quare si tunc Romæ omnes magistratus, & pontifices, & sacerdotes juxta parentes urbis & statores deos, Herculis templa venerantur, quia partam aliquando ex victoria prædam à flumine Ibero, & conscio occidui solis Oceano ad pabula Tyrrhena compulerit, & in Palatino jugo venturo ter reliquerit vestigia, quanto tandem studionos hic convenit, qui te præsentem intuemur deum, toto quidem orbe victorem, sed nunc quidem maximè in eadem occidentis plaga non pastorem trino capite deformem, sed prodigum multo tertius opprimentem, quicquid spiritus & vocis habeamus, omne id in laudibus tuis non occupare modò, sed (si res poscat) absumere? Vnde igitur ordiar? commemorabo nimirum patriæ tuæ in rempublicam merita. Quis enim dubitat quin multis jam seculis, ex quo vires illius ad Romanum nomen accesserint, Italia quidem sit gentium domina gloriæ vetustate, sed Pannonia virtute? An divinam generis tui originem recensebo, quam tu non modò factis immortalibus, sed etiam nominis successione testaris? An quemadmodum educatus institutusque sis prædicabo in illo limite, in illa fortissimarum sede legionum, inter discursus strenuæ juventutis, & armorum sonitus tui vagitibus obstrepentes? Finguntur hæc de Jove; sed de te vera sunt Imp. An tuas res gestas enumerare conabor? quæ te prima signa imperatoris auspiciis inaugurarint, quæ castra dominum habitura susceperint, quæ bella deduxerint, quæ victoriæ auxerint? Ibo
sci

scilicet vestigiis virtutis tuæ colligendis per totum Istri limitem , perque omnem qua tendit Euphratem , & ripas peragrabō Rhēni , & littus Oceani . Sed qui velit omnia ista complecti , secula sibi optare debet , & innumera- biles annos , & quantam tu mereris ætatem . Faciam igitur compendium orationi meæ , sed damno voluntatis : quod huic tempori maxi- mē congruit , omittam cætera : & potissimū illud arripiam , quod multis fortasse mirum videbitur , & tamen re ipsā verissimum est , te , quum ad restituendam remp. à cognato ti- bi Diocletiani numine fueris invocatus , plus tribuisse beneficii quàm acceperis . Neque enim specie tenus , ac nomine fortuna imperii considerata est : trabes vestræ triumphales , & fasces consulares , & sellæ curules , & hæc obsequiorum stipatio & fulgur , & illa lux di- vinum verticem claro orbe complectens , ve- strorum sunt ornamenta meritorum , pulcher- rima quidem & augustissima , sed longè illa majora sunt , quæ tu impartito tibi imperio meræ gratiæ retulisti , admittēre in animum tantæ reipubl. curam , & totius orbis fata suscipere , & oblitum quodammodo sui , genti- bus vivere , & in tam arduo humanarum re- rum stare fastigio , ex quo veluti terras omnes & maria despicias , vicissimque oculis , ac mente collustres , ubi sit certa serenitas , ubi dubia tempestas , qui iustitiam vestram iudices æmulentur , qui virtutis vestræ gloriam duces servent , accipere innumerales undi- que nuntios , totidem mandata dimittere , de tot urbibus & nationibus , & provinciis cogi- tare , noctes omnes , diesque perpeti , sollicitè pro omnium salute transigere : hæc omnia quum à fratre optimo oblata susceperis , tu
feci.

fecisti fortiter, ille sapienter. Neque enim, quum reipubl. navem secundus à puppi flatus impleret, salutarem manum gubernaculis addidisti, sed quum ad restituendam eam post priorum temporum labem divinum modò, ac ne id ¹ quid est unicum sufficeret auxilium, præcipitanti Romano nomini juxta principem subiisti, eâdem scilicet auxilii opportunitate, qua tuis Hercules Jovem vestrum quondam Terrigenarum bello laborantem, magnâ victoriæ parte juvit, probavitque non magis à diis accepisse coelum, quàm eisdem reddidisse. Annon illud malum simile monstrorum biformium & hisce terris fuit, quod tuâ Cæsar, nescio utrum magis fortitudine repressum sit, an clementia mitigatum, quum militares habitus ignari agricolæ appetiverunt, quum arator equitem, quum pastor equitem, quum hostem barbarum suorum cultorum rusticus vastator imitatus est? Quod ego cursim prætereo: video enim te, qua pietate es, oblivionem illius victoriæ malle, quàm gloriam. Quòd verò statim vix dum misero illo furore sopito, tum omnes barbaræ nationes excidium universæ Galliæ minarentur, neque solum Burgundiones, & Alamani, sed etiam Chaibones, Erulique, viribus primi barbarorum, locis ultimi, præcipiti impetu in has provincias irruissent, quis deus tam insperatam salutem nobis attulisset, nisi tu affuisses? Tu enim divinæ providentiæ Imp. consilio priusquàm vi bellum gerendum ratus, cæteros quidem perduelles, quibus ipsa pestifera multitudo, ire passus es in profundam famem,

& ex

---

¹ Legendum, quidem,

& ex fame in pestilentiam, mox triumphī ornamenta capiēda militum manibus usurus: Chaibonas tamen Erulosque non dignatus pariter prodere, atque ut interim divina virtus tua exercitatione solitā non careret, aperto Marte, atque uno impetu proculisti, non universo ad id praelium usus exercitu, sed paucis cohortibus. Quid enim opus erat multitudine quum ipse pugnares? ipse omnibus locis, totāque acie dimicares, ipsi hosti undique & quā resisteret, & quā cederet, & quā fugeret occurrens? erroremque adversariis pariter, ac tuis faceres, quum neque te barbari unum putarent, neque milites non dico stipatione, atque comitatu, sed saltem oculis sequi possent? tanto quippe praelio ferebare, non aliter quā magnus amnis solet hybernīs imbribus auctus, & nivibus passim fluere, quā campus est. Ita cuncti Chaibones, Erulique cuncti tantā internecione cæsi interfectique sunt, ut extinctos eos relictis domi conjugibus, ac matribus non profugus aliquis ē praelio, sed victoriæ tuæ gloria nuntiaret. Transeo innumerales tuas totā Galliā pugnās, atque victorias: quæ enim tot, tantisque rebus sufficiat oratio? Illum tamen primum consulatus tui auspicalem diem tacitus præterire nullo modo possum, quo tu solus omnium consequutus es, ut quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum videbatur, tunc primum potuerit sufficere peragendis, unoque sol curriculo suo, eoque brevissimo, & officia te consulis inchoantem videret, & imperatoris implentem. Vidimus te Cæsar eodem die pro republ. & vota suscipere, & conjuncta debere: quod enim optaveras in futurum, fecisti continuo transactum, ut mihi ipsa deorum auxilia,

quæ

quæ precatus eras , prævenisse videaris , & quicquid illi promiserant antè fecisse. Vidimus te Cæsar , eodem & in die clarissimo pacis habitu , & in pulcherrimo virtutis ornatu . Bonâ veniâ deum dixerim , ne Jupiter quidem ipse tantâ celeritate faciem cœli sui variat , quàm facilè tu Jupiter togam prætextam sumpto thorace mutasti ; hastam posito scipione rapuisti , à tribunali temet in campum , à curuli in equum transtulisti , & rursus ex acie cum triumpho redisti , totamque hanc urbem repentinâ tuâ in hostes eruptione sollicitam , lætitiâ & exultatione , & aras flagrantibus , & sacrificiis , & odoribus accensis numini tuo implesti . Ita utroque illius diei supremo tempore bis divina res pari religione celebrata est : Jovi , dum pro futuris vovetur : tibi , dum pro victoria solvitur . Tale igitur auspiciū illius anni quid sequebatur nisi novum aliquod , & ingens miraculum ? quod autem majus evenire potuit illâ tuâ in Germaniam transgressione ? qua tu primus omnium Imp. probasti , Rom. imperiū nullum esse terminum , nisi qui tuorum esset , arborum . Atqui Rhenum antea videbatur ipsa sic natura duxisse , ut eo limite Rom. provinciæ ab immanitate barbariæ vindicarentur . Et quis unquam ante vos principes non gratulatus est , Gallias illorum amne muniri ? quando non eum sine metu nostro Rheni alveum minuit diu serena tempestas ? quando non cum securitate nostra illius diluvia creverunt ? Credo itidem , optimam illam , fertilemque Syriam velut amplexu suo tegebat Euphrates antequam Diocletiano sponte se dederent regnâ

Per-

Persarum: verum hoc Jovis sui more, nutu
 illo patrio, quo omnia contremiscunt, & ma-
 jestate nostri nominis consequutus est: tu au-
 tem Imp. invicte, feras illas, indomitasque
 gentes vastatione, præliis, cædibus, ferro,
 ignique domuisti. Herculei generis hoc fatum
 est, virtuti debere, quod vindicat. Exinde
 igitur soluto animo, ac libero sumus, licet
 Rhenus arescat, tenuique lapsu vix leves cal-
 culos perspicuo vado pellat: nullus inde me-
 tus est: quicquid ultra Rhenum prospicio,
 Romanum est. Sic illa quondam Romanæ po-
 tentiæ diu æmula, & inimica Carthago à P.
 Scipione devicta est, quum is, trajecto in
 Africam exercitu, Hannibalem ab Italiæ va-
 statione revocavit. Audieras hoc Imp. an-
 ipsa per te divina tua mente prospexeras, ita
 demum hostes funditus posse subverti, si in
 propriis sedibus vincerentur, nec prædam
 modò, quam cepissent, amitterent, sed ipsi
 conjuges & liberos, & parentes suos, & cha-
 rissima omnia capta moererent? Hoc tu si ve
 cognitum sequutus es, seu te autore fecisti,
 utrumque pulcherrimum est: neque enim mi-
 norem laudem magnarum rerum æmuli, quàm
 ipsi merentur autores: quinimò quamvis o-
 ptimum intentatæ rei consilium fortunæ com-
 mittitur, iteratum idem, atque repetitum ad
 certam rei gloriam pertinet judicii. Ideoque
 hoc nunc sacri ambo Imp. ipso estis Scipione
 potiores, quòd & tu Africanum, & te Dio-
 cletianus imitatus est. Ingressus es nuper il-
 lam quæ Rhetis est obiecta Germaniam, simi-
 lique virtute Romanum limitem victoria pro-
 tulit, adeo numini illius simpliciter amanter-
 que quicquid pro his cæteris feceras retulisti,
 quum ex diversa orbis parte coeuntes invictas
 dexte-

dexteras contulistis : adeo fidum , fraternumque fuit illud eloquium , in quo nobis mutua præbuitis omnium exempla virtutum , atque invicem vos , quod fieri iam posse non videbatur , auxistis : ille , tibi ostendendo dona Persica : tu , illi spolia Germanica . Sed neque illum virtutes tuæ bellicæ à liberalitate , neque illius opes à bellica virtute te revocaverunt : ambo nunc estis largissimi , ambo fortissimi , ab hac ipsa vestri similitudine magis magisque concordēs , & quod omni consanguinitate certius est , virtutibus fratres . Sic fit ut vobis tantum imperium sine ulla æmulatione commune sit , neque ullum vitæ vos discrimen esse patiamini , sed planè ut gemini illi reges Lacedæmones Heraclidæ republ. pari sorte teneatis . quamquam hoc vos meliores & iustiores , quod illos mater astu coegit , quum nemini fateretur quem prius edidisset in lucem , pari ætatis autoritate regnare : vos hoc sponte faciatis , quos in summis rebus æquavit non vultuum similitudo , sed morum . Attamen illos , si discrimen sui scire potuissent , minùs mirum fuisset , exiguam sibi communicasse regionem , quam sæpe uno die impiger viator emensus est : vos verò qui imperium non terræ , sed cœli regionibus terminatis , tantam vim , tantam potestatem mutuo vobis impartire , divinæ profectò , immortalisque fiduciæ est , quam cupiditas nulla perturbet . Et tamen vides Imp. non invenire me ex omni antiquitate , quod comparem vobis , nisi Herculeæ gentis exemplum . Nam ille quidem Magnus Alexander iam mihi humilis videtur , Indo regi sua regna reddendo , quum tam multi reges , imperatores , vestri cientes sint , quum per te regnum receperit

Geno:

Genobon , Esatech verò munus acceperit : Quid ille aliud expetivit ad conspectum cum omni sua gente veniendo , nisi ut tunc demum integrâ autoritate regnaret , quum te Maximiane placasset ? Ostendit ille te identidem [ut audio) popularibus suis , & intueri diù iussit , & obsequia discere , quum tibi ipse serviret . Hoc eodem modo rex ille Persarum , numquam se antè dignatus hominem confiteri , fratri tuo supplicat , totumque , se ut ingredi ille dignetur , regnum suum pandit , offert , interim varia miracula eximie pulchritudinis feras mittit , amicitie nomen impetrare contentus promeretur obsequio . Vestra hoc concordia facit , invictissimi principes , ut vobis in tanta æqualitate successuum etiam fortuna respondeat , rempubl. enim unâ mente regitis : neque vobis tanta locorum diversitas obest quominus etiam velut invictis dextris gubernetis . Ita quamvis majestatem regiam geminato numine augeatis , utilitatem imperii singularis consentiendo retinetis . Quare si non frustra Græci poetæ hominibus justitiam colentibus repromittunt bonos gregum foetus , & duplices arborum fructus , nunc omnia gentibus universis gemina debentur , quarum vos domini , tam sanctè justitiam & concordiam colitis : tu quidem certè Imp. tantum esse in concordia bonum statuis , ut etiam eos , qui circa te potissimo funguntur officio , necessitudine tibi , & affinitate devinxeris , id pulcherrimum arbitratus , adhærere lateri tuo non timoris obsequia , sed vota pietatis . Quorum ductu proximè , quum felicissimis vestris auspiciis uterentur , lubrica illa fallaxque gens barbarorum ut merebatur affecta est . Vestra hæc Imp. vestra laus est , à
VO-

vobis proficiscitur, & quod per alios administratur. Ut enim omnia commoda coelo terraque parta, licet diversorum numinum ope nobis provenire videantur, à summis tamen autoribus manant, Jove rectore coeli, & Hercule pacatore terrarum: sic omnibus pulcherrimis rebus etiam, quæ aliorum ductu geruntur, Diocletianus facit, tu tribuis effectum. Vestræ, inquam, fortunæ, vestræ felicitatis est Imp. quod iam milites vestri ad Oceanum pervenere victoriâ, iam cæsorum in illo littore hostium sanguinem reciproci fluctus sorbuerunt. Quid nunc animi habet ille pirata, quum fretum illud, quo solo mortem suam hucusque remoratus est, penè vestros exercitus videat ingressos, oblitosque navium refugum mare sequutos esse quâ cederet? quam nunc insulam remotiorem? quem alium sibi optet Oceanum? quo denique pacto effugere pœnas reip. potest? nisi si hautu terræ devoretur, aut turbine aliquo in devia saxa rapiatur. Ædificatæ sunt, ornataeque pulcherrimæ classēs, cunctis simul annibus Oceanum petituræ, neque solum ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, sed etiam ad excipiendas flumina repentè creverunt. Toto ferè anno Imp. quo tibi opus erat serenitate, ut navalia texerentur, ut trabes cæderentur, ut artificum animi vigerent, ut manus ne torpescerent, nullus ferè dies imbre foedatus est, hyems ipsa temperiem veris imitata est. Jam non septentrionis nos putavimus, sed quasi translatis syderibus, aut terris meridiani coeli clementiam sensimus. Fluvius hic noster diù pluviarum pabulo carens, impatiens erat navium: solam navibus tuis materiam devehebat: ecce autem subitò quum iam deduci li-

bur-

burnas oporteret, tibi uberes fontes terra submisit, tibi largos imbres Jupiter fudit, tibi totis fluminum alveis Oceanus redundavit. Ita in aquas sponte subeuntes impetum navigia fecerunt, levi modo commota nixu ducentium: quorum ad felicissimum illud exordium magis opus erat nautico carmine, quam labore. Facile itaque quivis intelligit Imp. quam prosperi te successus in re maritima sequuturi sint, quum iam sic tempestatum opportunitas obsequatur. Felix igitur talibus Roma principibus (fas est enim ut hoc dicendi munus pium unde coepimus terminemus) felix inquam, & nunc multò felicior, quam sub Remo, & Romulo tuis. Illi enim, fratres quamvis, geminique essent, certaverunt tamen uter suum tibi nomen imponeret, diversosque montes, & auspicia ceperunt: ii verò, conservatores tui. Sit licet nunc tuum tantò majus imperium, & quantò latius es vetere pomerio quicquid homines colunt, nullo circa te livore contendunt. Hi quum primum redeant ad te triumphantes, uno cupiunt iuvahi curru, simul adire Capitolium, simul habitare palatium. Utere quæso tuorum principum utroque cognomine, quum non cogaris eligere, licet nunc simul & Herculeæ dicaris, & Jovia. O quanto nunc imperatoris illa civitas esset augustior? quanto magis hunc natalem suum diem coleret, si vos stipato vestro senatu in illa Capitolini Jovis arce conspiceret? quæ nunc sine dubio præsentiam vestri sibi fingit, ædes vestrorum numinum frequentando identidem (sicut à majoribus institutum est) invocando statorem Jovem, Hercule-

1. *Forſan ſic leg.* quantò latius eſt vet.

lemque victorem. Hoc enim quondam illi deo cognomen adscripsistis, qui quum piratas oneraria nave vicisset, ab ipso audivit Hercule per quietem illius ope victoriam contigisse: adeo sac. Imp. multis jam seculis inter officia est numinis tui superare piratas! sed profecto maturè ille illucescet dies, quum vos videat Roma victores, & alacrem sub dextera filium, quem ad honestissimas artes omnibus ingenii bonis naturæ, felix aliquis præceptor expectat, cui nullo labore constabit divinam immortalemq; progeniem ad studium laudis hortari: non necesse erit Camillos, & Maximos, & Curios, & Catones proponere ad imitandum, quin potius vestra illi facta demonstret, vos identidem & semper ostendat præsentis, & optimos imperatoris institutionis autores. Interim tamen te, gentium domina, quoniam hunc optimum principem in Gallis suis retinet ratio Reip., quæsumus, si fieri potest, ne huic in videas civitati, cui nunc ille similitudinem majestatis tuæ confert, natalem tuum diem celebrando in ea consuetudine magnificentia tibi debitæ: teque ipsum Imp. oramus, ut etiam quum vos totius orbis securitate composita illa imperii vestri mater acceperit, amplexus ejus arctissimos interdum piis manibus resolvatis; tuque potissimum (credo enim, hoc idem Diocletianum oriens rogat) has provincias tuas frequenter illustres, & profundissima licet pace florentes adventu numinis tui reddas feliciores. Vides Imperator quanta vis sit tuorum in nos coelestium beneficiorum: adhuc præsentia tua fruimur, & reditum desideramus.

D I X I .

K

EJUS-

EJUSDEM MAMERTINI GENE-
THLIACUS

Maximiani Augusti, in ejus natali dictus : in
quo rursus multa sunt in Diocletiani
laudem, cujus in imperio con-
fors erat Maximianus.

OMNES quidem homines, sacer Imp.
qui majestati vestræ laudes canunt, &
gratias agunt, debitum vobis conantur exolve-
re; quis enim est, qui posset implere? sentio
tamen à me, hoc præcipuè tempore, hoc piæ
vocis officium jure quodam sacrosancti fœno-
ris postulari, ut expectationem sermonis ejus,
quem tuis quinquennialibus præparaveram,
hac gemini natalis prædicatione compensem,
& dicendi munus, quod tunc voti promissio-
ne susceperam, nunc religione debiti repræ-
sentem. Noveram autem sac. Imp. longè
infra spem honoris ejus quem in me con-
tulistis: (unde enim vel tantam fiduciam
mei gererem, vel tam improbè concupisce-
rem, ut optare mihi quantum judicio ve-
stro sum consequutus auderem?) noveram,
inquam, potissimùm ut me dignatione, quâ
pridem audieras, rursus audires. Si quidem
apud tanti præsentiam numinis hoc ipsum mi-
hi maximum dicendi præmium videbatur,
ut dicerem. Gaudeo igitur, si fas est confite-
ri, dilatam esse illam cupiditatem meam. Ne-
que enim orationis ejus, quam composueram,
faciam iacturam, sed eam reservo, ut quin-
quennio rursus exacto, decennialibus tuis di-
cam: quoniam quidem lustris omnibus prædi-
candis communis oratio est. Et profectò, si
non sensus meos dicatorum vobis dierum pro-
xima

xima quæque veneratio sui majestate perstrin-
git, hic mihi dies videtur illustrior, magisque
celebrandus, qui te primus protulit in lucem.
Etenim illi ipsi dies, quibus imperii auspi-
cia sumpstis, ob hæc sancti sunt & religio-
si, quod tales declaraverunt imperatores: &
certè virtutes quibus ipsum ornatis impe-
rium, & ingenium, vestri procreare nata-
les, quos quidem, sac. Imp. quoties annis vol-
ventibus revertuntur, vestri pariter, ac vestro-
rum numinum reverentiâ colimus; si quidem
vos diis esse genitos, & numinibus quidem ve-
stris, sed multò magis virtutibus approbatis,
quarum infatigabiles motus, & impetus ipsa
vis divinitatis exercet, quæ vos tantis discur-
sibus toto quem regitis orbe deducit, ut nos
semper auxilii vestri charitate nuper ad liber-
tatem piæ constitutionis 1 impleverit: quum
itineræ vestra ipsis hybernis diebus per vicina
illa coelo Alpium juga, quibus Italiam natu-
ra vallavit, perque illa saxa, & duriorẽ
saxis nivium densitatem desiderio vestri, &
amore sequeremur, 2 & virtus vestra non sen-
tiret, pati nos putaremus injuriam. Reddimus
tamen rationem sollicitudinis vestræ, & in-
spectâ penitus veritate cognovimus quæ causa
faciat, ut nunquam otio acquiescere velitis.
Profectò enim non patitur hoc cœlestis il-
le vestri generis conditor; nam primum om-
nium, quicquid immortale est, stare nescit,
sempiternoque motu se servat æternitas: dein-
de præcipuè vestri illi parentes, qui vobis &
nomina, & imp. tribuerunt, perpetuis ma-
ximorum operum actionibus occupantur. Il-
le si quidem Diocletiani autor deus, præter

K 2 de-

1 impulserit. 2 Forseti.

depulſos quondam cœli poſſeſſione Titanas, & mox deformium bella monſtrorum, præpeti cura quamvis compoſitum gubernat imperium, atque hanc tantam molem infatigabili manu volvit: omnium quoque rerum ordines, ac vices pervigil ſervat. Neque enim tunc tantummodo commovetur quum tonitrua incutit, & fulmina jact: ſed etiam ſi tumultuantia elementorum officia pacavit, nihilominus tamen & ipſas, quæ tacitè labuntur, auras placido ſinu fundit, & in adverſa cœli nitentem impetu rapit ſolem. Itidem quoque, Maximiane, Hercules tuus: mitto quòd quum inter homines erat, terras omnes & nemora pacavit, urbes dominis crudelibus liberavit, etiam cœlo dirarum alitum¹ & volu- cratilia detraxit, etiam terrores inferum abducto cuſtode compescuit. Exinde certè nihilominus poſt adoptionem cœlitum, Juventæ connubium, perpetuus eſt virtutis aſſertor, omniumque fortium virorum laboribus favet, in omni certamine conatus adjuvat juſtiores: his quidem certè diebus, quibus immortalitatis origo celebratur, inſtigat, ut videamus, illos à ſacris certaminibus accitos, ut pertinaci animoſitate certandi multa faciant ipſius ſimilia victoris. Adeo, ſac. Imp. utraque veſtra numina ſemper aliquid agunt agendumve curant, ut jam nobis illa, quam pro vobis ſuſceperamus, cura ponenda ſit, quum non laborare vos; ſed parentes deos videamus imitari: quumque præterea ingenitum illum vobis divinæ mentis ardorem etiam earum, quæ primæ vos ſuſcepere, regionum alacritas excitavit. Non enim in otioſa aliqua deliciisq;

cor-

---

¹ *Aut volucriâ, aut volatilia.*

corrupta parte terrarum nati, institutique estis, sed in his provinciis, quas ad infatigabilem consuetudinem laboris, atque patientiæ fractus, licet oppositus hostis, armis tamen semper instructus miles exercet, in quibus omnis vita militia est, quarum etiam foeminae, cæterarum gentium viris fortiores sunt. Ex istis ergo causis stirpis vestræ, patriorumque institutorum illa veniunt quæ sæpe miramur. Interdum etiam pro amoris impatientia timebamus, quod expeditiones vestras numerare non possumus, quod diutius in iisdem manere vestigiis dedigamini, quod vos à continuo rerum cursu gerendarum non modò amoenitas locorum, aut nobilitas urbium, sed ne ipsa quidem victoriarum nostrarum lætitia remoratur. Illum modò Syria viderat, jam Pannonia susceperat: tu modò Galliæ oppida illustraveras, jam summas arces Monoeci Herculis præteribas: ambo quum ad orientem, occidentemque occupati putaremini, repente in medio Italiæ gremio apparuistis. Hos fructus capitis operum maximorum, sic interim meritoria conscientia triumphatis, dum triumphos ipsos semper vincendo differtis, quod quæcunque pulcherrima facitis, continuo transitis, & ad majora properatis, ut dum vestigia vestra miramur, dumque vos adhuc esse in conspectu putamus, jam de vobis audiamus longinqua miracula. Ita omnes provinciæ vestræ, quas divina celeritate peragraistis, ubi sitis vicissim nesciunt, sciunt tamen vos ubique vicisse. Sed de rebus bellicis victoriisque vestris, sac. Imp. multi summa eloquentia præditi sæpe dixerunt, & ego pridem, quum mihi auditionis tuæ divina dignatio eam copiam tribuit,

quantum potui prædicavi: hodie verò si de duabus rebus, quas ad hoc tempus optatissimas (nisi fallor) elegi, dicere mihi vestra favente majestate contigerit, de cæteris veniam silentii petam. Non commemoro igitur virtute vestra rempublicam sævissimo dominatu liberatam: non dico exacerbatas sæculi prioris injuriis per clementiam vestram ad obsequium rediisse provincias: mitto etiam dies festos victoriis, triumphis celebratos: taceo trophæa Germanica in media defixa barbaria: transeo limitem Rhetixæ repentina hostium clade promotum: omitto Sarmatixæ vastationem, oppressumque captivitatis vinculis Sarracenum: etiam illa, quæ armorum vestrorum terrore facta sunt velut armis gesta: prætereo Francos ad petendam pacem cum rege venientes, Parthumque vobis munerum miraculis blandientem. Novam mihi propono dicendi legem, ut quum omnia videar silere quæ summa sint, ostendam tamen inesse laudibus vestris alia majora. Quæ igitur illa sunt? pietas vestra fac. Imp. atque felicitas: nam primum omnium, quanta vestra erga deos pietas? quos aris, simulacris, templis, donariis, vestris denique nominibus ascriptis, adiunctis imaginibus ornastis, sanctioresque fecistis exemplo vestræ venerationis. Nunc enim verè homines intelligunt, et ac potestas deorum, quum tam impensè colantur à vobis: deinde, id quod maximè deorum immortalium cum religione conjunctum est, quanta vosmet pietate colitis? quæ ulla unquam videre secula talem in summa potestate

---

1 *Forſan*, quænam potestas: *vel*, quænam magnitudo: *vel* ſublinitas ac potestas.

state concordiam? qui germani, geminive
 fratres indiviso patrimonio tam æqualiter
 utuntur, quàm vos orbe Romano? Ex quo
 profectò manifestum est, 1 cæterorum homi-
 num animas esse humiles & caducas, vestras
 verò cœlestes & sempiternas. Obtreçant si-
 bi invicem artifices operum sordidorum: est
 inter aliquos etiam canoræ vocis invidia: ni-
 hil denique tam vile, tam vulgare est, cujus
 participes malignis æmulationis stipulis va-
 cent: vester verò immortalis animus omnibus
 opibus, omni que fortuna, atque ipso est
 major Imperio. Vobis Rhenus & Ister, &
 Nilus, & cum gemino Tigris Euphrate, &
 uterque qualem accepit, & reddit Oceanus,
 & quicquid est inter ista terrarum & flumi-
 num, & littorum, tam facili sunt æquanimi-
 tate communia, quantum sibi gaudent esse
 communem oculi diem. Ita duplices vobis
 divinæ potentiæ fructus pietas vestra largi-
 tur, & suo uterque fruitur, & consortis im-
 perio. Laurea illa devictis, ac colentibus Sy-
 riam nationibus, & illa Rhetica, & illa Sarma-
 tica te Maximiane fecerunt pio gaudio trium-
 phare. Iridem hic genus Gavionum Herulo-
 rum deleta, & transrhenana victoria, & do-
 mitis oppressa Francis bella piratica Diocle-
 tianum votorum compotem reddiderunt. Di-
 videre inter vos dii immortales sua beneficia
 non possunt: quicquid alterutri præstatur,
 amborum est. Obstupefcerent certè omnes
 homines admiratione vestri, etiamsi vos idem
 parens eademque mater ad istam concordiam
 naturæ legibus imbuissent. Atenim quanto
 hoc est admirabilius vel pulchrius, quòd

K 4 vos

---

1 Adverte dictum ab homine gentili.

vos castra, quòd praelia, quòd pares victoriæ fecere fratres, dum virtutibus vestris favetis, dum pulcherrima invicem facta laudatis, dum ad summum fortunæ fastigium pari gradu tenditis, diversum sanguinem affectibus miscuistis? Non fortuita in vobis est germanitatis usque ad Imperium similitudo, 1 quæ ne etiam intervallum vestræ vincit ætatis, & senioreni junioremque charitate mutua reddit æquales, ut jam illud falsò dictum sit, non delectare societatem rerum, nisi inter pares annos, intelligimus enim, sacratissimi principes, geminum vobis, quamvis dispares sitis ætatibus, inesse consensum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior: sed invicem vosmet imitamini, invicem vestros affectatis annos; sic vos estis iuniores, ambo seniores: neuter plus suis moribus favet: uterque se vult hoc esse, quod frater est. Inde igitur proximè ille impatientiam vestræ pietatis irrupit, quòd vos nulla regionum longinquitas, nulla iniquitas locorum, nulla tempestatis asperitas retinere, aut morari potuit, quominus ad conspectum vestri pervolaretis. Neque enim illud progressio fuit, nec itineris confectio, nec solitis adminiculis usa properatio, 2 quòd simili concitu eques, aut velivola navis: divinus quidam impetus fuit, quo repenti in eundem locum ab utroque solis adverso fine venistis, ipsos siquidem quos præmiseratis nuntios reliquistis, ipsam, quæ vos conata est prævenire, famam prævertistis: ut absque paucissimis, qui vobis comites hæere potuerunt, cæteri homi-

---

1 *al.* quinetiam.

2 *al.* quo.

homines fortasse crediderint, quod ita dignum
& maiestate vestra, diurna vobis & nocturna
curricula, utraque mundi lumina commo-
dasse. Sed removeamus istinc fabulas imperi-
torum: verum loquamur. Vestra vobis pie-
tas, sac. Imp. volucres dedit cursus; etenim
quum nihil sit animo velocius, vos, quorum
igneæ immortalesque mentes minimè sentiunt
corporis moras, pervecti estis ad nos mutui
desiderii celeritate. Sed qua tandem vice tem-
porum? quo tempestatis habitu? nempe hye-
me sævisima, & in his quoque regionibus
inuitata, quum algor glacies, glacies ni-
vem premerent; coelo pariter, ac terris
uniformibus, quumque ipsi anhelitus homi-
num circa sua ora concreti rigore canescerent.
Adeo (ut res est) adversus inclementiam lo-
corum, ac syderum vestræ vos maiestatis po-
tentia tuebatur, & cæteris hominibus, atque
regionibus vi frigorum attrictis & oppressis,
vos solos auræ leves, vernique flatus, & de-
ductis nubibus ad itinera vestra directi solis
radii sequebantur. Tanta felicitate illa quæ
tunc aliis forent inaccessibleia superastis, at-
que inde Julias, hinc Cotias Alpes quasi reli-
ctas æstu arenas patentium littorum transcur-
ristis. Eant nunc rerum veterum prædicatores,
& Hannibalem illum multis laboribus ma-
gnaque exercitus sui diminutione Alpes pene-
trasse mirentur: vos, invictissimi Imp. pro-
pè soli Alpium vias, hybernis nivibus obstru-
ctas, divinis vestigiis aperuistis, ut quondam
Hercules per eadem illa culmina Iberiæ spolia
incomitatus abduxit. Tum si fortunæ causæ-
que Hannibalis, ac vestrorum itinerum com-
parentur, quanto hæc vestra diis hominibus-
que acceptiora sunt? quanta laude, ac sem-

piternâ memoriâ digniora? Tunc penè ex fum-
mis Alpibus viso Italia contremuit, statim
pascua agrique deserta, omnes familiæ rustica-
næ sylvarum, & ferarum cubilia petivere: quo
nuntio accepto, omnibus oppidis matres Italæ
penſa manibus abiecerunt, parvos liberos
abreptos ad templa traxerunt, ibi ædes sacras
paffo capillo ſuo quæque verrebat, planctu
ploratuque futuris cladibus omnia dabant,
Trafimenum & Cannas dolore præſago præ-
canebant: nunc autem ut primùm ex utriſque
Alpium jugis veſtrum numen effulſit, totâ Ita-
liâ clarior lux diffuſa, omnibus qui ſuſpexe-
rant æqua admiratio, atque dubitatio invec-
ta, & quinquam de illis montium verticibus oriren-
tur, an his gradibus in terras cœlo descende-
rent. Vt verò propiùs propiùsque cepti eſtis a-
gnoſci omnes agri oppleti, non hominibus mo-
dò ad viſendum procurrētibus, ſed etiam pecu-
dū gregibus remora pascua & nemora linquen-
tibus: concurrare inter ſe agricolæ, nuntiare to-
tis viſa, aræ incendi, thura poni, vina libari,
victimæ cædi: cuncta gaudio calere, cuncta
plauſibus tripudiare: diis immortalibus laudes
gratesque cantari: non opinione traditus, ſed
conſpicuus & præſens Jupiter cominus in-
vocari: non advena, ſed Imp. Hercules adora-
ri. Quid illud, dii boni? quale pietas veſtra
ſpectaculum dedit, quum in Mediolanenſi pa-
latio admiſſis, qui ſacros vultus adoraturi
erant, conſpecti eſtis ambo, & conſuetudinem
ſimplicis venerationis geminato numine re-
pentè turbatiſtis? Nemo ordinem numinum ſo-
litâ ſequutus eſt diſciplinâ, omnes adorandi
morâ reſtiterunt duplicato pietatis officiò con-
tumaces: atque hæc quidem velut interioribus
ſacrariis operta veneratio eorum modò ani-
mos

mos obſtupeſecerat, quibus aditum veſtri dabant ordines dignitatis. Vt verò limine egreſſi per mediam urbem ſimul vehebamini, recta ipſa ſe (ut audio) penè commoverunt, omnibus viris, ſcœminis, parvulis, ſenibus, aut per forès in publicum proruentibus, aut per ſuperiora ædium limina imminentibus, clamare omnes præ gaudio, jam ſine metu veſtri, & palàm manu demonſtrare, Vides Diocletianum, Maximianumque? vides? ambo ſunt, pariter ſunt: quàm invicti ſedent, quàm concorditer eloquuntur, quàm citò tranſeunt! nemo ſtudio ſuo par fuit oculis ad intuendum. Dumque vos alterna cupiditate mirantur, neutrum ſatis videre potuerunt. Ipſa etiam gentium domina Rôma, immodico propinquitatis veſtræ elata gaudio, voſque è ſpeculis ſuorum montium proſpicere conata, quò ſe vultibus veſtris propiùs expleret, ad intuendum cominus, quantum potuit acceſſit. Lumina ſi quidem ſenatus ſui miſit beatiffimæ illi per eos dies Mediolanenſium civitati, ſimilitudinem majestatis ſuæ libenter impartiens, ut ibi tunc eſſe ſedes Imperii videretur, quò uterque venerat Imp. Interim tamen dum mihi ante oculos pono quotidiana veſtra colloquia, coniunctas in omni ſermone dexteras, joca, ſeriaque communicata, obtutu mutuo tranſacta convivia, illa me cogitatio ſubit, quanam animi magnitudine ad revifendos exercitus veſtros diſceſſeritis, pietatemque veſtram utilitate Reipubl. viceritis: qui tunc veſtri ſenſus fuere, qui vultus, quàm patientes ad diſſimulandum indicium perturbationis oculi! respexiſtis profeſſò ſæpiùs. Neque hæc de vobis vana ſinguntur, talia vobis dedisti omina citò ad conſpectum mutuum reverſuri. Facilis eſt mihi

transitus, fac. Imp. ab hac pietatis vestrae laude ad prædicationem felicitatis. Hoc enim ipsum felicitatis est, quod ut conspicere vos invicem complectique possitis, in manu vestra est. Solem ipsum lunamque cernimus, quia, totius mundi funguntur officiis, nonnisi post multa secula, certa lege temporum convenire: vestra tamen libera est & beata majestas, ut in summis rebus generis humani nihil vobis necesse sit, nisi vestrae parere pietati. Cæterum si quis ad humana respiciat, quanto magis magnitudo vestrae felicitatis appareat? homines privatis rebus intenti ita plerumque propriis difficultatibus implicantur, ut omnino vacent aditu suorum. vos tantæ Reip. administratione suscepta, quos huc, atque illuc tot urbes, tot castra, tot limites, tot circumiecta Romano Imperio flumina, montes, littora vocant: tantum animis, ac fortuna valetis, ut in unum convenire possitis, nihilominus orbe securo. Neque enim pars ulla terrarum majestatis vestrae præsentia caret, etiam quum ipsi abesse videamini. Ne tantulum quidem barbaræ nationes audent animos attollere, quod vos in interiora imperii vestri secesseritis: quinimmo ipsi magis in vobis fiduciam pertimescunt, quod se contemni sentiunt quum relinquuntur. Itaque illud quod de Jove vestro cecinit poeta Romanus, plena Jovis omnia esse, id scilicet animo contemplatus, quamquam ipse Jupiter summum coeli verticem teneat, supra nubila supraque ventos sedens in luce perpetua, numen tamen eius, ac mentem toto infusam esse mundo: id nunc ego de utroque vestrum audeo prædicare, ubicumque sitis, in nunquam licet palatium concesseritis, divinitatem

tem vestram ubique versari, omnes terras, omniaque maria plena esse vestri. Quid enim mirum, si quum possit hic mundus Jovis esse plenus, possit & Herculis? Admonet me, & temporis, & loci ratio, & majestatis tuæ reverentia, ut finem dicendi faciam, quamquam de felicitate vestra tam pauca dixerim, & tam multa restent, spiritum ecce suggerunt, adhuc potest dicere de salubritate temporum, & fertilitate terrarum. Revera, sacer Imp. scimus omnes, antequam vos salutem reipubl. redderetis, quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame passim morbisque grassantibus: ut verò lucem gentibus extulistis, exinde salutares spiritus jugiter manant: nullus ager fallit agricolam, nisi quòd spem ubertate superat hominum, & ætates & numerus augetur, rumpunt horrea conditæ messes, & tamen cultura duplicatur: ubi sylvæ fuere, jam seges est, metendo & vindemiando defecimus. Illud verò non suggeratur licet, quomodo dicam antequam desinam? tantâ desinam imperii vestri felicitatem? Undique se barbaræ nationes vicissim lacerent, & excidant, alternis dimicationibus, & insidiis clades suas duplicent & instaurent: Sarmaticas vestras & Rheticas, & transrhenanas expeditiones furore percitæ in semet imitentur. Sancte Jupiter, & Hercules bone, tandem bella civilia ad gentes illas vesania dignas transtulistis, omnemque illam rabiem extrâ terminos hujus imperii in terras hostium distulistis. Etenim quod ait ille Romani criminis primus autor, à sole exoriente adusque Mæotides paludes, id nunc longiùs longiùsque protendere licet, si quis hostilem in mutua clade vesaniam, toto orbe per-

cen-

1. *Forſan, & res.*

cenfeat . Etenim ab ipso solis ortu, non modò hac citra Mæotin sub extrema septentrionis plaga , quâ fervidum caput Danubius evoluit, quâque horridus secat Albis Germaniam , sed etiam sub ipso lucis occasu , quâ Tingitanum littus Calpetano monti obvium latus in mediterraneos sinus admittit Oceanum , ruunt omnes in sanguinem suum populi , quibus nunquam contigit esse Romanis , obstinatæque feritatis pœnas nunc sponte persolvunt . Furit in viscera sua gense effræna Maurorum : Gothi Burgundios penitus excindunt : rursus pro victis armantur Alamani : itemque Tervigi , pars alia Gothorum , adjunctâ manu Thaifalorum , adversum Vandalos Gipedesque concurrunt : ipsos Persas , ipsumque regem, ascitis Saccis , & Russis , & Gellis , petit frater Ormies , nec respicit , vel pro majestate quasi regem , vel pro pietate quasi fratrem . Burgundiones Alamanorum agros occupavere, sed sua quoque clade quæsitæ Alamania terras amittere , sed repetunt . O magnam vim numinis vestri ! non istæ modò aliæque gentes viribusque armisque terribiles , fiducia instructæ ad perniciem immanitatis utuntur , sed etiam Blemii illi (ut audio) levibus modò assueti sagittis , adversum Æthiopus quærunt , quæ non habent arma , & penè nudis odiis prælia internecina committunt . Jam de perduellibus ultionem non armis , non exercitu capitis , sicut hucusque fecistis : jam (inquam) fortunatissimi Imp. felicitatem vincitis soli : & quod unquam Romani principes de felicitate sua prædicari latiùs audierunt , quàm quum diceretur hostes quiescere , occisos esse , pacem colere ? Atenim quanto hoc est lætabilius , ac melius , quòd de prosperitate sæculi vestri certatim
om-

omnium hominum circumfert barbaria? Darnia sed invicem dimicaturi vicerunt barbari: sed consanguineos suos, tam innumeros vobis, tam novosex omni hostium genere successus fortuna suppeditat, ut iam mihi necesse sit illa, quæ initio separaveram, rursus hîc communium laude conjungere, dum tantorum eventuum quæro rationem: felicitatem istam optimi Imp. pietate meruistis. Optimè igitur fac. Imp., quantum arbitror, hæc potissima elegi, quæ gemino natali tuo prædicarem. Etenim cæteræ virtutes, & bona cætera processu ætatis eveniunt: fortitudo annis accedentibus roboratur, continentia disciplinæ præceptis traditur, justitia cogitatione juris ascitur: ipsa denique illa, quæ videtur omnium rerum domina esse, sapientia perspectis omnium moribus, & exploratis rerum docetur eventis: solæ cum nascentibus pariter oriuntur pietas atque felicitas, naturalia sunt enim animorum bona & præmia factorum. Gemini ego natales pias vobis mentes, & imperatorias tribuere fortunas, atque inde sanctitatis vestræ omniumque successuum manat exordium, quod nascentes vos ad opem generis humani bona sydera & amica viderunt, quæ vobis concordiam sempiternam, & vestrorum generum charitatem, & fovendæ reipubl. studia conciliant: itemque præter victorias toto orbe terrarum partas, etiam navalia trophæa promittunt, ut post bella Punica, post Asiæ, Syriæque reges, Romani rostra campi novis ornentur iis exuviis, & oblitos jam Quirites in memoriam reducat, cur ille solennis concionibus locus rostra vocitetur. Dico enim magnâ, certâque fiduciâ, digna est quoque gloriâ vestra pietas, & potest eam præstare felicitas.

AUSO-

AUSONII BURDIGALENSIS ;

Vassatis Melici poetæ , ac præceptoris,
 gratiarum actio ad Gratianum
 Imperatorem pro con-
 sulatu .

AGo tibi gratias, Imperator Auguste , si
 possem, etiam referrem : sed nec tua
 fortuna desiderat remunerandi vicem , nec
 nostra suggerit restituendi facultatem ; priva-
 torum ista copia est, inter se esse munificos :
 tua beneficia ut majestate præcellunt, ita mu-
 tuum non repossunt . Quod solum igitur no-
 stræ opis est, gratias ago : verum ita ut apud
 deum fieri amat , sentiendo copiosius quàm
 loquendo . Atque non in sacrario modò im-
 perialis oraculi, [qui locus horrore tranquillo,
 & pavore venerabili rarò eundem animum
 præstat, & vultum) sed usquequaque gratias
 ago, tum tacens, tum loquens, tum in coetu
 hominum, tum ipse mecum, & quum voce
 patui, & quum meditatione secessi, omni lo-
 co, actu, habitu, & tempore . Nec mirum, si
 ego terminum non statuo tam grata profiten-
 di, quum tu finem facere nescias honorandi .
 Quis enim locus est, aut dies, qui non me hu-
 jus, aut similis gratulationis admoneat ? Ad-
 moneat autem ? ò inertiam significationis
 ignavæ ! Quis inquam locus est, qui non be-
 neficiis tuis agitet, inflammet ? Nullus in-
 quam Imperator Auguste, quin admirandam
 speciem tuæ venerationis incutiat . Non pa-
 latium, quod tu, quum terribile acceperis,
 amabile præstitisti : non forum & basilica,
 olim negotiis plena, nunc votis, votisque
 pro

pro tua salute susceptis (nam de sua, cui non te imperante securitas?) non curia honorificis modò læta decretis, olim sollicitis mœsta querimoniis: non publicum, in quo occursum gaudentium plurimorum neminem patitur solum gratulari: non domus, commune secretum: lectus ipse ad quietem datus, beneficiorum tuorum reputatione tranquillior: somnus, abolitor omnium, imagines tuas affert. 1 Ista autem sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officii, in cuius me fastigio ex qua mediocritate posuisti? quoties à me cogitatur, vincor magnitudine, & redigor ad silentium, non ingratus beneficiis, sed oppressus. Ades enim locis omnibus: 2 nec jam miramur licentiam poetarum, qui omnia deo plena dixerunt. Spem superas, cupienda prævenis, vota præcurris, quæque animi nostri celeritas 3 diuûm instar affectat, beneficiis præeuntibus anteceditur, præstare tibi est, quàm nobis optare velocius. Ago igitur gratias, optime Imperator: ac si quis hunc sermonem meum iisdem verbis, tam sæpè repetitum, inopiæ loquentis assignat, 4 experiatur hoc idem prosequi, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maiestatis ambitum, nec sine argumen-

---

1 *al. Ipsa.*

2 Ritè intellige: non enim licentia, sed veritas.

3 Si diuûm idest deorum, malè ab hom. christiano, ut eum probat Baron.to.4. *At divi sunt, qui ex hominibus fiunt, ait Serv. in Calep. unde puto intelligere substantias separatas, erat enim christianus, ut probat Baron.t.4.* 4 *al. sed.*

mentis, Imperatori : fortissimo, testis est uno pacatus anno, & Danubii limes & Rheni : liberalissimo, ostentat hoc dives exercitus : indulgentissimo, docet securitas erroris humani : consultissimo, probat hoc tali principe oriens ordinatus : piissimo; hujus verò laudis locupletissimum testimonium est pater divinis honoribus consecratus, instar filii ad imperium frater ascitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad præfecturæ collegium filius cum patre conjunctus, ad consulum præceptor electus. Possum ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit, quas proximè fortuna concessit, quas adhuc indulgentia divina meditatur. Voca Germanicum deditioe gentilium, Alemanicum traductione captorum, vincendo & ignoscendo Sarmaticum. Connecterem omnia merita virtutis, & cognomina felicitatis; sed alia est ista materia, & suo parata secreto, quum placuerit signanter & breviter omnia, quæ novimus, indicare, nec persequi, ut qui terrarum orbem unius tabulæ ambitu circumscribunt, aliquanto detrimento magnitudinis, nullo dispendio veritatis. Nunc autem, quod diei hujus proprium, de consulatu gratias agam, sed procurrunt & aliæ dignitates, atque in vocem gratulationis erumpunt, ac se prius debere profitentur. Tot gradus nomine comitis propter tua incrementa congesti ex tuo merito: te ac patre principibus, quæstura communis, & tui tamen præfectura beneficii, quæ & ipsa non vult vice simplici gratulari, liberaliùs divisa quàm juncta, quum teneamus duo integrum, neu-

---

1 al. tantum.

neuter desiderat separatim . Sed illa (ut paulo antè promisi) habebunt sui muneris peculiare secretum . Consulatus hic meus orat , atque obsecrat , ut obnoxiam tibi uni finas fieri ejus dignitatem , quem omnibus prætulisti . Quod quidem & ipse sibi invenit gradus cum clarissimo viro 1 collega in eo honore conjunctus , nuncupatione prælatus . Consul ego , Imperator Auguste , munere tuo non passus septa , neque campum , non suffragia , non puncta , non loculos , qui non prensaverim manus , nec cum salutantium confusus occursum , aut sua amicis nomina non reddiderim , aut aliena imposuerim : qui tribus non circumivi , centurias non adulavi , vocatis classibus non intremui , nihil cum sequestre deposui , cum 2 distributore nil pepigi : Romanus populus , Martius campus , equestris ordo , rostra , ovilia , senatus , curia , unus mihi omnia Gratianus . Jure meo , Auguste maxime , affirmare possum incolumi omnium gratia , qui ad hunc honorem diversa unquam virtute venerunt , venturique sunt (suus enim cuique animus , suum meritum , sibi que mens conscia est) jure inquam meo affirmare possum , me mihi videri à cæteris esse secretum . Sunt quos votorum cruciat inanitas : non optavi ; quos exercet ambitus : non petivi ; qui assiduitate exprimunt non coegi , qui offeruntur occasione : non affui ; quos juvat opulentia : obstat temporum disciplina , non emi , nec possum continentiam jactare : non habui . unum præstare tentavi , & hoc ipsum quasi meum vindicare non possum . In tua enim pos-
fitum

---

1 *al.* coll. meo hon.

2 *al.* diribitore.

fitum est opinione, si merui. Fecisti autem;
 & facies alios quoque consules, piissime
 Gratiane, sed non & causa pari. Viros glo-
 riæ militaris: habent enim tecum ut semper
 laboris, ita dignitatis plerumque consortium,
 virtutis quàm honoris antiquiore collegio;
 viros nobilitatis antiquæ: dantur enim multa
 nominibus, & est Roma pro merito; viros
 fide inclytos, & officiis probatos, quorum
 me etsi non fecerno numero, tamen, quod ad
 honoris viam pertinet, ratione dispertio.
 Quartum hunc gradum novi beneficii tu Au-
 guste constituis deferre tibi ipsi, quò alter
 ornetur: bona animi tui ad alienam referre præ-
 stantiam eruditionemque naturæ, quam deo
 & patri, & tibi debes, ad alterius gratiam
 rectius retorquere, quàm veriùs. Tua hæc
 verba sunt à te mihi scripta, Solvere te quod
 debebas, & adhuc debere quod solve-
 ris. O mentis aureæ dictum bracteatum!
 ò de pectore candidissimo lactei sermonis ali-
 moniam! Quisquamne tam parcus est in
 ostentatione beneficii? quisquam pondus gra-
 tiæ suæ vim meriti profitetur alieni? quis-
 quam denique quod indulget quasi ab obno-
 xio deferatur, pretium mavult vocare, quàm
 donum? Certent huic sententiæ veteres illi,
 & Homerici oratores, subtilis deducta ora-
 tione Menelaus, & instar profundæ grandinis
 ductor Ithaceus, & melleo delibutus eloquio
 jam tertiæ Nestor ætatis. Sed neque ille
 concinnius eloquetur, qui se Laconica brevi-
 tate collegit: neque ille contortius, qui cum
 sensibus verba glomeravit: nec iste dul-
 ciùs, cujus lenis oratio mulcendo potiùs,
 quàm

α αλ. nec dulcius.

quàm extorquendo persuasit. Solvere te dicis quod debebas, & debitum esse quum solveris. Auguste juvenis, coeli tibi, & humani generis rector hoc tibi tribuebat, ut prælatus antiquis, quos etiam elegantia sententiæ istius antecessisti, vincas propria singulorum: in Menelao, regiam dignationem: in Vlysse, prudentiam: in Nestore, senectutem. Subiiciet aliquis, ista quidem adeptus es, sed effare, quo merito? Quid me oneras sciscitator? rationem felicitatis nemo reddit. Deus, & qui deo proximus, tacito munera dispertit arbitrio, & beneficiorum suorum indignatus per homines stare iudicium, mavult de subditis dedisse miraculum. Quo (inquit) merito? Ego nullum scio, nisi quòd tu piissime Imperator debere te dicis: & hoc debere, latissimè pertinet, sive hoc eruditionis tuæ fœnus existimas: sive sine fœnore gloriam liberalitatis affectas: sive te pondere conceptæ sponsonis exoneras: seu fideicommissum patris exoluis: seu magnanimitate cœlesti, ostentatione suppressa dei munus imitaris. Debere te dicis, cui? quando? quo nomine? Lege syngrapham, nomina creditorem: accepti & expensi tabulæ conferantur. Videbis aliò summæ istius transire rationem, tibi cepit deus debere pro nobis. Quid autem mihi debes, gratissime Imperator? (patitur enim humanitas tua, ut præter regias virtutes privata appellatione lauderis.) Quid tu mihi debes? & contrà, quid non ego tibi debeo? Anne quòd docui? hoc ego possum verius retorquere, dignum me habitum qui docerem: tot facundia, doctrinaque præstantes inclinata in me

me dignatione præteritos , ut esset quem tu maturâ jam ætate subcinctum per omnes honorum gradus festinatâ bonitate proveheres : timere ut videreris ne in me vita deficeret , dum tibi adhuc aliquid , quod deberes præstare , superesset . Negat Cicero consularis ultrâ se habere quod cupiat : ego autem iam consul & senex , (adhuc aviditatem meam jam fatebor) te videre sæpius in hoc magistratu , Gratiane , desidero , ut & sex Val. Corvini , & septem Caii Marii , & cognominis tui Augusti tredecim consulatus , unus æquipares . Tibi plures potest ætas , & fortuna tua præstare , verum ego in numero parcius , quia tu in munere liberalior . Ipsum enim te sæpius hoc honore defraudas , ut & aliis largiaris . Scis enim Imperator doctissime (rursus enim utar laude privatâ) scis inquam , septem ac decem Domitiani consulatus , quos ¹ illi invidia alteros provehendi continuando conferuit , ita in eius aviditate deriso , ut hoc eum pagina Fastorum suorum [immò fastidiorum] fecerit insolentem , nec potuerit præstare felicem . Quod si ² principis honoris istius temperata , & quæ vocatur aurea , debet esse mediocritas , quid privati status hominibus ? quid æquanimis ? quid jam senibus erga se oportet esse moderaminis ? Ego quidem , quod ad honores meos pertinet , & vota saturavi : tu tamen Imperator optime , tu piissime , tu , quem non fatigat liberalitas , nisi quando cessavit : tu inquam indulgentissime Gratiane , ut ad benefaciendum subito es , nec opinus ingenio , adhuc aliquid , quod hoc nomi-

---

¹ *al.* ille .

² *al.* principis honor .

nomine mihi præstetur, invenies. Sic intellexere omnes, sic nobis ordinem ipse fecisti: sic amicus deo es, ut à te jam impetratum sit 1 quod non optatur ab aliquo, & quod nondum optamus, adipiscimur. Et rursus aliquis adiiciet, aut sermone liberè, aut cogitatione liberius, nonne olim & apud veteres multi ejusmodi doctores fuerunt? an tu solus præceptor Augusti? Immò ego cum multis conjunctus officio, sed cum paucissimis secretus exemplo. Nolo Constantini temporum taxare collegas: Cæsares docebantur, superiora 2 extinguam: dives Seneca, nec tamen consul, arguetur rectius, quàm prædicabitur, non erudiisse indolem Neronis, sed armasse sævitiam. Quintilianus consularia per Clementem ornamenta fortitus, honestamenta nominis potius videtur, quàm insignia potestatis habuisse. Quomodo Titianus magister? sed 3 gloriosus ille municipalem scholam apud Vifuntionem Lugdunumque variando, non ætate quidem, sed vilitate consenuit. Vnica mihi amplectenda est Frontonis imitatio, quem tamen Augusti magistrum sic consulatus ornavit, ut præfectura non cingeret. Sed consulatus ille cujusmodi? Ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus, quærendum ut reliquerit tantus orator quibus consulibus gesserit consulatum. Ecce aliud quod aliquis opponat; In tanti ergo te oratoris fastigium gloriosus attollis? Cui talia requirenti respondebo breviter, Non ego me contendo Frontoni, sed Antonino præfero Gratianum. Celebrant qui-

---

1 *al.* quod optatur. 2 *al.* contingam.
3 *al.* gloriosius.

quidem solennes istos dies omnes ubique urbes, quæ sub legibus agunt, & Roma de more, & Constantinopolis de imitatione, Antiochia pro luxu, & Cartago ¹ distincta, & domus ² fluminis Alexandria: sed Treviri principis beneficio, & mox cum ipso autore beneficii loca inter se distant, vota consentiunt. Vnus in ore omnium Gratianus, potestate imperator, virtute victor, augustus sanctitate, pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate utrumque superat. Non possum fidei causa ostendere imagines maiorum (ut ait apud Salustium Marius) nec deductum ab heroibus genus ad deorum stemma replicare, nec ignota opes, & patrimonialia sparsa sub regnis: sed ea quæ nota sunt dicere potius, quàm prædicare, patriam non obscuram, familiam non penitendam, domum innocentem, innocentiam non coactam, angustas opes, verumtamen libris, & liberis dilatas: frugalitatem sine sordibus, ingenium liberale, animum non illiberaliter victum, vestitum, supellectilem, munda, non splendida, veteribus ut illis consulibus, excepta quæ tum ³ erant bellicarum collatione virtutum, si quis me conferre dignetur, seponat opulentiam, non derogaturus industriam. Verum quoniam gratiis agendis jamdudum succumbo materiæ, tu orationi meæ Gratiane succede. tu Gratiane, qui hoc nomen sic per fortunam adeptus es, ut nemo veriùs ambitione quæsierit. Neque enim iustius Metellus cognomento Pius, patre revocato, qui esset impius

exu-

¹ *al.* distincta.² *al.* fulminis.³ *al.* erat.

exulante : aut veriùs Sylla felix , qui felicior
 antè quàm vocaretur, quàm tu Gratiane, cui,
 & hoc nomen est , & illa Metelli , Syllæque
 cognomina : tu , inquam , Gratiane , qui hoc
 non singulis factis , sed perpetuâ gratè agen-
 di benignitate meruisti , cui , nisi ab avo de-
 ductum esset , ab omnibus adderetur . Tu ip-
 se tibi , inquam , pro me gratiam refer : tu ,
 tuæque virtutes : bonitas, qua in omnes proli-
 xus es , perpetuus in me : pietas, qua orbem
 ruum temperas , quamque in ulciscendo pa-
 truo probas, tuendò in fratre cumulas, ornan-
 do in præceptore multiplicas. Agat gratias cle-
 mentia, quam humano generi impertis: libera-
 litas, qua ditas omnes : fortitudo, qua vincis:
 & mens ista aurea , quam de communi deo
 plus , quàm i unus, hausisti . Agant & pro me
 gratias voces omnium Galliarum , quarum
 præfecto hanc honorificentiam detulisti . Ul-
 trà progredior , & hoc quia debere te dicis ,
 agat quæ optimè agere potest , vox ista quam
 docui . Jamdudum autem, quàm grati animi ,
 tam sermonis exigui (ut suprâ dictum est) suc-
 cumbo materiæ , neque adhuc illa perstrinxi ,
 quæ ne infantissimus quidem , nisi idem im-
 piissimus , eminentia per famam , & omnium
 gaudiis testata supprimeret , quæ supra vi-
 res dicendi meas posita cunctos attingere , aut
 ingrati crimine arguendus, aut temerarii pro-
 fessione culpandus ; tamen alterum quum
 subendum sit , audaciam , quàm malevolen-
 tiam malo reprehendi . Tu Auguste venerabi-
 lis , districtus maximo bello , assultantibus tot
 millibus barbarorum , quibus Danubii ora 2
 protexitur , comitia consulatus mei armatus

L exer-

exerces: 1 tribunitia ista, quod in urbe Syrmio geruntur, an ut quod in procinctu centuriata dicentur, an ut quondam pontificalia, vocabuntur, sine arbitrio multitudinis, sacerdotum tractata collegio? sic potius, sic 2 vocetur. 3 Quæ tu pontifex maximus deo participatus habuisti? non est ingenii mei, piissime Imperator, talia comminisci. Verba sunt literarum tuarum quibus apud me auctoritatem summi numinis 4 & tuæ voluntatis amplificas; sic enim loqueris, Quum de consulibus in annum creandis solus mecum volutarem, ut nse nosti, atque ut facere debui, ut velle te scivi; consillum meum ad deum retuli: eius auctoritati obsequutus, te consulem designavi, & declaravi, & priorem nuncupavi. Cuius orationis ordo lucidior? quæ doctrina tam diligens, propriis comitiorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina miscere? Valete modò classes, populi, & urbanarum tribuum prærogativæ, & centuriæ jure 5 revocatæ. Et quæ comitia pleniora unquam fuerunt, quàm quibus præstitit deus consillum, Imperator obsequium? Et nunc ego, piissime Imperator, ne fastigium auditorii sacri dictorum tuorum timidus interpretes offendam, divinitatis tuæ propè cum piaculo verba transcurro. Quum de consulibus (inquis)

in

1 al. tributa.

2 al. vocentur, quæ tu p. m. d. p. h. Non est ing.

3 Nomine, genus Pontif. Max. quod etiam nomen postea respuit. vide Baron. t. 4 Grat. 16.

4 al. & ut tuæ.

5 al. vocatæ. Quæ com.

in annum creandis : erudita 1 vox , & cura solennis . Solus mecum volutarem : ò profundi , altitudo secreti ! habes ergo consiliatorem , & non metuis proditorem . Ut me nosti : quid familiarius ? ut facere debui : quid constantius ? ut velle te scivi : quid dici blandius potest ? Consilium meum ad deum retuli . Et quemadmodum solus , cui præstò est tam grande consilium ? an plenius cum senatu , cum equestri ordine , cum plebe Romana , cum exercitu tuo , & provinciis omnibus deliberasses ? Consilium meum ad deum retuli : non ut (credo) novum sumeres , sed ut sanctius fieret , quod volebas , eius auctoritati 2 obsequutus : scilicet ut in consecrando patre , in ulciscendo patruo , in cooptando fratre fecisti . Te consulem designavi , & declaravi , & priorem nuncupavi . Quis hæc verba te docuit ? ego tam propria , & tam Latina nescivi : Designavi , & declaravi , & nuncupavi . Non sit hoc temerè , habet moras suas dispartitis gradibus tam matura cunctatio . Has ego literas tuas si in omnibus pilis , atque porticibus (unde de plano legi possint) instar edicti 3 prendere mandavero , nonne tot statuis honorabor , quot fuerint paginæ libellorum ? Sed ad 5 pleniora festino , ab hac enim literarum ad me datarum parte digressus , eò quoque descendisti , ut quæreres qualis ad me trabea mitteretur .

L 2 Om-

1 *al.* vox . Et quum solus mec.

2 *al.* ut me nosti , ut facere debui , ut velle te scivi . Quid familiaribus ! quid constantius ? quid dici blandius potest ?

3 *al.* obsequutus scilicet , ut in.

4 *al.* pendere .

5 *al.* blandiora .

Omne largitionum tuarum ministerium solitudine fatigasti. Non ergo supra consulatum mihi est adhibita per te cura : tam diligens pro me cura, ¹ tam felix ? In Illyrico arma quatiuntur : tu meâ causâ per Gallias civilium decorum indumenta dispensas : loricatorum de toga mea tractas : ² in procinctis, & quum maximè dimicaturus palmatæ vestis meæ ornamenta disponis feliciter, & bono omine . Namque iste habitus, ut in pace consulis est, sic in victoria, triumphantis . Parum est, si qualis ad me trabea mittatur, interroges : te coram promi jubes, nec satis habes, ut largitionum ministri ex more fungantur, eligis ipse de multis, & quum elegeris, munera ³ tuo verborum honore ⁴ persequeris . Palmatam (inquis) tibi misi, in qua divus Constantius parens noster intextus est . Me beatum, cuius insignibus talis cura præstetur. Hæc planè, hæc est picta, ut dicitur, vestis non magis auro suo, quàm tuis verbis . Sed multo plura sunt in eius ornatu, quæ per te instructus intelligo . Geminum quippe in uno habitu radiat nomen Augusti : Constantius in argumento vestis intexitur : Gratianus in muneris honore sentitur . Accessit tam impenso beneficio tuo pondus quorundam sciscitatione cumulatam . Interrogatus quem priorem decerneres consulem, nec dubitandum esse dixisti tu, & qui tecum boni sunt dubitare non poterant . Sed tamen ad hoc dictum erexerant animos, qui libenter

cla-

---

¹ *al.* tam felix . In

² *al.* In procinctu, & maximè dñm.

³ *al.* tua . ⁴ *al.* prosequeris .

clarissimum virum collegam meum, quem præsentem habebat occasio, prælatum credidissent: fatigantes tamen, quod intellexerant, requirebant. Hic tu (sicut mihi renunciatum est) noto illo pudore tuo paulisper hæsisisti, non rationis ambiguus, sed eorum dubitationem vultu, & rubore condemnans, qui studium 1 suum interpretationis errore palpabant. Deinde illico subdidisti, quid, de duobus consulibus designatis quæritis quis ordo sit nuncupationis? anne 2 alius quàm quem præfectura constituit? O felicem verecundiam tuam, cui ista popularis ratio tam prudenter occurrit! Scisti aliud Gratiane 3 quod diceres, sed propter quorundam verecundiam dicere noluisti. Scrupulosus hic mihi locus est, & propter eam, quam nunquam appetivi gloriam, recusandus: quum prior renunciatus sim, satis est tuum tenere iudicium, interpretes valete meritorum. Neque autem ego, sacratissime Imperator, in tenni beneficio gradum nuncupationis amplector. Num est hæc gloria ignota Ciceroni. Prætorem me (inquit) pop. Rom. primum fecit, consulem priorem. Ex ipsa ejus sententia intelligitur commendabilius ei videri, uni quàm pluribus esse præpositum. Nulla enim est quidem contumelia secundi, sed ex duobus gloria magna prælati. Alexandri Macedonis hoc fertur, quum legisset illos Homericos versus, quibus Hectore provocante 4 de novem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, unum deligi placeret sortis eventu, trepida ubi

L 3

con-

1 *al.* tuum.2 *al.* alium.3 quàm, 4 *al.* è

conceptione votorum Jovem optimum maximum totus precatur exercitus, ut Aiacem, vel Tydei filium, aut ipsum regem ditium Mycenarum fortiri patiatur Agamemnonem: Occiderem (inquit) illum qui me tertium nominasset. O magnanimitatem fortissimi viri! nominari inter novem tertius recusabat, ubi certè pluribus antecelleret, quàm subesset. Quantà hìc verecundiâ gravaretur posterior de duobus? Est enim in hoc numero arduæ plena dignationis electio, quum universis mortalibus duo, qui fiant consules, præferuntur, qui alteri præponitur, non uni, sed omnibus ante fertur. Expectare nunc aures præsentium scio, & eminere in omnium vultu intelligo, quod desiderio concipiatur animorum. Existimant enim, quum ea, quæ ad grates agendas pertinebant, summatim tenuiore filo (ut dicitur) deducta libaverim, aliqua me etiam de majestatis tuæ laudibus debere perstringere. Quamquam me istam dixerim seposuisse materiam, & in tempus aliud reservare, nihilominus tamen ut nunc aliqua contingam, nutu & propè murmure cohortantur. Itaque faciam, quando cogunt volentem: sed majoribus separatis, tenuiora memorabo, nullâ spe ad plenum exequendi, sed universi ut intelligant, eorum quæ intus prædicanda sunt, à me poscendam esse notitiam: ab aliis, dignitatem; nec excellentia, sed quotidiana tractabo. Nullum tu unquam diem ab adolescentia tua, nisi adorato dei numine, & reus voti, & illico absolutus egisti lautis manibus, mente pura, à maculabili conscientia, & quod in paucis est, cogitatione sincera. Cujus autem unquam egressus aspiciatior fuit? aut incessus modestior? aut
hab-

habitus cohibitor ? aut familiaris habitus
 condecensior ? aut militaris accinctior ? in
 exercendo corpore quis cursum tam perni-
 citer incitavit ? quis palæstram tam lubri-
 cus expedivit ? quis saltum in tam sublime col-
 legit ? Nemo abductius jacula contorsit : ne-
 mo spicula crebrius jecit, aut certius desti-
 nata percussit . Mirabamur poetam , qui in-
 frænes dixerat Numidas : & alterum qui ita
 collegerat , ut diceret , in equitando verbe-
 ra , & præcepta esse fugæ , & præcepta si-
 stendi . Obscurum hoc nobis legentibus erat :
 intelleximus te videntes , quum idem arcum
 intenderes , & habenas remitteres , aut e-
 quum segniùs euntem verberare concitares ,
 vel eodem verberare intemperantiam coerce-
 res . Qui te visi sunt hoc docuisse , non fa-
 ciunt : immò qui visi sunt docuisse , nunc dis-
 cunt . In cibus autem cujus sacerdotis abstin-
 entior cæremonia ? in vino , cujus senis mensa
 frugalior ? Operto conclavis tui , non san-
 ctior ara vestalis , non pontificis cubile ca-
 stius , nec pulvinar flaminis tam pudicum .
 In officiis amicorum , non dico paria reddi :
 antevenis , & quoties in obsequendo i præ-
 venimus , erubescis pudore tam obnoxio ,
 quàm in nobis esse deberet ab imperatore præ-
 ventis . In illa verò sede , ut ex more loquimur ,
 consistorii , ut ego sentio , sacrarii tui , nul-
 lus unquam superiorum , aut dicenda pensius
 cogitavit , aut consultius cogitata disposuit ,
 aut disposita maturius expedivit . Et aliqua de
 oratoriis virtutibus tuis dicerem , nisi vere-
 rer mihi gratificari . Non enim Sulpitius
 acrior in concionibus , nec majoris Gracchi

commendabilior modestia fuit, nec patris tui
 gravior autoritas. Qui tenor vocis quum in-
 citata pronuntias? quæ inflexio quum remis-
 sa, quæ temperatio, quum utraque dispen-
 sas? quis oratorum læta jucundiùs, facunda
 cultiùs, pugnantià densiùs, densata glomera-
 tiùs, aut dixit, aut, quod est liberum, co-
 gitavit? Vellem, si rerum natura pateretur,
 Xenophon Attice, in ævum nostrum venires:
 tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum
 potius, quàm historiam commodasti, quum
 diceres, non qualis esset, sed qualis esse debe-
 ret. Si nunc in tempora ista procederess, in
 nostro Gratiano cerneress, quod in Cyro tuo
 non videras, sed optabas, atque ista omnia
 quasi punctis quibusdam acuminata signavi.
 Si facundia pro voluntate suppèteret, quam-
 quam non copiosiùs exequerer ubertatem sti-
 lo rerum magnitudine suggerente: sed nec
 hujus diei, nec hujus ista materiæ. Qui di-
 cturi estis laudes principis nostri, habetis ve-
 lut seminarium unde orationum vestrarum iu-
 gera compleatis. Ego ista perstrinxi, atque
 (ut sciunt omnes) possum videri familiaris no-
 titiæ secretus interpretes, domestica istæc non
 tam prædicare, quàm prodere. Atque ut ista
 dixi de cognitis mihi, atque intra aulam fa-
 miliaribus, possem & foris celebrata memo-
 rare, nisi omnia omnes, & separatim sibi
 quisque novisset. Possem pari brevitate dice-
 re superiora. Emendatissimi viri est, pigenda
 non facere: at tu nunquam poenitenda fecisti,
 & semper veniam poenitentibus obtulisti. Pul-
 chrum est indulgere timentibus: sed ta perpe-
 tuæ bonitatis edictis occurristi omnibus,
 ne

---

1. *al.* poenitenda,

ne timerent. Magnificum largiri honores: tu honoratos, & liberalitate ditasti. Laudabile est imperatorem faciles interpellantibus præbere aditus, nec de occupatione causari: tu confirmas adire cunctantes, etiam querimoniis explicatis, nequid adhuc fiteatur interrogas. Celebre fuit Titi Cæsaris dictum, perdidisse se diem, quo nihil boni fecerat: sed celebre fuit, quia Vespasiani successor dixerat, cujus nimia parsimonia, & austeritas vix ferenda, miram fecerat filii levitatem. Tu Valentiniano genitus, cujus alta bonitas, præfens comitas, temperata severitas fuit, parto & condito optimè reipubl. statu intelligis posse te esse lenissimum, sine dispendio disciplinæ. Neque verò unum aliquod bonum uno die præstas, sed indulgentias seculares per singula horarum momenta multiplicas. Vel illud unum cuiusmodi est, de condonatis residuis tributorum? quod tu quam cumulatâ bonitate fecisti? Quis unquam imperatorum hoc provinciis suis, aut uberiore indulgentiâ dedit, aut certiore securitate prospexit, aut prudentiâ consultiore munivit? Fecerat & Traianus olim, sed partibus retentis: non habebat tantam oblectationem concessi debiti portio, quanta suberat amaritudo servati. Et Antoninus indulserat, sed imperii, non beneficii successor invidit, qui ex documentis tabulisque populi condonata repetivit: tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iussisti. Videre in suis quæque foris omnes civitates conflagrationem salubris incendii. Ardebant stirpes fraudum veterum: ardebant seminaria futurarum: iam se cum pulvere favilla miscuerat: iam nubibus fumus involuerat, & adhuc ob-

noxii in paginis concrematis ductus apicum;
 & festeriorum notas quum iuventia de ratione cernebant: quod ¹ meminérant lectum legi posse, & verentes. Quid te Imperator Auguste, indulgentius? quid potest esse consultius? quæ bona præstas, efficis ne caduca sint: quæ mala adimis, prospicis ne possint esse recidiva. Hæc provincialibus indulgentiæ bona: quid illa nostro ordini? quid illa militibus Antoninorum comitas fuit? Et jam inde Germanicorum ² cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas? Sed ego nolo benevolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis, & virtutis exempla, quæ sequi cupiat ventura posteritas: & si rerum natura pateretur, adscribi sibi voluisset antiquitas. Neceffe est tamen aliquid comparare, ut possit intelligi bona nostra quo præstent. Ægrotantes amicos Trajanus visere solebat, hætenus in eo comitas prædicanda est: tu & visere solitus, & mederi, præbes ministros, instruis cibos, fomenta dispensas, sumptum adiicis medelarum: consolaris affectos, revalescentibus gratularis: in quor vias de una eius humanitate progredieris? Legionibus universis, ut in communi Marte evenit, si qui adversi acciderat, vidi te circumire tentoria: fatin? salvæ, quærere: tractare vuinera fauciorum, & ut salutiferæ apponerentur medelæ, atque ut non cessaretur, instare. Vidi quosdam fastidientes cibum, te commendante sumpsisse: audiivi confirmantia ad salutem verba profari, occurrere desideriis singulorum: hujus sarcinas mulis aulicis vehere, his specialia jumenta præbere, illis ministrare.

¹ *al.* meminérant legi posse, & veteres. Quid

² *al.* cohorte.

nisteria perditorum instaurare lixarum: aliorum egestatem tolerare sumptu, horum nuditatem velare vestitu, omnia agere indefesse & benignè; pietate maximâ, ostentatione nullâ: omnia præbere ægris, nihil exprobrare sanatis. Inde cunctis salute nostrâ charior factus meruisti, ut haberes amicos, obnoxios, promptos, devotos, fideles, in ævum omne manfuros, quales 1 charitas potius, quam fortuna conciliat. Concludam deinceps orationem meam, piissime Auguste, sermonis magis fine, quam gratiæ. Namque illa perpetua est, & spatio non transmeabili terminum calcis ignorat: 2 flexu tamen parvo, nec à te procul convertar ad deum. Æterne omnium genitor, ipse non genite opifex, & causa mundi, principio antiquior, fine diuturnior: qui templa tibi, & aras penetralibus initiatorum mentibus condidisti: tu Gratiano humanarum rerum domino, ejusmodi semina nostri amoris inolesti, ut nihil in digressu segnior factus meminisset & relictî, illustraret absentem, præsentibus anteferreret, dein, quia interesse primordiis dignitatis per locorum intervalla non poterat, ad solennitatem condendi honoris occurreret beneficiis, ne deesset officium. Quæ enim memoria, memoria, inquam, transcursum tantæ celeritatis vel in audacibus Græcorum fabulis commenta est? Pegasus volucer actus à Lycia non ultra Ciliciam permeavit: Cyllarus, atque Arion inter Argos, Nemeamque senserunt: ipsi Castorum equi, quod longissimum 3 iter est, non

---

1 *al.* charitas, non fortuna conc.

2 arrogans hyperbole.

3 *al.* Interest, non

non nisi mutato vectore transcurrunt : tu Grati-
 tiane , tot Romani imperii limites , tot flumi-
 na & lacus , tot veterum intersepta regnorum ,
 abusque Thracia per totum [quàm longus
 est] locum Illyriæ , Venetiam , Liguriam-
 que , & Galliam veterem , insuperabilia Rhe-
 thiæ , Rheni accolas , Sequanorum invia , por-
 recta Germaniæ , celeriore transcurso , quàm
 est properatio nostri sermonis , evoluis , nullâ
 requie otii , ne somni quidem , aut cibi mune-
 re liberali , ut Gallias tuas inopinatus illustres ,
 ut consulem tuum quamvis desideratus antici-
 pes , ut illam ipsam , quæ auras præcedere so-
 let , famam facias tardiorē : hoc senectuti
 meæ , hoc honori à te datum , supremus ille
 imperii , & consiliorum tuorum deus conscius ,
 & arbiter , & autor indulget ut sellam curulem ,
 cuius sedem frequenter ornabis , ut prætex-
 tam meam purpuræ tuæ luce fucatam , ut tra-
 beam non magis auro suo , quàm munere tuo
 splendidam , quæ ab Illyrico sermonis digni-
 tas honestavit , apud Gallias illustriora præ-
 stares : quæstorem ut tuum , præfectum
 ut tuo prætorio , consulem tuum , &
 quod adhuc cunctis meis nominibus an-
 teponis , præceptorem tuum , quem
 piâ voce declaraveras , justâ ra-
 tione prætuleras , libera-
 li largitate di-
 taveras ,
 augustæ dignationis
 officiis conse-
 crares .

DIXI.

LAUS DEO.

2550407

non nisi mutato vectore transcurrunt : tu Grati-
 tiane , tot Romani imperii limites , tot flumi-
 na & lacus , tot veterum intersepta regnorum ,
 abusque Thracia per totum [quàm longus
 est] locum Illyriæ , Venetiam , Liguriam-
 que , & Galliam veterem , insuperabilia Rhe-
 thiæ , Rheni accolæ , Sequanorum invia , por-
 recta Germaniæ , celeriore transcurso , quàm
 est properatio nostri sermonis , evoluis , nullâ
 requie otii , ne somni quidem , aut cibi mune-
 re liberali , ut Gallias tuas inopinatus illustres ,
 ut consulem tuum quamvis desideratus antici-
 pes , ut illam ipsam , quæ auras præcedere so-
 let , famam facias tardiorē : hoc senectuti
 meæ , hoc honori à te datum , supremus ille
 imperii , & consiliorum tuorum deus conscius ,
 & arbiter , & autor indulget ut sellam curulem ,
 cuius sedem frequenter ornabis , ut prætex-
 tam meam purpuræ tuæ luce fucatam , ut tra-
 beam non magis auro suo , quàm munere tuo
 splendidam , quæ ab Illyrico sermonis digni-
 tas honestavit , apud Gallias illustriora præ-
 stares : quæstorem ut tuum , præfectum
 ut tuo prætorio , consulem tuum , &
 quod adhuc cunctis meis nominibus an-
 teponis , præceptorem tuum , quem
 piâ voce declaraveras , justâ ra-
 tione prætuleras , libera-
 li largitate di-
 taveras ,
 augustæ dignationis
 officiis conse-
 crares .

DIXI.

LAUS DEO.

2550407